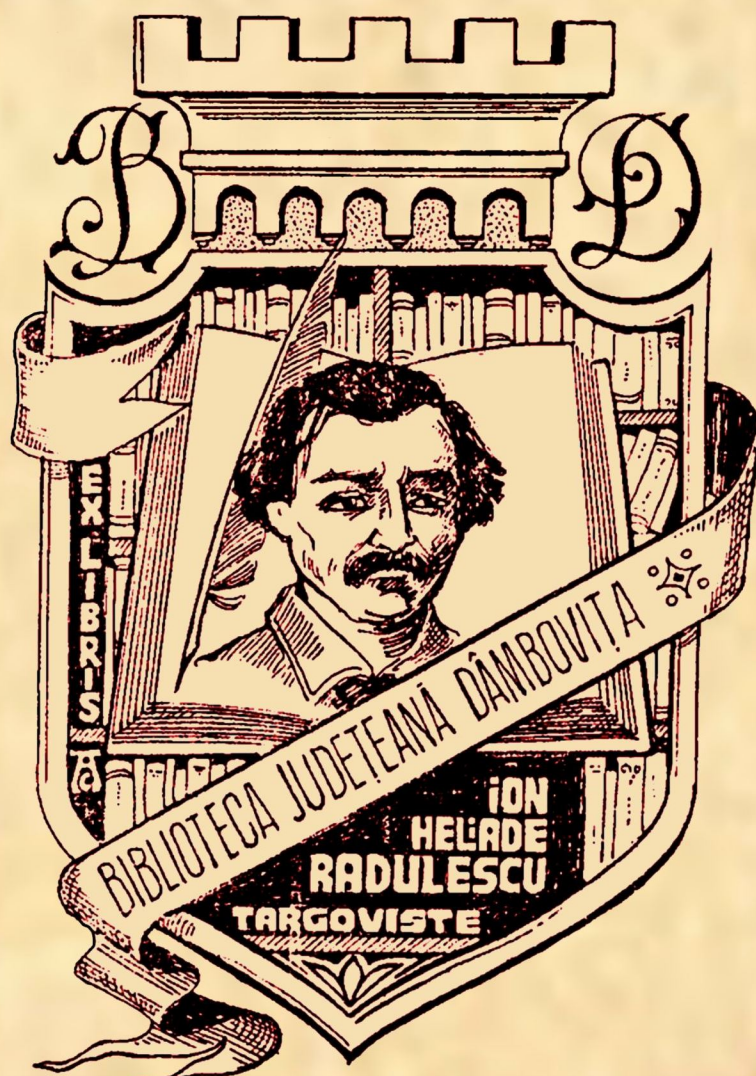

CURIER

Revistă de cultură și bibliologie

Biblioteca Județeană „Ion Heliade Rădulescu” Dâmbovița
Târgoviște • An XXX – Nr. 1 (59) 2024

CUPRINS

INTERFERENȚE CULTURALE

- **Dimitrie Cantemir în imperiul țarist și rolul lucrărilor lui religioase din acea perioadă,** Radu Ștefan Vergatti / 2
- **Galileo Galilei și bestseller-ul său. 460 de ani de la nașterea savantului,** Alexandru V. Ștefănescu / 16
- **Lumini și umbre în secolul al XVII-lea. Relațiile dintre Matei Basarab și Vasile Lupu,** Ferezia Stancu / 19

DEMERS BIBLIOTECAR MODERN

- **Biblioterapia sau lectura care transcende suferința,** Cristina Popescu / 22
- **Promovarea limbii și a culturii italiene prin intermediul expoziției de carte la Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița,** Loredana Spînu / 27

DIN VIAȚA BIBLIOTECILOR

- **Ziua Culturii Naționale sărbătorită la Biblioteca Județeană „I.H. Rădulescu” Dâmbovița,** Daniela Iordache / 29
- **O altfel de lansare de carte...,** Florina Rotaru / 31
- **Luna iubirii de... carte și lectură,** Raluca Rusu / 33
- **Monumentul Eminescu de la Bezdead – Simbolul adevărului universal –,** Maria-Izabela Mortoiu / 36
- **Gânduri închinare ctitorului culturii române, Măria Sa, Mihai Eminescu, Maria Avramescu / 39**

PATRIMONIU

- **Mihai Eminescu: lecțiile clasicilor și mlădierea limbii române poetice,** Petre Gheorghe Bârlea / 41
- **Vasile Cârlova (1809-1831). Părintele *Ruinurilor Târgoviștei*,** Cornel Mărculescu / 47
- **Învățământul în timpul domniei lui Matei Basarab,** Victor Petrescu / 51
- **Văleni Dâmbovița – la granița a două țări/ Valeni Dambovita – at the edge of two countries,** Adriana Ion / 55

REMEMBER

- **Brânduș, Victor,** Victor Petrescu / 59
- **Pietrari, I. D.,** Victor Petrescu / 60

TABLETĂ DE SCRITOR

- **Camil Petrescu,** Victor Petrescu; Mihai Stan / 61
- **Ion Negoescu,** Victor Petrescu; Mihai Stan / 62

TINERE CONDEIE

- **Literatura română premodernă la Târgoviște,** Adriana-Elena Georgescu / 63

- **Notă:** Autorii își asumă cele prezentate în cadrul articolelor din punctul de vedere al resurselor bibliografice consultate

INTERFERENȚE CULTURALE

Dimitrie Cantemir în imperiul țarist și rolul lucrărilor lui religioase din acea perioadă

Rezumat:

Fostul domn al Țării Moldovei, Dimitrie Cantemir (1693; 1710-1711), și-a petrecut în Rusia ultimii ani ai vieții, între 1711-1723. Om de mare cultură, cu o mare capacitate intelectuală de analiză și sinteză multidisciplinară, a scris în Rusia principalele sale opere științifice. Toate au fost apreciate ca bunuri ale tezaurului intelectual universal. Acest caracter reiese cu pregnanță prin capacitatea sa de sinteză și analiză a diferitelor culturi pe care le-a cunoscut și despre care a scris. Scrierile și acțiunile sale au fost străbătute de un fir conducător, al credinței creștine ortodoxe, a cărei promovare și apărare reiese pregnant din operele sale cu pregnanță.

Cuvinte-cheie: țar, cneaz, cneaghină, Dimitrie Cantemir, Biserică Ortodoxă, sinod

Dimitrie Cantemir in the Czarist Empire and the role of his religious works from that period

Summary

The former prince of Moldavia, Dimitrie Cantemir (1693; 1710-1711), spent his last years of his life in Czarist Empire, between 1711-1723. A man of great culture, a hard worker, with a great ability for multidisciplinary analysis and synthesis, he wrote his main scientific works in Russia. All were valued as goods of the universal intellectual treasury. This character stands out through his ability to synthesize and analyze the different cultures he knew and wrote about. His writings and actions were crossed by a leading thread, of the Orthodox Christian faith, whose promotion and defense clearly emerges from his works.

Key words: czar, knyaz, knyaginya, Dimitrie Cantemir, Orthodox Church, synod

Una dintre marile figuri ale intelectualilor români preilumiinați de anvergură universală¹ a fost principele Dimitrie Cantemir (1673-1723)², ocupant al tronului Țării Moldovei de două ori (1693; 1710-1711)³, prima dată ca succesor al tatălui său domnul Constantin Cantemir (1685-1693), a doua oară numit de sultanul Ahmet III (1703-1730). Dimitrie Cantemir s-a impus prin

calitățile sale. Fiind fiul secund al domnului Constantin Cantemir (un om simplu, care cu greu putea să se iscălească, dar având mare prestigiu între contemporani), Dimitrie s-a bucurat de înțelegerea părintelui său, care și-a dat seama de importanța științei de carte pentru progres în viață. Ca urmare, a căutat și găsit pentru fiii săi - Antioh, fiul cel mare și Dimitrie al doilea fiu – un excelent profesor, Ieremia Căcavela⁴. Se pare că a predat celor două beizadele între anii 1691-1693, adică în ultimii ani de viață ai domnului Constantin Cantemir. El i-a învățat limbile medio-greacă, latină, iar în aceeași timp i-a inițiat în slavonă, în franceză și în engleză. I-a mai familiarizat cu tainele arheologiei, cu arta construirii fortificațiilor, cu tactica și strategie militară. Cum profesorul Ieremia Căcavela era și un muzician talentat, l-a inițiat pe Dimitrie în tainele muzicii levantine și interpretarea la instrumentul numit tambură, un fel de mandolină cu coadă lungă și corzi metalice⁵. În același timp, l-a învățat să cânte la nai. Dimitrie Cantemir a pătruns astfel în tainele muzicii turcilor otomani, pentru care ulterior a compus un tratat și melodii cântate și astăzi la radio Istanbul la începutul emisiunii.

În timpul îndelungatei șederi la Constantinopol Dimitrie Cantemir a reușit să cucerească lumea din acel oraș cosmopolit, poate singura metropolă din sud-estul Europei. Ofițerul francez Jean Moreau du Brasey, cunoscut și recunoscut pentru precizia scrierilor sale, l-a descris pe Dimitrie Cantemir, așa cum l-a cunoscut personal în anul 1711 în Moldova, în timpul campaniei armatei ruse împotriva oștirii Sublimei Porți:

*„Ce Hospodar étoit un Prince d'une taille mediocre, fait au tour, bel homme, posé, & d'une phisionomie aussi hereuse que j'en aye veu de ma vie. Il étoit affable, honnête, civil, d'une conversation douce, polie, aysée, parlant très bon Latin, ce qui étoit un avantage pour ceux qui le parloient, & qui se faisoient un plaisir de s'entretenir avec ce Prince.”*⁶

Cu acel farmec, cu vorbirea lui plăcută, i-a încântat pe sultanul Ahmet III, pe marele vizir Baltadgi Mehmet, haremul, Patriarhia

oecumenică, patriarhia Ierusalimului și alți înalți demnitari sau trimiși străini la Constantinopol. Sublima Poartă a decis să-l numească pe Dimitrie Cantemir pe tronul din Iași, unde urma să-l înlocuiască pe fanariotul Nicolae Mavrocordat (1709-1710), care nu mai prezenta încredere în noul context geopolitic⁷. În consecință Dimitrie Cantemir a primit la 10 noiembrie 1710 steagul de investitură, rangul de pașă cu trei tuiuri în loc de acela de pașă cu două tuiuri, care se dădea în mod banal ocupanților tronurilor țărilor române extracarpatice, i s-au mai acordat 20 pungi cu ducați din aur pentru a avea banii necesari cheltuielilor de drum. A fost o procedură neobișnuită, deoarece domniile erau obligați la preluarea tronului să plătească în avans obținerea acestuia și o parte a tributului anual, la care se adăugau cadouri pentru sultan, marele vizir, harem; i s-a acordat lui Dimitrie Cantemir și dreptul de a avea o gardă sultanală pentru a-l însoți pe drumul de la Constantinopol la Iași.⁸

În grabă a plecat spre Iași. A ajuns acolo în 10 decembrie 1710. Între primele sale măsuri a fost rostirea unui discurs în care anunța preluarea tronului, dar și eliberarea din temniță a celor închiși de Nicolae Mavrocordat, care fuseseră acuzase de simpatii față de Rusia. Deși fusese numit de sultan pentru a întări frontiera cu Imperiul Țarist, Dimitrie Cantemir a invitat la Iași demnitari ruși între care a fost mareșalul conte Boris Șeremetiev, comandantul armatei țarului. Mai târziu avea să-l primească în Iași pe însuși țarul Petru I cel Mare (1682-1725). Bătrânul boier lordache Ruset, un susținător al familiei Cantemir, i-a spus lui Dimitrie că s-a cam grăbit cu chemarea rușilor. În plan intern Dimitrie, pentru a atrage locuitorii din Moldova lovită de secetă, a scutit populația de plata impozitului pe oierit, pe albinărit și pe vinărit.

Apoi, pentru a-și asigura și mai bine tronul, dar și viitorul, a reușit să determine Rusia, în secret, credea el, ca la 13 aprilie 1711 în orașul polono-lituanian Luțk, să-i primească un act numit „Diplomă”.

Actul privea noile relații dintre Moldova și Imperiul Țarist, bazate pe principiile „auxilium et consilium”.

Această diplomă avea 17 articole prin care se acorda domnia ereditară familiei Cantemir în cazul în care țarul era victorios într-un război cu Sublima Poartă. În același timp se punea problema unirii între Țara Moldovei și Țara Românească. În caz de înfrângere a țarului, Dimitrie Cantemir urma să primească azil în

Rusia, moșii echivalente cu cele din Țara Moldovei, largi drepturi pentru familia sa și pentru toți moldovenii care-l urmau în Rusia⁹.

Puternicul domn de la București, Constantin Basarab Brâncoveanu (1688-1714), care avea în Rusia oameni bine informați, cum erau Gheorghe Castriotul și frații David și Teodor Corbea, a aflat repede conținutul acestei diplome, care ar fi trebuit să rămână secret. Situația l-a înfuriat, căci își vedea amenințat tronul din București. A început să acționeze mai mult împotriva lui Dimitrie Cantemir¹⁰.

La 8 mai 1711, după slujba ținută în biserica Vasili Blajeni, aflată în Piața Roșie/ Красная площадь din Moscova, țarul Petru I cel Mare a anunțat că va începe războiul cu Sublima Poartă.

Între 8-12 iulie 1711 lângă satul Stănilești care se găsea pe malul râului Prut, țarul, care avea o armată de 38.000 oameni a fost înfrânt și înconjurat de oștirea otomană, care număra 150.000 soldați. Atunci Dimitrie Cantemir a fost ascuns într-un atelaj al țarinei, posibil cu aspectul schimbat astfel încât să fie luat drept occidental¹¹. Țarul și țarina, dând dovadă de un caracter deosebit de ferm, nu au vrut să-l predea pe Dimitrie Cantemir. Nu era greu, puteau pretinde că nu se mai află acolo. Au procedat astfel, deși otomanii anunțaseră că vor semna armistițiul cu condiția predării domnului Moldovei. Dimitrie Cantemir „beneficia” de ura otomanilor, alimentată cu artă de Constantin Basarab Brâncoveanu deoarece el motivase prin cuvintele sale că prefera să se alieze unui domn creștin (țarul Rusiei), în loc să stea alături de perfidul sultan și de islam¹².

Domnul Moldovei a profitat de pe urma haosului aparent de la sfârșitul luptei, a luat cu el 200 soldați mercenari bine plătiți și a plecat spre Iași. Ajuns în ziua de 14 iulie 1711 în capitala Moldovei, și-a luat soția, Casandra, cei șase copii, a încărcat bagaje în câteva căruțe și a fugit spre Imperiul Țarist.

În 16 iulie a părăsit Iași. L-a așteptat pe țar în localitatea Zagarancea¹³. Când l-a revăzut pe țar, fostul domn al Moldovei i-a cerut să-și respecte promisiunile. La 1 august 1711 din localitatea Moghilev, țarul a dat un ukaz prin care dispunea să se satisfacă cererile fostului domn¹⁴. Ca urmare a ucuzului, urmat și de altele, în Moscova urmau să i se dea două case, una din lemn, alta din piatră, fiecare din ele având câte opt camere. Apoi s-a dispus ca Dimitrie Cantemir să primească moșiile fostului general maior Șidlovski, care căzuse în dizgrație. Acestea erau situate în oblastul

Harkov¹⁵. Mai târziu, în 1712 la 9 iunie țarul a semnat un nou ucaz prin care i s-au acordat lui Dimitrie Cantemir: 40 de familii în suburbia Moscovei, o plasă numită Comarnițkaia, moșii cu 1.000 de case (dvoruri) cu tot inventarul lor în regiunile Sevsc și Lugansk, în guvernământul Oriol – la jumătatea distanței între Harkov și Moscova¹⁶. Tot în anul 1712 i s-a dat moșia denumită Bogorodskoe / Ciornîia Greazi (Noroiiul Negru), situată la nord-est de Moscova¹⁷, moșie ce fusese abandonată din vremea țarului Ivan cel Groaznic, pe care Dimitrie Cantemir a dezvoltat-o și a înfrumusețat-o, făcând ca mult mai târziu să fie cumpărată de țarina Ecaterina a doua cea Mare (1762-1796)¹⁸ care și-a construit acolo diverse palate. Cantemir a mai primit și satul Bulatricovo cu cătunul Orehovca tot din regiunea Moscova¹⁹. Trebuia să primească și o pensie viageră de 6000 ruble pe an²⁰.

În Moscova, casele se aflau în cartierul Pokrovskoie. Totodată, în Sankt-Petersburg, Cantemir și copiii lui au primit „curtea pe care a avut-o în posesiune Corsacov.”²¹

La Mănăstirea Grecească Sf. Nicolae din Moscova în care Cantemir a făcut reparații, a ridicat o capelă cu hramul Sf. Constantin și Elena. Era o mănăstire care data din secolul al XIV-lea. Spera să devină necropolă a familiei Cantemir²².

Pe moșiile pe care le-a primit, Cantemir a clădit și alte biserici, ușor de recunoscut datorită arhitecturii diferite de cea rusă, căci nu aveau pe turlă acoperișul în formă de bulb de ceapă. Cel mai probabil bisericile ctitorite în stil moldovenesc au fost ridicate după planurile sau desenele lui Dimitrie Cantemir. În acele sate pe care le-a primit Dimitrie Cantemir a așezat populația din Moldova și posibil să fi ajuns la un total de cca.20 000 oameni pe moșiile sale, dintre care mulți români. Odată cu el a trecut în Rusia un număr destul de mare de moldoveni. Ion Neculce a alcătuit o listă de 24 de mari boieri și alții mai mici. Un alt izvor, o veche istorie a lui Petru cel Mare, menționează 448 de boieri și dregători care l-au urmat în Rusia pe Cantemir²³. Numărul lor a fost de fapt mult mai mare. La un moment dat, Dimitrie Cantemir arăta în scrisorile sale că peste 4.000 de moldoveni, bărbați și femei, îl urmaseră imediat în exil.

Afară de Mănăstirea Sf. Nicolae Grecesc din Moscova, Cantemir a fost foarte legat de mănăstirea pe care a construit-o pe moșia sa principală, Dimitrievka²⁴.

Inițial, la venirea în Imperiul Țarist, Dimitrie Cantemir a refuzat primirea unor slujbe publice la curtea țarului, ceea ce i-ar fi adus și oarecare dușmani. Era oarecum supărat totuși deoarece Toma Cantacuzino, rudă cu el și demnitar fugar de pe lângă Constantin Basarab Brâncoveanu primise demnități mai mari ca ale lui, care fusese totuși domn al țării. Atunci, Dimitrie Cantemir s-a

cufundat în munca intelectuală și în creșterea și educarea copiilor săi. În fiecare dimineață se scula la ora 5, se îmbrăca în haine orientale, bea o cafea având alături un ciubuc (pipă). Apoi se închidea în cabinetul lui, unde lucra până la prânz. El se dedicase întru-totul pentru scrierea operei magna a vieții sale, *Incrementorum et decrementorum Aulae Othmannicae...*

La amiază prânzea modest. De obicei era servit cu un singur fel de mâncare și un pahar cu apă, în care uneori puneă puțin vin. Ion Neculce nu a avut dreptate să scrie că era un băutor. Dimitrie Cantemir bea vinul doar cu apă și, de regulă, numai când avea invitați. O singură dată, când a avut la masă niște musafiri, a trebuit să bea o cantitate mai mare și probabil băuturi tari, rusești. I s-a făcut rău și a avut nevoie de medic. Atunci a zăcut două săptămâni. Ulterior a încercat mereu să evite astfel de petreceri²⁵. Sunt informațiile unor oameni care l-au cunoscut și au stat mult timp în preajma lui, așa cum a fost Ivan Ilinski, care a scris *Note Cotidiene* în limba latină²⁶.

În anul 1713 în ziua de 11 mai a murit soția sa Casandra. Moartea Casandrei, pe care Dimitrie Cantemir o iubea nebunește, conform fiului lor Antioh, a pricinuit o cădere psihică pentru fostul domn al Moldovei. În plus rămânea singur să crească șase copii mici. Ca urmare, s-a concentrat pe educarea lor conform rangului, ceea ce implica învățatură serioasă și pe lucrul la operele sale.

În anul 1714 Dimitrie Cantemir a devenit membru al Societas Scientiarum Brandenburgica (inițial numită Kurfürstlich Brandenburgische Societät der Wissenschaften, iar din anul 1701 numită Königlich Preußische Societät der Wissenschaften), cunoscută sub numele de Academia Regală din Berlin. Ea a fost înființată în anul 1700 ca urmare inițiativei principelui elector de Brandenburg, Friedrich III, devenit din 1701 regele Prusiei sub numele Friedrich I. Ideile de organizare a Academiei au fost ale lui Gottfried Wilhelm Leibnitz. De la început până în 1716 acesta a fost primul președinte al Academiei Berlineze, i-a creat regulamentul și statutele organizatorice de funcționare. A avut ca model Academia din Franța și Societatea Regală Britanică.

În aceste condiții, în anul 1714, un savant cunoscut al lui Dimitrie Cantemir, Heinrich Friedrich Huysen, care se afla în Rusia și era foarte apreciat pentru că întreținea bunele relații ruso-germane, i-a scris pastorului reformat Daniel Ernst Jablonski – vicepreședintele Academiei, cerându-i să-l propună ca membru în Secția Orientală a Academiei din Berlin pe Dimitrie Cantemir. Scrisoarea a fost citită în 31 mai 1714 în cadrul Secției. Cu unanimitate de voturi, Dimitrie Cantemir a fost acceptat ca orientalist al acelei Secții.

De la Dimitrie Cantemir se dorea apariția cât mai rapidă a Istoriei Imperiului Otoman, despre

care se știa că este opera magna a vieții sale. După o muncă obstinată, zilnică, acea carte de 549 pagini text și 485 pagini de note (conform manuscrisului latin nr. 124 de la Biblioteca Houghton a Universității Harvard²⁷) a fost terminată cu evenimentele de la 5 august 1716 – lupta de la Petrovaradin în care otomanii au fost înfrânți de trupele austriace comandate de Eugeniu de Savoia.

Textul scris de Cantemir se bazează pe o bogată bibliografie, formată din 150 de lucrări ale mai multor autori. Dimitrie Cantemir, când a fost cazul, i-a criticat pe „turcologii” din Occidentul Europei, deoarece nu cunoșteau nici limba turcă osmană, nici limbile farsi și paștu vorbite în Persia, nici limba arabă. Ca urmare, făceau multe greșeli de interpretare în citirea textelor. Dimitrie Cantemir a folosit o serie de documente din arhiva marilor viziri (BOA), dintre care astăzi multe sunt pierdute. El a întrebuițat în elaborarea scrierii sale și cronică persanului Saad și a cronicarului turc din secolul XVI Saadi Efendi, precum și o serie de nuvele despre Nastratin Hogeia, mult gustate de locuitorii Constantinopolului și, ca atare, cu rolul de a pigmenta scrierea.

A avut mare succes opera sa. Nu mult după decesul lui Dimitrie, fiul său Antioh, un adevărat creator de literatură rusă – primul scriitor de literatură satirică în limba rusă – a răspândit această carte, numită „INCREMENTORVM ET DECREMENTORVM AVLAE OTHMANICAE SIVE ALIOTHMANICAE HISTORIAE A PRIMA GENTIS ORIGINE AD NOSTRA VSQVE TEMPORA DEDVCTATE LIBRI TRES”, tradusă în zilele noastre mai recent sub titlul „ISTORIA MĂRIRII ȘI DECĂDERII CURȚII OTHMANE SAU ALIOTHMANE (DE LA ÎNCEPUTURILE NEAMULUI PÂNĂ ÎN VREMEA NOASTRĂ), ÎN TREI CĂRȚI”²⁸.

A putut să o facă deoarece Antioh era ambasador al curții imperiale ruse la Londra și apoi la Paris. În anul 1734 lucrarea a fost tradusă și tipărită de clericul, istoricul, profesorul de limbi clasice de la Trinity College, Nicholas Tindal²⁹ din latină în limba engleză³⁰.

Pentru tipărirea acestei monumentale lucrări a fost făcută o subscripție publică de către Nicholas Tindal, la care au aderat personalități începând cu regina Angliei.

Istoria Imperiului Otoman în limba engleză a fost tipărită de Tindal în două volume, care la rândul lor au fost apoi traduse și publicate în limba franceză de M. De Jonquières, „commandeur, Chanoin Régulier de l’Ordre Hospitalier de Saint Esprit de Montpellier”³¹ și tipărit la Paris de nu mai puțin de patru editori.

Apoi în anul 1745 a urmat verisunea lui Johan Lothar Schmit, tipărită la Hamburg, în imprimeria Christian Herold. Traducerea *Istoriei...* a apărut în limba germană scrisă cu alfabet gotic. Germanii, mai exacti, au arătat că varianta

folosită de ei pentru traducere a fost cea publicată de Tindal în limba engleză³².

Virgil Cândea menționa și o traducere începută de Antioh Cantemir în limba italiană³³. Deoarece acesta nu a terminat-o, a fost continuată de prietenul său, abatele Ottavio Guasco³⁴.

În fine, există și o variantă abreviată a lucrării, tradusă din limba germană în limba rusă și publicată în anul 1828³⁵, dar din păcate, nu am putut vedea această versiune.

În anii 1876-1878 sub auspiciile Academiei Române juristul Iosif Hodoș (Hodoșiu) a tradus textul și tipărit *Istoria Imperiului Otoman* în limba română, în două volume, utilizând ediția în limba germană din anul 1745 publicată la Hamburg de Johan Schmit.

Traducerea din limba germană în limba română a lui Iosif Hodoș a fost publicată de Academia Română în două volume în anii 1876 și 1878 sub titlul *Istoria Imperiului Ottoman. Crescerea și scăderea lui, cu note foarte instructive*, de Demetriu Cantemiru, principe de Moldavia³⁶. Momentul a fost ales cu multă artă din punct de vedere politic. Era atunci apogeul slăbirii și înfrângerii Sublimei Porți care s-a petrecut în 1877-1878 în timpul „crizei orientale”. Savanții români au ales acea perioadă a războiului victorios pentru trupele ruso-române care au ajuns la câștigarea independenței României.

În același timp cu finisarea lucrării monumentale despre dinamica Sublimei Porți, Cantemir a scris în anul 1716 lucrarea *Monarchiarum Physica Examinatio*³⁷ (Examinarea naturii monarhiilor), pe care a dedicat-o țarului Petru I cel Mare. În conținutul lucrării se remarcă o legătură, poate și o influență, a lucrării *Hrismologhion* scrisă în 1673 de Nicolae Spătarul Milescu³⁸.

Ambii îi prezintă pe suveranii ruși drept figuri emblematice pentru o salvare a popoarelor creștine, care vor ajunge să trăiască într-o „vârstă de aur”, așa cum preconizase încă din sec. al XII-lea Giovanni da Fiore că avea să însemne preeminența creștinismului în lume³⁹.

Această scriere a pregătit momentul din 22 octombrie/2 noiembrie 1721, când țarul Petru I cel Mare a proclamat Rusia Imperiu, acceptând la cererea senatului titlurile de „Imperator i Samodîrjeț Vseirossiiski” („Țar al tuturor rușilor”) și „Oteț Otecestva” („Pater Patriae” - „Părinte al Patriei”). Aceste titluri trebuiau să-i fie date unui conducător de stat puternic, aflat în plină ascensiune. În niciun caz ele nu puteau aparține sultanului care se găsea într-un stat în plină criză fundamentală ireversibilă.

Având puțin timp liber, Dimitrie Cantemir a scris repede o biografie a tatălui său, intitulată *Vita Constantini Cantemiri*. Prin ea a dat numeroase detalii biografice asupra familiei sale. Dimitrie Cantemir mai arătase și în alte locuri aspecte privind strămoși de-ai săi. De exemplu,

notează că circula o legendă conform căreia numele Cantemir se spunea că ar fi fost de origine tătară iar familia sa ar fi descinde din Timur Lenk⁴⁰. Sigur că acest arbore genealogic rămâne o fantezie, greu de susținut. În schimb, Dimitrie Cantemir arată, ceea ce e foarte plauzibil, cum stătea și-i citea bătrânului și neștiutorului de carte – al său tată. Interesant este că domnul Constantin Cantemir avea între cărțile din biblioteca sa Biblia din 1688 tipărită la București din porunca lui Șerban Cantacuzino. Dimitrie Cantemir a fost influențat de frumosul limbaj în care a fost scrisă această carte monumentală. În același timp, el a condamnat permanent însușirea Bibliei comandată și susținută de Șerban Cantacuzino, de către nepotul și urmașul acestuia la tron, Constantin Basarab Brâncoveanu. Limbajul folosit în această Biblie de către frații Radu și Șerban Greceanu, ajutați și de stolnicul Constantin Cantacuzino, a folosit în biserică drept limbaj liturgic cel puțin până la primul Război Mondial. În unele cazuri el mai este întrebuințat ca atare și în zilele noastre.

La cererea Academiei din Berlin, Dimitrie Cantemir a scris și *Descriptio Moldaviae* a fost scrisă probabil în aceeași perioadă cu *Hronicul*.

Redactată tot în limba latină, cu multă căldură, împărțită în trei părți, ea descrie în prima parte geografia, relieful, organizarea administrativă a statului al cărui domn fusese și el și tatăl său și fratele său. În partea a doua a *Descriptio Moldaviae* Cantemir se ocupă de administrația politică, de forma de conducere a țării, de fiscalitate, de împărțirea în clase și categorii, de obiceiurile țării, iar partea a treia este consacrată culturii și cultului (religiei), inclusiv limbii și literaturii. Dimitrie Cantemir cunoștea foarte bine subiectul. Textul a fost însoțit de o splendidă hartă a Moldovei.

Mult înainte, în anul 1699 când pe tronul de la Iași era fratele său Antioh (8 ianuarie 1695-14 septembrie 1700), Dimitrie se căsătorise în capitala Moldovei cu tânăra Casandra Cantacuzino, fiica defunctului Șerban Cantacuzino domnul Țării Românești (1678-1688). La acea nuntă fastuoasă, de mult timp negociată, a sosit din Valahia și stolnicul Constantin Cantacuzino, unchiul miresei.

Bătrânul stolnic Cantacuzino, lăudăros ca orice grec, i-a spus lui Dimitrie că el împreună cu iatrofilosoful Ion Cariofil a alcătuit o hartă a Țării Românești. În acel moment, harta fusese încredințată unuia dintre fiii stolnicului, Radu Cantacuzino și camaradului său de drum, viitorul patriarh al Ierusalimului Hrisant Nottaras, pentru a fi dusă spre tipărire la imprimăria iezuită din orașul universitar Padova. Era una din cele mai bune tipografii din Europa. Un exemplar al acestei hărți se găsește la Londra⁴¹.

Cuvintele stolnicului l-au incitat pe tânărul Dimitrie. Peste ani, și-a însoțit lucrarea sa

Descriptio Moldaviae, scrisă și terminată în Imperiul Țarist între anii 1716-1720 destinată Academiei Berlineze cu o hartă a Moldovei.

Această hartă a fost semnalată greu, după multe căutări, în anul 1915 de către A. Isnard, slujbaş la Biblioteca Națională a Franței. A. Isnard a semnalat-o într-o notă de trei rânduri⁴². Dar a fost suficient. Nota a fost observată de geograful George Vâlsan. Profitând de această semnalare, în anul 1923, eruditul rege Ferdinand I Întregitorul (1914-1927), a prezentat harta într-o ședință a Academiei Române, în care era sărbătorit Dimitrie Cantemir la 250 de ani de la naștere – comemorat la 200 ani de la moarte⁴³.

În anul următor, în altă ședință din 6 iunie 1924 a Academiei, acad. G. Vâlsan a prezentat în amănunțime analiza hărții elaborată de Dimitrie Cantemir. Modul de a discuta și prezenta harta, elaborată la cererea Academiei din Berlin, realizarea hărții, ca de altfel întreaga *Descriere a Moldovei*, au arătat meritele multidisciplinare ale eruditului domn moldovean care în acest mod prezenta Europei care este țara sa și ce calități are ea și locuitorii ei. S-a publicat atât de târziu *Descrierea Moldovei*, deoarece o asemenea hartă, atât de complexă, dar și toate amănuntele privind organizarea Moldovei, cereau o perioadă îndelungată de muncă, mai ales că autorul era plecat de mai mulți ani departe de țara sa.

Concomitent, Dimitrie Cantemir, tot la cererea Academiei din Berlin, a început să lucreze la *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. Această lucrare, apărută ulterior sub numele de „*Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor întâi pre limba lătiniască izvodit, iară acmu pre limba româniască scos*”, a cerut și ea o mare investiție de muncă într-un timp scurt. Dimitrie Cantemir, departe de țară, a cerut mereu cunoșcătorilor săi din Valahia și din Moldova să-l ajute, oferindu-i constant informații. Le-a obținut. Interesant este că el a accentuat originea latină a poporului român. Pe bază de izvoare, a susținut interpretarea că romanii, în timpul războaielor de cucerire, ar fi exterminat toată populația dacică. În locul acesteia ar fi adus aici numai romani, ex tot orbio imperio, adică de pe întreaga suprafață a Imperiului. A mers mai departe și a scris și despre extinderea românilor în sudul Dunării. În această ultimă idee, a existenței românilor ca popor unic și în Valahia, Moldova, Transilvania, sudul Dunării, mergea pe aceeași linie cu cea a lui Nicolae spătarul Milescu și a stolnicului Constantin Cantacuzino. Pentru a-și susține ideea romanității, Cantemir a folosit și argumentul filologic. A arătat că în limba română sunt mai multe cuvinte latine ca acelea care se găsesc în limba italiană, de exemplu. A mai vorbit și de existența unei benzi de culoar care există în sudul Dunării, de la Cazane până la vărsare, loc populat de români. Știa bine care

este situația acolo. În drumurile sale către Constantinopol fusese de multe ori în zona sud-dunăreană, unde erau localități românești. Despre acestea îi comunicase informații prețioase și stolnicul Constantin Cantacuzino. Pentru a-și susține mai temeinic ideea extinderii și impunerii românilor pe o suprafață mare în Peninsula Balcanică, evident și în Dobrogea, Dimitrie Cantemir s-a referit și la permanenta mișcare a populației datorită transhumanței.

În anul 1718, a doua fiică a sa, Smaragda, s-a îmbolnăvit cumplit de ftizie.

În același timp, Dimitrie Cantemir a trebuit să se supună cererii imperative a țarului și a țarinei. Ambii doreau să-l vadă recăsătorit. Cea aleasă a fost splendida Anastasia Ivanovna Trubețkaia. Toți cei care au văzut-o au scris despre ea că era o fată de o frumusețe tulburătoare. Fusese educată în Suedia în forme extrem de moderne. Acolo stătuse ca ostatecă, împreună cu familia ei, luați prizonieri în timpul războiului nordic dintre anii 1700-1721. Acum avea 16 ani, deci era cu cel puțin 30 de ani mai tânără decât Dimitrie Cantemir. Cu toate acestea, în ianuarie 1720, s-a încheiat această căsătorie. Nașii cuplului au fost țarul Petru I și țarina Ecaterina.

Dimitrie Cantemir s-a modernizat și ca înfățișare: și-a tuns părul și a început să poarte perucă, așa cum era moda la curțile regale din occidentul Europei, impusă și în Rusia de țarul Petru I. Dimitrie Cantemir și-a ras barba și s-a îmbrăcat și încălțat cu haine și pantofi după moda occidentală.

Dar în viața lui a apărut o nouă tragedie. În 4 august 1720, fiica sa Smaragda a pierit la doar 18 ani. Fata a fost înmormântată tot în interiorul Bisericii din Mănăstirea Grecească Sf. Nicolae din Moscova. Era alături de răposata soție a lui Dimitrie Cantemir, Casandra, accentuând dorința lui de a transforma acea biserică în loc de veci pentru familia lui.

Refugiul, ca întotdeauna, l-a reprezentat munca intelectuală.

În anul 1720 apăruse la Moscova o lucrare intitulată „Cea dintâi învățătură a copiilor”. Aparent, *Cea dintâi învățătură a copiilor* era anonimă.

În realitate, ea era un manual destinat educației religioase a celor mai mici supuși ai Imperiului Țarist. A fost scrisă la cererea țarului de către episcopul Teofan Procopovici. Acesta era unul dintre clericii educați la Roma, în Institutul Sf. Atanasie pentru greco-catolici. La întoarcerea în Rusia aparent renunțase la greco-catolicism. Țarul căuta să se înconjoare de oameni considerați moderni, cu idei occidentale, eventual protestante. Aceștia îl ajutau să reformeze relația dintre stat și biserică. Astfel, țarul câștiga controlul autocratului asupra bisericii ruse, o instituție până atunci foarte puternică. Teofan Prokopovici a sprijinit decizia țarului de a

nu mai numi un patriarh după moartea ultimului aflat în funcție (patriarahul Adrian, m. 1700). Atunci Biserica Ortodoxă Rusă a trecut sub controlul administrativ al arhiepiscopului Stepan lavorski, ce fusese numit de țar în această funcție, situație care a durat cca.20 de ani.

În anul 1721 Biserica rusă a trecut oficial sub autoritatea statului, prin intermediul Sfântului Sinod. Teofan Prokopovici este considerat părintele spiritual al acestei preeminențe a Sfântului Sinod al bisericii ruse.

Imperiul țarist nu a mai avut un patriarh până la 5 noiembrie 1917, cu câteva zile înainte de instalarea puterii sovietice.

Drumul către această supunere a bisericii ruse către stat a fost pavat și cu lucrarea *Cea dintâi învățătură* a copiilor scrisă de Teofan Prokopovici.

În cuprinsul ei se găseau un abecedar pentru copii și pentru adulți, discutarea și explicarea Tatăl Nostru, a Crezului și a altor rugăciuni, a celor zece porunci, dar totul redactat într-un mod influențat de ideile catolicilor și ale protestanților.

Lucrarea a creat tumult și opoziție în Imperiul Țarist, pentru că era vorba de un manual de educarea tinerilor de către biserică.

Drept urmare, Dimitrie Cantemir a scris o lucrare de răspuns critic la adresa ideilor promovate în această această carte, deși ea apăruse la cererea țarului.

Răspunsul lui Dimitrie Cantemir s-a datorat faptului că *Cea dintâi învățătură a copiilor* era scrisă fățiș în spiritul Romei sau al protestanților, deși era destinată educării copiilor și adulților din învățământul religios ortodox din Rusia.

Lucrarea lui Cantemir are titlul „*Locuri obscure în catehisisul editat de către un autor necunoscut în limba slavă numit Cea dintâi învățătură a copiilor*”⁴⁴, „Loca obscura” în latină. Nici Dimitrie Cantemir nu a semnat textul său.

În cartea sa Dimitrie Cantemir a discutat atent textul scris de Teofan Prokopovici. A luat apărarea educației creștin-ortodoxe, dar în mod civilizat, fără a recurge la cuvinte acuzatoare,

A considerat și a dovedit limpede că această carte era scrisă în spiritul bisericii unite, susținută de Roma, deci împotriva intereselor bisericii ortodoxe. Ca atare, cartea scrisă de Prokopovici putea fi considerată primejdioasă pentru statul rus.

Concomitent, Dimitrie Cantemir, educator plin de atenție al celor șase copii ai lui, s-a pronunțat și asupra pedagogiei care ar trebui folosită în educația copiilor, spre deosebire de ce considera Prokopovici că ar fi trebuit predat de atunci înainte.

Primul principiu pedagogic apărut de Cantemir era că învățătura creștină ortodoxă trebuia predată de niște „dascăli cu cugetul curat”.

„Mama biserică sobornicească”, scria Cantemir, a stabilit de multă vreme că procesul

de învățământ pornește de la noțiunile elementare: „ce se învețe la început și ce mai pe urmă; deasemenea ce hrană (educație, învățatură, n.n.) după înțelegerea lor (a copiilor, n.n.) să li se dea și cu ce citațiuni (maxime), care arată exemplul evlaviei, trebuie să înceapă; pe urmă a stabilit cu precizie ce este mai folositor și mai plăcut pentru mintea lor necoaptă și mai potrivit pentru faptele lor viitoare”⁴⁵.

Aceste reguli de învățatură se mențineau în educația religioasă a bisericii ortodoxe până în zilele lui Cantemir, se dovediseră deja clare și benefice, deci schimbarea lor era neproductivă și răufăcătoare.

În continuare, Dimitrie Cantemir a criticat interpretarea de către Teofan Procopovici a dogmei despre păcatul originar.

Apoi, față de ideea acestuia «să nu se mai învețe rugăciuni și psalmi», Cantemir a opus pedagogia educației treptate a copiilor, progresive.

El a aratat că ierarhii bisericii ortodoxe stabiliseră deja, inclusiv prin intermediul sinoadelor, când și ce anume trebuie învățat din Scriptură, „de la cele de jos la cele de sus (de la cele ușoare la cele grele)”: „când copilul este de 4-5 sau mai mulți ani, născut în evanghelia lui Hristos și începe învățatura el trebuie întâi să audă de la învățător numele și chemarea sfintei și făcătoarei de viață cruci: cruce ajută-mi – întrucât crucea este ca un simbol al credinței ortodoxe. Al doilea: în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh; al treilea, se învață alfabetul sau azbuca; al patrulea se învață rugăciunea care se numește Sf. Părinți; al cincilea: Născătoarea de Dumnezeu Fecioară. (...). Al șaselea: Împărate ceresc; al șaptelea: Sfinte Dumnezeule; al optulea: Slavă Tatălui; al nouălea: Preasfântă Treime; al zecelea: Tatăl Nostru; al unsprezecelea: Veniți să ne închinăm; al douăsprezecelea: Crezul.

Acestea sunt bazele catehizisului, pe care le-a lăsat mama biserică fiilor săi pentru a învăța la început. Când acestea sunt învățate pe de rost, îndată copiii trimiși la învățatură trec la învățarea rugăciunilor de dimineață și de seară, deasemenea la (învățarea) întreaga rânduială a bisericii.

După aceea se învață, ca să se poată citi ușor, Octoihul. Pe urmă trec la învățarea psalmilor împărătești și proorocești.

Și această rânduială este și povățuire pe care a lăsat-o și a stabilit-o preînțeleapta mamă biserică fiilor săi din vârsta cea mai fragedă și care de mult timp și de atâtea veacuri întotdeauna s-a păstrat și are atâtea răspândire (cum mărturisesc bisericile greacă, arabă, georgiană, rusească, ucraineană, moldovlahă, ungrovlahă, slavonă de peste Dunăre, bulgară, ilirică, albaneză, dalmată, transilvăneană și a toate bisericile ortodoxe orientale) că, dacă cineva ar încerca să introducă pentru copii o altă

ordine de învățatură decât aceasta, chiar dacă ar începe cu râvnă și evlavie, cred că nu ar putea să nu fie suspectat de intenții rele; cu atât mai mult ar fi disprețuit un inventator sau un distrugător al obiceiului vechi”⁴⁶.

După aceste considerații, în care Dimitrie Cantemir demonstrează că ceea ce a fost deja verificat de secole din punct de vedere al transmiterii cunoștințelor, al ordinii, al cantității și a modului de predare în educația religioasă ortodoxă – care era similară cu educația de la vârsta cea mai fragedă – nu poate suferi schimbări ca cele voite de Prokopovici, deoarece s-ar ajunge la distrugerea confesiunii sau chiar a credinței.

Cantemir trece apoi la analiza modului în care Teofan Procopovici propune interpretarea celor zece porunci.

Și în cazul acestora, el depistează „inovații” care denaturează înțelesul acestora.

Astfel, a doua poruncă este „să nu-ți faci chip cioplit”.

Conform lui Procopovici ea s-ar interpreta în sensul că icoanele ar încălca acest comandament al lui Dumnezeu.

Fusese, desigur, cândva o veche luptă în interiorul bisericii creștine pe această temă. Aici se poate aduce aminte lupta dintre iconoclaști și iconolatri. Ea fusese întemeiată pe interese politice, făcuse multe victime în Imperiul Bizantin și-i adusese mari daune acestuia.

Cantemir arată pe de o parte că introducerea acestei dileme – cu sau fără icoane – în mintea copiilor care abia învață bazele creștinismului, este complet nepotrivită cu nivelul cunoștințelor lor și mai mult, este dăunătoare.

În plus, cinstirea icoanelor se stabilise deja de mult că este în spiritul creștinismului, arată Dimitrie Cantemir, prin sinoade, așa încât argumentele lui Teofan Procopovici sunt și slabe și lipsite de cunoștințe în materie. Totodată, Cantemir arată că Procopovici nu cunoaște diferențele între icoană și idol și nici înțelesul cuvântului latin „simulacrum”.

Aceasta cu toate că din scrierea lui Cantemir transpare că el știe că autorul criticat este nimeni altul decât un episcop. Însă funcția respectivă nu reprezintă o garanție că titularul ei este și un „bun păstor”. „Mulți pot fi din aceia care pe din afară poartă cârjă și haină păstorească, înlăuntru însă sunt vânduți, care ajută lupilor să fure fără grijă; mai cu seamă când ei, acoperindu-se cu piele de oaie, sunt lupi”. Cantemir, desigur avea o bogată informație în acest sens – din punct de vedere istoric și poate chiar personal.

El ajunge să exclame: „Cicerone a strigat: O tempora, o mores ! N-ar trebui și acuma să strigăm: O, biserică ! O, păstori !”.

Interpretarea lui Teofan Procopovici a poruncii a cincea („Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământul pe care Domnul Dumnezeuul tău ți-l

va da ție”) prilejuiește deasemenea ample critici din partea lui Dimitrie Cantemir.

El arată că exemplele date de Procopovici nu se încadrează în tematica poruncii a cincea. Procopovici afirmă că încălcarea ei s-ar produce atunci când copiii se căsătoresc sau se călugăresc fără voia părinților.

Cantemir arată în schimb: „Cum fiul fără îngăduirea părinților săi nu poate să se căsătorească, așa nici părinții nu pot să-l silească s-o ia pe aceea pe care el n-o vrea și cu care el nu poate avea asemănare, nici ca vârstă, nici ca dragoste. De exemplu, dacă părinții l-ar sili pe fiul de 17 ani să ia soție de 40 de ani, sau chiar de 15 ani însă (...) cu vreun neajuns al vreunei părți însemnate, pentru bogăție sau fiindcă e din neam vestit, iar el nu voiește nici bogăție, nici neam, ci ar dori să aibă numai femeie după dorința inimii lui.”

Combaterea lui Teofan Procopovici este rațională. Argumentele lui Dimitrie Cantemir sunt cunoscute, acceptate în viață de ierarhii ortodocși și, mai mult, sunt logice și convingătoare.

Teofan Procopovici la rândul său, nu avut aceeași atitudine. El a răspuns acestor critici printr-o epistolă scrisă pe un ton violent. Astfel a arătat clar că argumentația logică, plină de înțelepciune și realism a lui Dimitrie Cantemir l-a înfuriat pe Teofan Procopovici.

Așa cum a arătat Teodor Bodogae, traducător în limba română a lucrării „*Loca obscura...*”, Cantemir „pășește în apărarea nu a unor poziții obscurantiste față de metodele «înnoitoare» ale lui Prokopovici, ci pentru a aduce o lumină și un corectiv, potrivit unei tradiții sănătoase, pe care o putem numi «școală românească», așa cum avusese ea loc cu câteva decenii înainte: atât pe vremea lui Petru Movilă, cât și a spătarului Milescu ori a stolnicului Cantacuzino”⁴⁷.

Această dispută între Teofan Prokopovici și Dimitrie Cantemir se înscria perfect în situația existentă atunci în Imperiul Țarist.

Locuitorii orașelor, în special aceia care alcătuiau „inteligenția”, erau împărțiți în două.

Unii susțineau reformele țarului, care lua o parte din bogățiile ierarhilor bisericii și dădeau mai multă putere și, deci, mai mulți bani statului. Se realiza această situație, deși țarul nu a mers până la măsura extremă de secularizare a averilor bisericești.

A doua parte a societății era a celor conservatori, care nu doreau micșorarea puterii bisericii. Considerau că ea trebuie să rămână ca un factor de putere, de impunere în raport cu țarul în Imperiul Rus. Deocamdată, a rămas această situație, cea impusă de Petru I – care și-a subordonat biserica. Ea s-a menținut până la 5 noiembrie 1917, adică timp de două secole⁴⁸.

Țarul i-a cerut apoi lui Dimitrie Cantemir să scrie și o altă lucrare monumentală, *Sistema*

religiei mahomedane. Lucrarea urma unei traduceri a *Coranului* din limba franceză, comandată tot de țar. Dimitrie Cantemir era orientalistul cel mai erudit al Imperiului Țarist în acel moment – rămas așa pentru multă vreme.

Sistema religiei mahomedane a fost scrisă foarte repede, între sfârșitul anului 1718 și vara anului 1721. Pentru Cantemir a fost un efort deosebit de solicitant. S-a bucurat de o totală susținere a țarului⁴⁹. Ca urmare, lucrarea a fost foarte repede tipărită, adică la data de 22 decembrie 1722 a ieșit de sub teascurile tipografiei imperiale⁵⁰.

„Sistemul religiei mahomedane” debutează având pe prima filă o gravură reprezentând un bărbat și un arbore. Arborele este format dintr-o mulțime de șerpi încolăciți. Șerpii se înfig în pântecul bărbatului. Sub acest arbore stau trei femei, reprezentând Europa, Asia, Africa – unde se întindea Imperiul Otoman.

Autorul publică o amplă dedicație pentru patronul și inițiatorul lucrării – țarul Petru I.

Totdată, înserează două ode în limba latină adresate lui însuși, lui Dimitrie Cantemir.

Autorii acestora sunt două personalități culturale și bisericești ale epocii din Rusia – unul este arhimandritul Teofilact Lopatinski, pe atunci rectorul Academiei teologice din Moscova și membru al Sfântului Sinod, al doilea fiind tot un membru al Academiei Teologice, Ghedeon Vișnevschi.

Dimitrie Cantemir formulează și o „Precuvântare către cititor”. Acolo el explică intenția de a da o sumă de cunoștințe accesibilă oricărui posesor de cultură medie „*asupra religiei mahomedane și asupra ocârmuirii politice a poporului musulman*”.

El avertizează asupra intenției de a scrie lucrarea „*așa cum se povestește la aceste popoare barbare, fără fățarnicie, fără dojană, fără adaos*”.

Lucrarea propriu-zisă este împărțită în șase cărți, iar fiecare dintre acestea în capitole.

Cartea I se referă la profetul Mahomed. Dimitrie Cantemir oferă lumii creștine o serie de date biografice puțin cunoscute: cum a început mișcarea religioasă din jurul lui Mahomed și, mai ales, despre talentul oratoric și farmecul personal al profetului. Important este că Dimitrie Cantemir face unele considerații asupra etimologiei numelui și a pronunției acestuia. În acest mod încearcă să-i corecteze pe savanții europeni, care nu cunoșteau nici limba arabă, nici pronunția cuvintelor.

Cartea a doua este consacrată Coranului și este compusă din șase capitole. Din nou, Cantemir aduce clarificări etimologiei cuvântului „Coran” și discută termenii înrudiți cu acesta.

Dar mai ales discută raportul între acest text religios pe de o parte și Biblia și alte cărți ale lumii creștine pe de altă parte. Conchide scriind

că religia creștină și, desigur, confesiunea ortodoxă sunt superioare Coranului. Totodată, Cantemir relevă cititorilor că această carte de căpătâi a musulmanilor este scrisă într-o limbă arabă foarte frumoasă, ceea ce însă nu o face superioară Bibliei sau altor cărți creștine, ci doar greu de înțeles chiar și pentru musulmani.

Carte a treia tratează despre profețiile lui Mahomed, despre credințele lumii musulmane în legătură cu sfârșitul lumii și modul în care acestea sunt receptate în straturile societății mahomedane.

În cartea a patra, numită „Despre teologia mahomedană”, Dimitrie Cantemir depășește limitele titlului.

El redă o serie de nuvele, auzite în Constantinopol, cât timp a trăit acolo. Sunt mici povestiri care discută credința musulmanilor în Alah, fatalismul religios specific lor, credințele lor în îngeri, în diavoli, în crearea lumii prin Adam și Eva, în salvarea lumii de către Noe care în corabia lui a îmbarcat animalele lumii, credința lor și în alți profeți din Vechiul Testament, relatează despre tradițiile musulmane legate de Alexandru Macedon, de Iisus Hristos și de sfinți creștini, credințele despre infern, despre paradis.

Ca întotdeauna preocupat de definirea corectă a termenilor, Dimitrie Cantemir explică noțiunea de teologie la musulmani.

Aceasta, arată el, în limba arabă, nu are doar semnificația de teologie, ci și de jurisprudență.

Aceste noțiuni sunt predate copiilor încă de la vârste mici în școlile pe care le urmează potrivit obiceiului musulman, explică autorul.

În cartea a cincea Dimitrie Cantemir începe printr-o introducere în care motivează cu sinceritate și modestie care au fost piedicile ridicate fața lui când a scris acest text despre religia mahomedane.

Primul motiv al greutății scrierii – pretinde că nu ar fi atât de iscusit în cunoașterea a absolut fiecărui aspect al normelor și obiceiurilor din lumea musulmană.

Al doilea motiv este acela al lovirii legii uitării și pentru memoria lui.

Deși a locuit vreme de 22 de ani în Sublima Poartă, a învățat limbile orientale, a studiat foarte mult, a și uitat multe din cele văzute, auzite și citite scrie el, în contact direct cu turcii și cu restul populației de acolo, căci de nouă ani se află în Imperiul Țarist.

În fine, al treilea motiv al scuzei este acela că nu a avut la dispoziție în Ruisa cărți turcești și persane. Este real că ele nu se găseau în marile biblioteci din Imperiul Țarist, altfel foarte bogate în literatură provenită din Europa occidentală.

Cu toate acestea, memoria lui Cantemir se dovedește încă o dată prodigioasă, modestia mari, iar capacitatea lui de sinteză și de analiză a fenomenelor social-religioase rămâne impresionantă.

Aceasta se vede din cărțile a cincea și a

șasea, care conțin ample și detaliate descrieri ale obiceiurilor musulmanilor privind pelerinajele la locurile lor sfinte, familia, ospitalitatea, hrana și îmbrăcămintea, sectele religioase musulmane, obiceiuri, credințe și practici la diferite evenimente și sărbători – inclusiv la nunți, înmormântări, la sărbători publice și private, modul de educație a copiilor, școlile din Sublima Poartă, materiile predate acolo și, un subiect predilect al lui Cantemir – muzica musulmană.

Ca urmare, Dimitrie Cantemir era cel mai bun orientalist din Rusia și în această calitate a fost solicitat de țar pentru a merge alături de el în campania împotriva Imperiului Persan.

Înainte de a pleca la acest drum greu și lung, lui Dimitrie Cantemir i se satisfăcuse insistenta cerere de a primi un grad princiar înalt pe lângă țar, fusese numit membru al Senatului Imperial, principe luminat al Imperiului și consilier de taină al țarului (ultima numire nu-l bucurase foarte tare, dealtfel, căci îi impunea să fie și conducător al Cancelariei civile a țarului).

El a făcut efortul de a găsi literele și cifrele necesare precum și tipografi pentru a le mânui. Cu ei trebuia să plece să-l însoțească pe țar în campania spre Persia care prevedea și o componentă propagandistică pentru locuitorii de acolo.

Dimitrie Cantemir și-a luat cu el tânăra și frumoasa soție, Anastasia și fiii cei mari – Matei, Constantin, Șerban. Oamenii obișnuți să bârfească și să înregistreze tot felul de zvonuri, așa cum a fost cronicarul Ion Neculce, cu seria lui de povestiri incluse în „O samă de cuvinte”, dar mai ales unii membrii ai diplomației străine acreditați în Imperiul Țarist, ca ambasadorul Austriei contele Rabutin și ambasadorul Franței, Campredone⁵¹ au colportat știrea fără temei că țarul Petru I ar fi avut o legătură intimă cu fiica majoră a lui Dimitrie Cantemir, cu Maria Cantemir. Ea era fiică în viață din prima căsătorie a lui Dimitrie Cantemir. Cantemir mai avea o fiică numită Smaragda/Ecaterina, mai mică de doi ani, născută la 4 noiembrie 1720 de ultima sa soție Anastasia (n. Trubețkaia).

Este dovedit însă că nu a fost nicio legătură între țar și principesa Maria. Pierderea unei noi sarcini la Astrahan a fost de fapt a tinerei soții a lui Dimitrie Cantemir, Anastasia, iar nu a fiicei lui, care nici nu era acolo. Maria se găsea la Moscova, unde trebuia să aibă grijă de copiii minori – Antioh și Smaragda/Ecaterina⁵².

După terminarea războiului nordic cu Suedia țarul a hotărât să înceapă un război nou în sud, pentru cucerirea întregului Caucaz, adică a drumului către bogata Persie.

Nu avea suficientă putere pentru a se lupta în acel moment cu Sublima Poartă. În acest mod se spulberau speranțele lui Dimitrie Cantemir, care dorea să revină pe tronul Moldovei.

Dimitrie Cantemir, împreună cu contele Petru

Andreevici Tolstoi și amiralul Apraxin erau între cei mai apropiați consilieri personali ai țarului. În pregătirea drumului către Persia, în primăvara anului 1722, după ce a trecut prin localitatea Preobrajenscoie, o suburbie a Moscovei, Cantemir a pregătit pentru a lua cu el o tipografie cu litere persane, arabe, indiene, armen. În același timp a comandat și litere turcești. Cu ajutorul literelor turcești a și fost tipărit, în 150 de exemplare, un manifest al țarului în limba turcă.

Munca de tipărire a manifestului fusese făcută de șapte tipografi specializați luați de Dimitrie Cantemir cu el. După ce a fost terminat manifestul de tradus din latină, așa cum îl redactase Cantemir, a fost tipărit în turcă și dat locotenentului Vasile Vasilev pentru a-l răspândi în rândurile populației ce locuia în Transcaucazia, ca aceasta să devină favorabilă țarului și nu Sublimei Porți.

Cantemir a ajuns la 4 iulie 1722 la Astrahan, oraș-port aflat la vărsarea fluviului Volga în Marea Caspică. Acolo a fost vizitat de țar, cu care a avut îndelungi consfătuiri înainte de plecarea spre obiectivul final. Câteva zile mai târziu, împreună cu câțiva ofițeri și ingineri, Cantemir a plecat să cerceteze orașul Derbent⁵³. Lângă el, Dimitrie Cantemir a descoperit ruine ale fortificațiilor antice, pe care le-a cercetat și desenat. Notițele lui parțial s-au pierdut⁵⁴, iar cele care s-au păstrat au fost date de Antioh Cantemir academicianului Beyer, care le-a tipărit în 1728⁵⁵.

Dimitrie Cantemir s-a îmbolnăvit în această expediție către Persia. A plecat din Derbent suferind. În orașul Astrahan s-a simțit atât de rău, încât la 26 octombrie 1722, ziua Sf. Dimitru, sărbătoarea lui onomastică, l-a chemat pe episcopul din localitate, Ioachim, să-l spovedească și la un moment dat a fost chiar nevoie să-l împărtășească.

Lângă patul bolnavului au venit pentru a-l ajuta și veghea amiralul Apraxin, contele Tolstoi, cneazul Trubețkoi și însuși țarul.

Petru I cel Mare, timp de o lună de zile, între octombrie-noiembrie 1722 a venit constant să-l vadă pe Dimitrie Cantemir în Astrahan. A trimis și medicul său personal, Lavrenti Blumentrost, să-l îngrijească.

În ziua de 4 noiembrie 1722, înainte de a pleca spre Moscova, țarul a stat nu mai puțin de trei ore alături de Dimitrie Cantemir. Au avut o îndelungată discuție cu caracter privat. Avea să fie ultima întâlnire dintre țar și Dimitrie Cantemir⁵⁶.

După câteva zile, Dimitrie Cantemir s-a simțit ceva mai bine, după ce fusese chiar împărtășit în 7 noiembrie 1722. Dar nu a putut părăsi Astrahanul nici atunci deoarece soția sa, kniaghina Anastasia, la 27 noiembrie 1722 a pierdut din nou o sarcină⁵⁷. A fost o lovitură care a ținut familia pe loc până în ianuarie 1723. Abia atunci s-a putut pleca spre Moscova.

Drumul, parcurs iarna, în condiții foarte grele prin stepa rusă l-a oboșit pe Cantemir, care abia la 18 martie 1723 a putut ajunge la moșia sa din târgul Dimitrovskoe. Nemaivădând putere, nu au mai mers până la Moscova.

În reședința sa din Dimitrovskoe, prințul Dimitrie Cantemir bolnav, lipsit de puteri, a stat mai mult în pat, în odaia sa. De acolo, a purtat corespondență destul de intensă cu Alexei Matveevici Makarov – secretarul țarului, cu amiralul Apraxin, cu contele Tolstoi, cu socrul său Ivan Iurevici Trubețkoi.

L-a scris de mai multe ori și țarului însuși, rugând să dispună să i se achite și indemnizația care-i era datorată. Avea nevoie de bani, deoarece era bolnav și totul trebuia cumpărat și plătit.

L-a mai cerut țarului să aibă grijă de moldovenii care veniseră în Rusia împreună cu el.

Mai mult, își făcuse încă de pe drum testamentul și-i lăsase pe țarină – implicit și pe țar – executori testamentari⁵⁸.

Dimitrie Cantemir nu a reușit să-și revină din boală. Pentru a avea grijă de el și de moșiile lui, în august 1723 când starea i se înrăutățise mult, a venit în grabă soacra sa Irina Grigorievna Trubețkaia.

Dar în ziua de 21 august 1723, la ora 7,20 seara, Dimitrie Cantemir a plecat de pe această lume, în somn, fără să se mai fi trezit de câteva zile, după cum scria Ivan Iilinski cu o sobrietate care ascundea o mare durere.

Pentru înmormântare a fost dus, conform dorinței lui în Moscova, la Mănăstirea grecească Sf. Nicolae.

Acolo la 1 octombrie 1723 avea să se officieze o slujbă simplă de înmormântare, de către un arhieru, un preot și un diacon.

Dimitrie Cantemir avea să fie așezat în locul de veci lângă prima lui soție, Casandra Cantacuzino, conform dorinței lui. Tot el a cerut să nu fie multă lume chemată să participe la oficierea ceremoniei funebre.

Dar, după cum un pom se judecă după roade și un om se apreciază după copiii lui.

Într-adevăr, urmașii lui Dimitrie Cantemir au fost remarcabili⁵⁹.

Maria Cantemir a fost socotită cea mai cultivată femeie din Imperiul Țarist în secolul al XVIII-lea. Matei Cantemir, fiul major, a rămas mic boier, dar a preluat exemplul tatălui său și a ctitorit mai multe biserici în stil moldovenesc în Rusia. Au fost ca niște flori care se iveau ici-colo în imensitatea stepei ruse. Constantin a pătruns prin căsătorie în familia cneazului Golțiin, situație care l-a făcut să se lupte pentru moștenire cu văduva lui Dimitrie Cantemir, Anastasia Ivanovna Cantemir și inițial să și câștige.

Antioh Cantemir a devenit un strălucit intelectual, fiind trimis ambasador al Imperiului

Țarist la Londra și la Paris. El s-a remarcat ca primul scriitor satiric în limba rusă, dar din păcate a murit tânăr la Paris.

Fratele lui Dimitrie Cantemir, numit tot Antioh, nu a mai putut pleca din Sublima Poartă. Dimitrie a luptat mereu pentru el⁶⁰. Fiii lui Antioh, Dumitru și Constantin și urmașii lor, au fugit mai târziu în Imperiul Țarist, unde au devenit ofițeri în armata rusă.

În testamentul său, Dimitrie Cantemir mulțumește că la sfârșitul vieții se găsea pe lângă un monarh ortodox și, mai ales, că niciodată copiii săi nu aveau să vadă furia mahomedană⁶¹.

Odată cu Dimitrie Cantemir, la 21 august 1723, dispărea una din marile personalități ale culturii universale, care a lăsat opere nemuritoare, fiind un creștin profund, al cărui spirit se regăsește în tot ceea ce a scris.

NOTE

1. Pompiliu Todor, *Interferențe iluministe europene*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 49-7 1.

2. Data nașterii lui Dimitrie Cantemir este discutabilă, fiind plasată între am rămas la anul 1673 și 1676; am rămas la anul 1673, deoarece acesta este cel mai plauzibil, fiind legat de evenimentele din viața personajului discutat aici

3. Prima dată Dimitrie Cantemir a ocupat tronul Moldovei la data de 13 martie 1693, imediat după moartea tatălui său. Atunci a rămas pe tron cca. trei săptămâni. A doua oară s-a suit pe tron la 10 decembrie 1710, ca numire a lui de către sultanul Ahmet III. A ajuns la Iași repede în ziua de 10 decembrie 1710 când și-a început domnia efectivă

4. Cf. Dragoș Moldovanu, *Considerații privind influența lingvistică și stilistică a lui Ieremia Cacavela asupra lui D. Cantemir*, în „Limba Română, an XII, Nr. 6, 1973, p. 519-527

5. Teodor T. Burada, *Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir domnitorul Moldovei*, extras din AARMSL, Seria II- tom XXIII, *Librăriile Socec, Sfetea, Librăria Națională, Leipzig, Viena, 1911, p. 20*

6. Cf. Jean Moreau du Brussey, *Mémoires politiques, amusants et satiriques de Messire J. N. D. B. C. de L. colonel du regiment de Casanski & Brigadier des Armées de sa m. czarienne*, tome 1, A Véritopolie [Amsterdam], 1716, p. 47; a se vedea și Maria Musicescu, *Demetre Cantemir et ses contemporains vus a travers leurs portraits*, în RESEE, tom XI/1973, nr. 4, p. 633

7. Pentru relațiile lui Dimitrie Cantemir cu Nicolae Mavrocordat și contextul urcării primului pe tronul Moldovei, a se vedea și Tudor Dinu, *Dimitrie Cantemir și Nicolae Mavrocordat, rivalități politice și literare la începutul secolului XVIII*, Humanitas, 2011, p. 132-139

8. Cf. Virgil Cândea, *La vie de prince*

Dimitrie Cantemir écrite par son fils Antioh. Texte intégral d'après le manuscrit original de la Houghton Library, în „Revue des études sud-est européennes”, 1985, 23, No. 3, p. 203-221, aici p. 213

9. Textul acestei Diplome, numită de români „tratatul” sau „acordul” de la Luțk a fost publicată în limba rusă și în limba română în volumul de documente *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumâni b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah, tom III, 1673-1711 / Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, Vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, Doc. nr. 113, p. 323-331

10. Cf. Dimitrie Cantemir, *Scurtă povestire despre stărpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor* (ed. P. Cernovodeanu și col.), în *Opere complete*, VI, tomul II (ed. îngrijită de V. Cândea), București, 1996, p. 83; Paul Cernovodeanu, *O familie de diplomați români din Transilvania la cumpăna dintre veacurile XVII și XVIII: Corbea din Șcheii Brașovului*, în SMIMed, vol. XXIII / 2005, p. 145-158

11. Cf. Ștefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, în AARMSL, seria III, tom II, Mem.5, *Cultura Națională*, București, 1925, p. 6

12. Cf. [Dimitrie Cantemir], *Istoria Imperiului Ottomanu. Crescerea și scăderea lui, cu note foarte instructive, de Demetriu Cantemiru, principe de Moldavia, tradusă de Ios. Hodosiu (=Hodoș), partea II, Edițiunea Societății Academice Române, București, MDCCCLXXVIII, p. 789; înainte de lupta dată lângă satul Stăniilești, Dimitrie Cantemir a expus aceste gânduri în mai multe rânduri, lângă apropiații săi*

13. Astăzi în Rep. Moldova, lângă Ungheni, nu departe de Prut

14. Cf. Ștefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, în AARMSL, seria III, tom II, Mem.5, *Cultura Națională*, București, 1925, anexa LXX, p. 145-146

15. Folich, trimisul lui Carol XII la Poartă, scria că trădătorul Cantemir a primit pământuri în regiunea cazacilor, ceea ce ar ispiti și pe alți supuși ai Imperiului Otoman să-i urmeze exemplul. (cf. Șt. Ciobanu, op.cit., p. 11)

16. Idem, p. 12

17. Idem, Anexa LII, scrisoare a lui Dimitrie Cantemir către țarul Petru cel Mare din septembrie 1722, p. 120

18. cf. <https://rusmania.com/central/moscow-federal-city/moscow/outer-south/orekhovo-borisovo-district/tsaritsyno-estate>, consultat la 21 octombrie 2023

19. Ștefan Ciobanu, op. cit., p. 12

20. Idem, Anexa LII, p. 120

21. Ibidem

22. Idem, p. 14-15; a se vedea și precizările de la pag.72, N. 2. Ștefan Ciobanu consideră inexactă afirmația lui Beyer că biserica Sf. Constantin și Elena din Mănăstirea Grecească din Moscova ar fi fost ridicată de unul dintre fiii domnului, Matei Cantemir, autor al edificiului fiind chiar Dimitrie Cantemir

23. Cf. Ștefan Ciobanu, op. cit., p. 7

24. Această localitate a căpătat statutul de oraș în anul 1782, în timpul domniei țarinei Ecaterina a II-a cea Mare (1764-1796). Devenit centru administrativ al Oblastului Dimitrievska Oriol, localitatea înființată de Dimitrie Cantemir are în centrul ei mănăstirea cu hramul Sf. Dumitru. Acum are cca.5000 locuitori. Acolo era reședința de vară a lui Dimitrie Cantemir și locul unde s-a săvârșit din viață la 21 august 1723

25. Cf. Ștefan Ciobanu, op. cit., p. 13

26. Afară de Ștefan Ciobanu, *Notationes quotidianae* ale lui Ivan Ilinski Acad. Ro. Mss.nr. 325) au mai fost publicate, între altele, tot parțial, după traducerea lui Gr. Tocilescu sub titlul Ivan Ilinski Ivan, *Notationes quotidianae*. Trad. Gr. Tocilescu publ.de Ecaterina Țărâlungă, D. Cantemir în arhiva Gr. Tocilescu, în „Manuscriptum”, București, An. XVIII, 1987, nr. 2 (67), p.97-102; a se vedea și Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, „NOTATIONES QUOTIDIANAE” de Ivan Ilinski (1721-1730). O nouă viziune după o lectură de-*visu*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 3(95), iulie-septembrie 2013, Lexon-Prim, Chișinău, 2013, p. 15-20

27. Cf. *Demetrii Cantemirii Incrementorum et Decrementorum Aulae Othmannicae libri tres - Creșterile și descreșterile Imperiului Otoman, textul original latin în forma revizuită de autor, facsimil al Manuscrisului Lat. - 124 de la Biblioteca Houghton, Harvard University, Cambridge, Mass.*, Studiu introductiv de Virgil Căndea, membru al Academiei Române, studiu introd.tradus în limba engleză de Sergiu Celac și Prefață de Dan Zamfirescu, Ed. Roza Vânturilor, București, 1999

28. Cf. ediția bilingvă, latină-română, Dimitrie Cantemir, *Istoria mării și decăderii Curții othmane*, editarea textului latinesc și aparatul critic Octavian Gordon, Florentina Nicolae și Monica Vasileanu, traducere din limba latină de Ioana Costa, Cuvânt înainte de Eugen Simion, Studiu introductiv Ștefan Lemny, 2 vol., Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2015

29. Nicholas Tindal (1687-1774) cleric, istoric și traducător englez; membru al Trinity College (Oxford); principala lui lucrare istorică a fost traducerea din limba franceză a monumentalei opere în treisprezece volume a lui Paul de Rapin, *Istoria Angliei*; Nicholas Tindal a publicat prima ediție acestei traduceri a *Istoriei Angliei* în anul 1727; a doua ediție a *Istoriei Angliei* din anul 1732 a apărut cu textul însoțit de note,

genealogii și hărți; ulterior, Tindal a scris el însuși încă trei volume (*Continuation*) de continuare a *Istoriei Angliei*, pe care a dus-o până la moartea regelui Iacob al II-lea (care a murit în 16 septembrie 1701; a fost rege între 1685-1688, detronat la 23 decembrie 1688, când a fost înlocuit de Wilhelm de Orania); Lucrările cu subiect istoric ale pastorului Nicholas Tindal au fost și au rămas considerate o mare realizare. În aceste condiții, nu este de mirare interesul său major pentru procurarea manuscrisului și traducerea din limba latină în limba engleză a operei principelui Dimitrie Cantemir – *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*; De la el, practic, opera a început să circule în mediile academice, diplomatice și princiere din Europa foarte curând după moartea lui Dimitrie Cantemir, lucrare care a rămas neegalată până spre mijlocul secolului al XIX-lea; în fine, se mai poate cita între lucrările importante ale lui Nicholas Tindal un manual pentru învățământul din Anglia, *Guide to Classical Learning, or Polymetis abridged, for Schools*, care a rămas un foarte bun text de orientare pentru învățarea limbilor clasice în școlile engleze de elită

30. Prima traducere a *Istoriei mării și decăderii Imperiului Otoman...* a fost făcută de pe manuscrisul dat de Antioh pastorului Nicholas Tindal, care a publicat-o în anii 1734-1735, în două volume. Traducerea respectă și notele și ilustrațiile. Impresionanta lucrare a fost publicată cu ajutorul unei liste de subscripție deschisă de regina Angliei și în care se regăsesc numeroase personalități de pe insulă, precum și diplomați străini; Cf. [Dimitrie Cantemir], *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire, Part I, Containing the Growth of the Othman Empire from the Reign of the Othman the Founder to the Reign of Mahomet IV, That is from the Year 1300, to the Siege of Vienna, in 1683, Written originally in Latin by Demetrius Cantemir, late Prince of Moldavia*. Translated into English from the Authors own manuscript, by N. Tindal, M.A.Vicar of Greath Waltham in Essex, printed for James, John, and Paul Knapton, at the Crown in Ludgate Street, London, 1734; idem, *The History of Othman Empire, part II, The History of the Decay of the Othman Empire from the Reign of Mahomet IV to the Reign of Ahmet III, Being the History of the Author's own Times, written originally in Latin by Demetrius Cantemir, late Prince of Moldavia, Translated into English from the Authors own manuscript, by N. Tindal, M.A.Vicar of Greath Waltham in Essex, Adorned with Heads of the Turkish Emperors, Ingraven from Copies taken from Originals in the Grand Signor's Palace, by the late Sultan's Painter*, printed for James, John, and Paul Knapton, at the Crown in Ludgate Street, London, 1735

31. [Dimitrie Cantemir], *Histoire de l'Empire Othman, où se voient les causes de son*

Aggrandissement et de sa Décadence avec des Notes très instructives par S.A.S. Démétrius Cantimir, Prince de Moldavie, Traduite en François par M. De Jonquières, commandeur, Chanoin Régulier de l'Ordre Hospitalier de Saint Esprit de Montepellier, Chez Savoye, à Paris, 1743

32. Cf. [Dimitrie Cantemir], *Geschichte des Osmanischen Reichs nach seinem Anwachsen und Abnehmen, beschrieben von Demetrie Kantemir, ehemaligem Fursten in Moldau. Nebst den Bildern der turkisch Kaiser, die ursprunglich von den Gemalden in dem Seraj durch des Sultans Hosmaler sind abgenommen worden.* Aus dem Englischen uersetzet, Hamburg, bey Christian Herold, 1745

33. Cf. [Dimitrie Cantemir], *Dell'Accrescimento e Decadenze dell'Impero Othmano o sia Epitome dell'Istoria Turca. Parte prima... Originalmente scritta in Latino da Demetrio Cantemir, Principe di Moldavia, già tradotta in Inglese da Nicolò Tindal, ed ora in Italiano da Antioco Principe Cantemir, Figlio dell'Autore,* (f.a, f.ed.)

34. Cf. Virgil Cândea, *Studiu introductiv în Demetrii Cantemirii Incrementorum et Decrementorum Aulae Othmannicae libri tres - Creșterile și descreșterile Imperiului Otoman, textul original latin în forma revizuită de autor, facsimil al Manuscrisului Lat. - 124 de la Biblioteca Houghton, Harvard University, Cambridge, Mass., ed. 1999, ed. cit., p. XXXVIII*

35. Cf. *Istoriya Tureĭkogo gosudarstva ot samogo osnovanija do novejsich vremen. Perevod ot nemĭkovo*, kn. I-II, Moscova, 1828. Nu mi-a fost accesibilă această ediție

36. [Dimitrie Cantemir], *Istoria Imperiului Ottomanu. Crescerea și scăderea lui, cu note foarte instructive*, de Demetriu Cantemiru, principe de Moldavia, tradusă de Ios. Hodosiu, partea I, Edițiunea Societății Academice Române, București, MDCCCLXXVI; idem, partea II, Edițiunea Societății Academice Române, București, MDCCCLXXVIII

37. Pentru o ediție recentă în limba română, a se vedea Dimitrie Cantemir, *O cercetare naturală a monarhiilor. Monarchiarum Phisica Examinatio*, Coordonarea volumului: Andrei Bereschi, Traducere de Cristina Melania Horotan, Introducere de Iovan Drehe (I) și de Andrei Bereschi (II), Structura textului de Andrei Bereschi, Note de Andrei Bereschi, Iovan Drehe și Vlad Ile, Ed. Eikon, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017

38. Cf. Radu Ștefan Vergatti, *Nicolae spătarul Milescu - viața, călătoriile, opera*, Ed. Paideia, București, 1998

39. Cf. Radu Ștefan Ciobanu (=Vergatti), *Ideii social-politice în a doua parte a Romanului Rozei*, în *Revista de Istorie*, 12/1981, XXXIV, p. 2297-2310; Radu Ștefan Vergatti, *Probleme ale*

omului și societății în literatura orășenească franceză din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, Editura Trend, Pitești, 2012, p. 26 și urm

40. Cf. [Dimitrie Cantemir], *Istoria Imperiului Ottomanu. Crescerea și scăderea lui, cu note foarte instructive*, de Demetriu Cantemiru, principe de Moldavia, tradusă de Ios. Hodosiu (=Hodoș), partea II, Edițiunea Societății Academice Române, București, MDCCCLXXVIII, p. 539, N. 98

41. Cf. C. C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*, în *R.I.R.*, XIII (1943), p. 1-28; R. Șt. Vergatti (Ciobanu), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 189-196; Trebuie să mulțumesc și pe această cale regretatului prieten, cercetătorul Paul Cernovodeanu, care în anul 1984, mi-a adus o fotocopy color a hărții de la British Library din Londra, adică a exemplarului descoperit de consulul României acolo Dimitrie D. Dimănescu

42. Cf. A. Isnard, bibliothécaire principal a la Bibliotheque Nationale, gos.-Nicolas-Delisle, sa biographie et sa collection de cartes géographiques a la Bibliotheque Nationale (Extrait du Bulletin de la Section de Geographie), Paris, Imprirn. Nationale, 1915, p. 104; G. Vâlsan, *Harta Moldovei de Dimitrie Cantemir*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tom. VI, Cultura Națională, București, 1927, p. 193-212

43. Cf. G. Vâlsan, op.cit., loc.cit., p. 196

44. Textul a fost redactat în limba latină de către Dimitrie Cantemir și tradus în limba rusă de secretarul lui, Ivan Ilinski. Titlul latin este *Loca obscura in Catechisi quae ab Anonymo Authore slaveno idiomatica edita est et «Первое учение отракомъ» intitulata est, delucidata authore Principe Demetrio Cantemirio*; manuscrisul datorat lui Dimitrie Cantemir s-a păstrat în două exemplare: unul în limba rusă la Biblioteca Academiei de Științe Ruse, col. A. Tolstoi II, 433; al doilea manuscris, în limba latină, se găsea în biblioteca Academiei Teologice din Moscova, nr. 277, acum fiind în Biblioteca de Stat a Rusiei, fond 173, ms. 277, 67 file; el a fost copiat de Grigore Tocilescu și se află și la Biblioteca Academiei Române, mss. lat. nr. 76; a fost tradus, comentat și publicat de Teodor Bodogae, *Dimitrie Cantemir – Loca obscura – traducere și comentariu. Dimitrie Cantemir, pedagog și teolog ortodox*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 9-10 (1973): I-VIII, p. 1063-1111. Anterior, Ștefan Ciobanu a tradus și el pasaje din *Loca obscura* în cartea sa despre Dimitrie Cantemir în Rusia (cf. Ștefan Ciobanu, op.cit., p. 28 și urm.)

45. Cf. Șt. Ciobanu, op. cit. p. 28

46. Idem, p. 29-30

47. Cf. Teodor Bodogae, *Dimitrie Cantemir – Loca obscura – traducere și comentariu. Dimitrie Cantemir, pedagog și teolog ortodox*, loc. cit., p. 1066

48. La 5 noiembrie 1917, în Biserica Rusă a fost ales din nou un patriarh al Moscovei și al Rusiei Mari, Mici și Albe, în persoana mitropolitului Moscovei Tihon Belavin (a se vedea George T. Kosar, *Russian Orthodoxy in Crisis and Revolution: The Church Council of 1917-1918*, ProQuest Information and Learning Company, 2003, dizertație la Universitatea Brandeis, Walter, Boston, Massachusetts)

49. La un moment dat i s-a spus țarului Petru I că nu există litere ale alfabetului arab pentru a se putea tipări citatele în original. Țarul a replicat tipografilor că nu este necesar să se piardă în amănunte, deoarece nu pentru turci ci pentru ruși se tipărește această carte (Cf. Șt. Lemny, Ștefan Lemny, *Cantemireștii. Aventura europeană a unei familii princiere din secolul al XVIII-lea*, Polirom, București, 2010, p. 124)

50. Cartea a fost publicată de Virgil Cândea în anul 1987, sub titlul Sistemul religiei mahomedane, Ed. Academiei, București, 1987

51. Cf. Ștefan Ciobanu, op.cit., p. 56, 57

52. La obținerea victoriei lui Petru I împotriva Regatului Suediei și transformarea Mării Baltice dintr-un „lac suedez” într-o mare internațională, s-a organizat o sărbătoare a întregii curți a țarului. Dar s-ar fi observat de către Petru I că de la sărbătorire lipseau atât cneajna Maria Cantemir, cât și cneaghina Anastasia Cantemir. A întrebat ce s-a întâmplat. I s-a răspuns că cele două femei erau bolnave. Țarul a cerut atunci ca medicul său personal, Blumentrost, împreună cu Iaguşinski și Tatişev, să verifice starea lor de sănătate. S-a constatat că lipsa era justificată: cneaghina Anastasia, soția lui Dimitrie Cantemir se simțea rău. Avea să și piardă o sarcină la 10 noiembrie 1721, în drum spre Moscova, în satul Breze. Țarul, având mustrări de conștiință, a venit să o viziteze pe Anastasia Cantemir la 14 noiembrie 1721 (cf. Ivan Iilinski, *Notationes quotidianae*, Acad. Ro. Mss.nr. 325; episodul este relatat în ediția *Notationes quotidianae...* publicată parțial în *Журнал Академии Наук переводчика Ивана Ильинского. Notationes quotidianae. Повседневные записки, в Майков Л.Н., Материалы для биографии кн. А.Д. Кантемира*, Спб., 1903, с. 300, apud Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Prințesa Maria Cantemir între ficțiune artistică și realitate istorică*, în „Akademos”, 3 (22), septembrie 2011, p. 122

53. Oraș din Daghestan, fortăreață medievală, astăzi în Rep. Federativă Rusă. Situat pe o fâșie îngustă de 3 km în nordul Caucazului, între Munții Caucaz și Marea Caspică. Trecătoarea de lângă Derbent, cea mai răsăriteană din acei munți, a fost identificată de legendă cu „poarta lui Alexandru cel Mare”. Nu este chiar o legendă. Locul este de mare importanță pentru că cine controlează Derbentul, controlează drumul terestru între stepa

eurasiatică și Orientul mijlociu

54. Unii dintre contemporanii lui Dimitrie Cantemir au spus că vasul Sf. Alexandru cu care călătorea el, ar fi fost avariat. Cu aceea ocazie s-ar fi pierdut unele manuscrise ale lui Dimitrie Cantemir, între care ar fi fost inclusiv cel „asupra istoriei mahomedane”. Autorul celei mai amănunțite istorii a lui Petru I, Golikov, arăta însă că avarierea vasului lângă Derbent este o afirmație nefondată (cf. Șt. Ciobanu, op.cit., p. 48)

55. Cf. Ștefan Ciobanu, op.cit., p.49. Dimitrie Cantemir a făcut o serie de desene ale fortificațiilor întâlnite în jurul orașului Derbent. Au fost publicate și de Grigore Tocilescu în *Operele Principelui Dimitrie Cantemir*, Tomu VII, Vita Constantini Cantemiri – Cognomento Senis Moldaviae Principis; *Collectanea Orientalia* – publicate după manuscrisele din Biblioteca Museului Asiaticu din St. Petersburg, Tip. Academiei Române, București, 1883, p. 18-32; a se vedea și Ecaterina Taralunga, Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret, Ed. Minerva, București, 1989, p. 36-39

56. Cf. Victor Țvircun, *Iviti din negura uitării. Contribuții la istoria familiilor Cantemir și Cantacuzino*, Ed. Academiei, București, 2021, p. 15

57. Cf. Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Prințesa Maria Cantemir între ficțiune artistică și realitate istorică*, loc.cit., p. 124

58. Testamentul lui Dimitrie Cantemir a fost publicat de Ștefan Ciobanu, op.cit., Anexa LXVI, p. 138-140. Din act rezultă că dragostea cea mai mare, implicit grija deosebită, o avea pentru fiica sa Maria, pe care o dădea chiar în grija țarinei. Este o nouă dovadă a faptului că așa-zisa relație a Mariei cu țarul era inventată de bârfitori. A se vedea și A. Eșanu, V. Eșanu, *Testamentul prințesei Maria Cantemir*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1 (105), 2016, p. 102-135. Cu atenție specială Dimitrie Cantemir îl privește pe fiul său Antioh, pe atunci copil, dar viața urma să arate că nu s-a înșelat

59. Viața tuturor acestor urmași ai lui Dimitrie Cantemir este succint descrisă de Ștefan Ciobanu, op. cit., p. 51 și urm.; Ștefan Lemny, op.cit., passim; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Descendenții lui Dimitrie Cantemir*, în *Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII-XVIII*, coord. acad. Andrei Eșanu, Ed. Știința, Chișinău, 2008, cap. VIII

60. A se vedea și testamentul lui Dimitrie Cantemir, în Ștefan Ciobanu, op.cit., Anexa LXVI, p. 138-140, paragr. 11

61. Idem, paragr. 12

Prof. univ. dr. Radu Ștefan Vergatti

Membru al Asociației Oamenilor de Știință din România

Galileo Galilei și bestseller-ul său. 460 de ani de la nașterea savantului

În 1632 la Florența a fost publicată lucrarea *Dialog despre cele două sisteme principale ale lumii* a savantului Galileo Galilei. Scrisă într-un stil dinamic, adresându-se unui public larg și contestând teza acceptată de către Biserica Catolică conform căreia Pământul era centrul universului, lucrarea a devenit un veritabil bestseller al secolului al XVII-lea, trasând câteva din elementele pe care o lucrare trebuie să le conțină pentru a deveni un succes de casă, elemente rămase valabile până în ziua de azi.

Respectând rețeta lucrărilor de succes actuale, *Dialogo dei due massimi sistemi del mondo*¹ (*Dialog despre cele două sisteme principale ale lumii*), creație a savantului Galileo Galilei, a îndrăznit să abordeze un subiect interzis în epocă: sistemele cosmice și poziția Pământului în raport cu Soarele. Dar acesta nu este singurul motiv pentru care cartea a devenit un succes instant după ce a ieșit de sub teascurile florentine în 1632, transformându-se într-un un veritabil bestseller al secolului al XVII-lea.

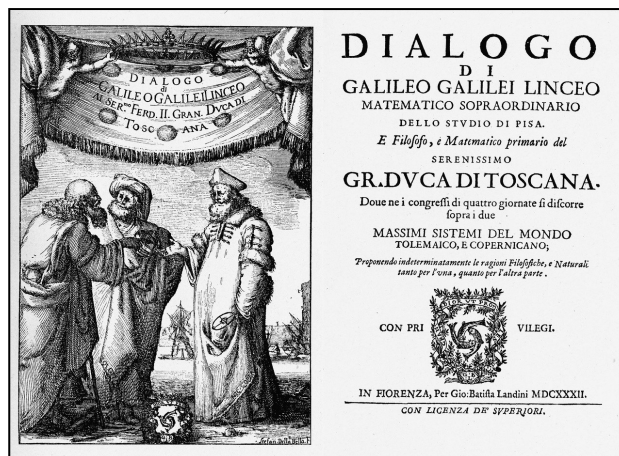
Dialogul era extrem de bine scris, iar autorul său era cunoscut atât pentru descoperirile sale ce au făcut istorie, cât și pentru stilul flamboiant de dezbateri.

Cartea, dedicată patronului lui Galileo, Marele Duce al Toscanei Fernando de Medici al II-lea, a fost publicată la Florența în februarie 1632, beneficiind de acordul formal al Inchiziției. În anul următor însă, autorul ei a fost judecat în baza cărții pentru "suspiciune de gravă erezie", lucrarea fiind trecută în Indexul Cărților Interzise, de unde va ieși abia în 1835, după ce teoriile abordate în ea fuseseră demult universal acceptate. Deși pentru autor consecințele au fost tragice - proces, condamnare și interzicerea publicării oricărei alte scrieri a sa - cartea a avut un destin mult mai fericit. Deși autoritățile bisericesti au reacționat prompt pentru a o suprima, la doar câteva luni de la publicare, prima ediție a *Dialogului* se epuizase deja.

Spre deosebire de alte volume științifice ale timpului său, care erau scrise în latină și se adresau unui public academic, lucrarea lui Galileo era scrisă în limba italiană și se adresa a unui public alcătuit în special din laici interesați și

inteligenți, care însă nu își puteau permite studii superioare. Era un punct forte pentru vânzarea ei, dar și o sursă de spori a grijilor bisericii catolice, pentru că mesajul era astfel livrat către o masă importantă de enoriași, imposibil de controlat grație dimensiunilor ei. Mai mult, mesajul cărții susține o uimitoare schimbare de percepție contestând teza veche de peste un mileniu și jumătate (teză acceptată de către Biserica Catolică) conform căreia Pământul era centrul universului și afirmând că imobilitatea Pământului este o iluzie. "*Ne rotim. Ne mișcăm prin spațiu. Înconjurăm Soarele*", susținea Galileo.

Ideile acestea erau departe de a fi ceva nou: cu aproape un secol mai devreme, astronomul polonez Nicolaus Copernicus le publicase în lucrarea *Despre revoluțiile sferelor cerești* (1543), dar tratatul extrem de tehnic lui Copernicus fusese citit numai de către matematicienii epocii, ideile sale rămânând subiect de discuție ale unor cercuri științifice închise și prudente față de suspiciunile Bisericii. Interesant este faptul că, până la apariția lucrării lui Galileo, nici o autoritate ecleziastică nu contestase ideile lui Copernicus asupra unui

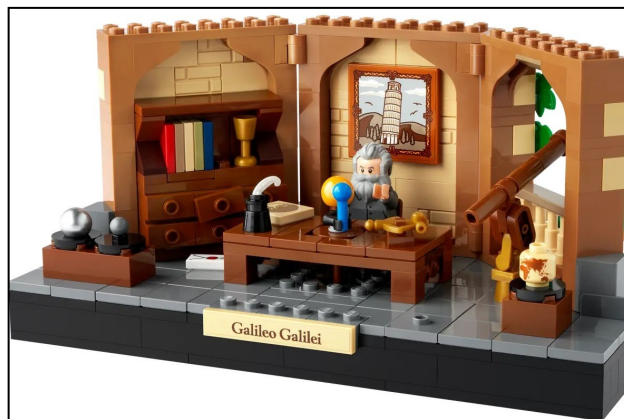
sistem cosmic centrat pe Soare, de unde concluzionăm că ceea ce deranja de fapt biserica era răspândirea în masa mare a credincioșilor a acestor idei și nu expunerea lor în cadrul restrânselor medii universitare. Mai mult, la momentul publicării cărții Galileo era deja o celebritate.

Galileo (1564-1642) intrase în atenția lumii științifice (și nu numai) în 1610, odată cu publicarea lucrării *Mesagerul Înstelat*, cartea în care anunța descoperirea de munți și văi pe Lună, a patru sateliți care orbitează planeta Jupiter și a mai multor stele din Calea Lactee, pe care alți astronomi nu le observaseră, nebeneficiind de ajutorul telescopului.

În iulie 1609, Galileo aflând despre invenția fabulosului obiect, și-a fabricat singur propriul telescop. A fost un moment crucial pentru savant, care i-a îndreptat atenția și cercetările către cer. A descoperit că Luna nu era plată și nici nu avea suprafața netedă, ci că este o sferă cu munți și cratere. A descoperit că Venus are mai multe faze, la fel ca Luna, demonstrând astfel că planeta se rotește în jurul Soarelui. A descoperit și că Jupiter are proprii lui sateliți, care se învârt în jurul său, nu al Pământului – încă o dovadă că teoria geocentrică – potrivit căreia corpurile cerești se învârt în jurul planetei noastre – nu este corectă.

Cercetările sale ulterioare cu privire la petele solare și alte descoperiri, l-au dus la concluzia că teoria lui Copernicus privind heliocentrismul era reală. Cenzura bisericească a reacționat și, din cauza publicității făcute de Galileo, *Revoluțiile* lui Copernicus au fost incluse în 1616 în indexul de cărți interzise. Galileo, deși plănuia să scrie el însuși o lucrare amplă despre "construirea universului", a considerat momentul prea periculos, hotărând să tacă.

Un deceniu mai târziu, admiratorul său cel mai puternic, cardinalul Barberini Maffeo, a fost ales Papă sub numele de Urban al VIII-lea². Profitând de moment, Galileo și-a expus ideea privind cartea noului Papa, primind permisiunea tacită a acestuia, cu condiția că lucrarea doar va prezenta cele două teorii în mod egal (heliocentrismul lui Copernicus și geocentrismul lui Claudius Ptolemaeus), și că nu va încerca să o promoveze pe cea nouă în detrimentul celei ptolemeice. Ce a ieșit a întrecut orice așteptări, reflectând pasiunea autorului pentru subiect. Scrise în dialectul toscan nativ al autorului (același cu cel folosit anterior de Dante în *Divina Comedie*), cele 500 de pagini ale *Dialogului*, îmbină superb limbajul științific cu cel poetic, textul fiind ușor de citit, dar și didactic, respectuos, combativ și amuzant. La fel ca Machiaveli cu un secol înainte, Galileo structurează cartea pe sistemul dialogului animat între trei cunoștințe (filosofii Salviati și Simplicio și inteligentul profan Sagrado), repartizat pe patru zile, asemenea unei piese de

teatru în patru acte. În fiecare din cele patru zile, cele trei personaje se adună și se lansează într-un subiect nou de discuție: mișcarea Pământului, organizarea corpurilor cerești, fluxul și refluxul mării³.

După ce a terminat de scris *Dialogul*, în Ajunul Crăciunului din 1629, Galileo l-a trimis la Roma pentru examinare de către cenzori. Mai mulți teologi au analizat textul și și-au dat aprobarea provizorie pentru publicarea sa. La scurt timp însă, un focar de ciuma a întrerupt comunicarea între Roma și Florența, iar Galileo a prezentat manuscrisul unei noi comisii de cenzori, de data asta în orașul său, astfel încât, în mod ironic dacă ne gândim la ce a urmat, cartea a trecut prin două proceduri de aprobare înainte de publicare.

Publicarea sa a generat o undă de șoc care a spulberat pentru totdeauna liniștea lui Galileo. Criticii săi l-au acuzat că a susținut cu prea multă feroare teoria lui Copernicus⁴. Mai rău, ei au susținut că lui Galileo îi fusese interzis încă din 1616 să scrie despre acest subiect, interdicție pe care a ascuns-o față de Urban. Papa îl rugase pe Galileo să ofere în carte atât argumente pro, cât și contra teoriei heliocentrice, și să fie atent să nu apară drept adept al acestei teorii. În plus, Papa i-a mai făcut o cerere omului de știință: să includă în cartea sa și opiniile lui.

Când cartea apare, în 1632, s-a dovedit că Galilei nu respectase decât ultima cerință a Papei Urban al VIII-lea, și asta într-o manieră mai mult decât deranjantă. După cum o sugerează și numele, cartea e scrisă ca un dialog între un savant adept al lui Copernicus, Salviati, un savant imparțial pe nume Sagrado, și un susținător al teoriei geocentrice pe nume Simplicio.

Galilei explică în prefața cărții că acest ultim personaj a fost numit după un cunoscut filosof aristotelic (Simplicius), dar alegerea nu se poate să fi fost una inocentă. În limba italiană, simplicio

poate fi tradus ca naiv sau prost, iar personajul cu acest nume chiar este reprezentat ca fiind, din punct de vedere intelectual, un prost. Problema a fost că Galilei a ales să prezinte opiniile Papei, așa cum acesta îi ceruse, prin vocea acestui Simplicio. Argumentele acestuia în favoarea geocentrismului sunt sistematic combătute și ridiculizate de celelalte personaje, care sprijină teoria heliocentrică. La sfârșit, părerea personală a lui Galilei cu privire la chestiunea dezbătută apărea mai mult decât clar.

Era de așteptat ca Urban al VIII-lea să nu aprecieze deloc lucrarea lui Galilei. La câteva luni după publicarea ei, cartea este interzisă, iar Galilei este chemat la Roma pentru a fi adus în fața Inchiziției sub acuzația de erezie⁵. Rezultatul acestor audieri infame a fost umilirea publică a marelui savant, forțat să-și retracteze propriile teorii și punerea la index a cărții sale.⁶ Verdictul și sentința tribunalului ecleziastic cuprindeau: „*te-ai facut vinovat în fața acestui sfânt oficiu de erezie, anume de a fi susținut și crezut în doctrina falsă și contrară celei din sfințele scripturi, după care Soarele ar fi în centrul Pământului și nu se mișcă de la răsărit la apus, iar Pământul se mișcă și nu e centrul lumii [...] Și pentru ca această gravă și primejdioasă eroare să nu rămână nepedepsită și să fie un exemplu pentru alții în viitor, ordonăm să fie interzisă și publicarea cărților lui Galileo Galilei, și te condamn la închisoare, rezervându-ne dreptul de a micșora, schimba, înlătura total sau parțial pedepsele și pocăințele de mai sus.*”⁷

Dar, ceea ce conta cu adevărat era impactul cărții, pe care afaceriștii timpului nu au ezitat să-l speculeze încalcând dispozițiile bisericii. În vara anului 1633, o foarte activă piață neagră s-a creat ca urmare a cererii lucrării interzise, *Dialogul* vânzându-se cu de 12 ori prețul său de publicare. Contrabandiștii au trecut Alpii și traduceri în latină ale lucrării s-au răspândit în Europa începând cu anul 1635. În 1661 apărea chiar și o ediție în limba engleză, mărturie a succesului său. Textul original este citit și astăzi cu admirație în Italia, ca model de stil de proză.

Rețeta succesului de casă al cărții lui Galileo a fost preluată și aplicată masiv de autorii secolului al XXI-lea, poate cel mai celebru caz fiind lucrarea romancierului american Dan Brown, *Codul lui Da Vinci*, în care, personajele romanului atacă cu argumente științifice una dintre cele mai importante teze ale religiei creștine: filiația lui Isus Hristos. Nu este deci o simplă coincidență că același Dan Brown acordă o importanță deosebită cărții interzise a lui

Galileo în rezolvarea misterului din volumul său *Îngeri și demoni*. Printr-o abilă parabolă, în romanul mai sus menționat, cartea lui Galileo este extrasă din Biblioteca Vaticanului și folosită pentru a elucida o amenințare de proporții la adresa Sfântului Scaun.

În onoarea savantului, cu ocazia împlinirii a 460 de ani de la nașterea sa, celebra firmă de jucării LEGO a lansat un set-cadou „*Omagiu lui Galileo Galilei*” – gest unic în istoria fabricanților danezi și foarte rar întâlnit în industria producătorilor de jucării (mai ales că vorbim despre o personalitate din lumea științei). Savantul – înfățișat sub forma unei minifigurine personalizate – este înfățișat la biroul său alături de câteva obiecte abil create din piese LEGO: un telescop construibil, un model heliocentric rotativ, o masă, o comodă, experimente cu „pietre”, harta Pământului și o imagine a turnului din Pisa - orașul natal al astronomului.

Un sensibil și original omagiu adus personalității marelui savant, la aproape o jumătate de mileniu de la nașterea sa, care atestă triumful științei asupra dogmelor și prejudecăților unor timpuri apuse.

NOTE

1. Pentru studii recente asupra operei lui Galileo vezi Maurice A. Finocchiaro, *Retrying Galileo, 1633-1992*, University of California Press, 2007; Christopher M. Linton, *From Eudoxus to Einstein—A History of Mathematical Astronomy*. Cambridge, Cambridge University Press, 2004; Michael Sharratt, *Galileo: Decisive Innovator*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994

2. Pentru personalitatea acestui papă vezi Roger Collins, *Keepers of the Keys of Heaven: A History of the Papacy*, Basic Books, New York, 2009

3. Galileo considera că mareele sunt cauzate de mișcările de rotație și de revoluție ale Pământului

4. Teoria lui Copernicus beneficia de argumentația mai bună

5. G. Bianu, *Din dosarele marilor procese politice*, Editura Politică, București, 1972, p. 85

6. Pentru detalii vezi Andreea Lupșor, „*Inchiziția împotriva științei: procesul lui Galilei*”, în *Historia*.

<https://historia.ro/sectiune/general/inchiziitia-impotriva-stiintei-procesul-lui-581225.html>

7. G. Bianu, *op.cit.*, p.85

Prof. dr. Alexandru V. Ștefănescu

Lumini și umbre în secolul al XVII-lea. Relațiile dintre Matei Basarab și Vasile Lupu

Prima jumătate a secolului al XVII-lea, istoria Moldovei și a Țării Românești a fost marcată de „epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu”¹, întrucât cei doi mari domnitori s-au afirmat printr-o amplă activitate culturală, ce a inclus citorirea a numeroase lăcașe de cult și dezvoltarea artei tipografice, dar și printr-o strălucită activitate politică și diplomatică.

După asasinarea lui Mihai Viteazul, urmează vremuri agitate de lupte interne și de războaie sângeroase, până când zărilor încep să se însenineze cu preluarea tronului de către Matei Basarab și Vasile Lupu, ca exponenți ai culturii naționale și ai ortodoxiei.

Strălucirea pe tărâmul cultural a acestor două domnii, a fost umbrită prin rivalități și lupte. În evoluția culturii românești, găsim în această epocă, câteva trăsături comune, rezultate pe de o parte din identitatea de origine comună, pe de altă parte din contextul politic asemănător.

Matei Basarab și Vasile Lupu și-au asumat rolul de protectori ai creștinătății ortodoxe din Balcani. Matei Basarab a revărsat din plin darurile voivodale românești în toate colțurile ortodoxe ale țărilor balcanice. Cărțile ieșite din tipografiile sale se adresează, nu numai „evlaviosului neam al patriei noastre, ci și neamurilor înrudite cu noi după credință și având același vestit dialect slavonesc ca limbă, și cu deosebire... bulgarilor, sârbilor”². Ca protectori ai creștinătății — au atras la curțile din Târgoviște și din Iași călugări și prelați din tot Orientul. Cei mai numeroși sunt

cărturarii greci, ca: Dionisie Comnen, secretarul lui Matei Basarab, care a ajuns mai târziu în, 1671, Patriarh al Constantinopolului, Mitrofan Kritopulos, Patriarhul Alexandriei, care-și făcuse studiile la Oxford și care a murit în Țara Românească, la 1639, Paisie, Patriarhul Ierusalimului; Atanasie Patellaros, care a stat la Galați doisprezece ani, în mănăstirea Sf. Nicolae³.

Matei Basarab

Domnul Matei Basarab este considerat cel mai mare ctitor bisericesc al Țării Românești, doar Constantin Brâncoveanu călcându-i pe urme.

Sub domnia sa, au fost construite Mănăstirile Arnota, Brâncoveni, Căldărușani, Strehaia și Brebu, iar în spațiul balcanic Matei Basarab a oferit sume mari de bani pentru dezvoltarea și restaurarea mănăstirilor Xenofon, Marea Lavră, Dionisiu, Hilandar și Pantokrator de la Muntele Athos. Fără a atinge

amplora realizărilor vecinului său muntean, Vasile Lupu a sprijinit în bună măsură Biserica moldovenească prin numeroase danii domnești și întăriri de proprietăți, numărul lăcașelor de cult crescând la 60, cea mai impresionantă construcție ortodoxă fiind Mănăstirea „Trei Ierarhi” din Iași.

De asemenea, numele celor doi domni au devenit sinonime cu tipărirea operelor legislative: „Cartea românească de învățătură” tipărită la Iași (1643) și „Îndreptarea Legii”, tipărită la Târgoviște (1652)⁴.

Relațiile dintre cei doi domnitori au fost umbrite de conflicte, determinate de dorința

liderului moldovean de a-și extinde autoritatea asupra meleagurilor de la sud de Carpați. Vasile Lupu a avut ambiții împărătești și însăși numele său domnesc exprima ideea imperială greco-bizantină.

De asemenea, de-a lungul domniei sale, Vasile Lupu s-a bucurat de sprijinul aproape exclusiv al Porții otomane, care dorea să îl vadă pe Matei Basarab înlocuit.

Domnitorul Țării Românești a încercat să urmeze o politică de echilibru între amenințarea cu riposta militară și plata unor mari sume de bani, pentru obținerea bunăvoinței demnitarilor cu influență la Poartă. A întreținut de asemenea relații diplomatice cu Transilvania, încheind o alianță cu principele Gheorghe Rákóczi I. Alianța cu cei doi Rákóczești, alături de politica de echilibru între arme și diplomație față de Poartă a constituit, în întreaga domnie a lui Matei Basarab, baza sistemului legăturilor sale externe⁵.

Din cauza acestor relații, aproape permanent încordate, între Moldova și Țara Românească au avut loc mai multe confruntări militare, provocate, de fiecare dată, de Vasile Lupu, soldate cu eșecuri usturătoare ale domnului moldovean (Râbna, noiembrie 1637, Ojogeni, 1639). În legătură cu campaniile militare ale lui Vasile Lupu împotriva Țării Românești, trebuie făcută, însă, precizarea că principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi I, nu era cu totul străin de ele, uneori încurajându-le, alte ori încercând să le împiedice, dar de fiecare dată el își rezerva rolul de „arbitru”, rol care îl avantaja.

Și totuși, chiar pe fundalul acestor realități deosebit de complexe, cele trei țări românești rămân fidele unei idei esențiale și comune, organizarea unei alianțe îndreptate împotriva Porții otomane. În această acțiune, rolul principal i-a revenit, invariabil, lui Matei Basarab, el fiind

nu numai inițiatorul unor pregătiri militare, ci și organizatorul unor răscoale ale popoarelor balcanice împotriva turcilor⁶.

În perioadele de liniște și pace dintre cei doi domnitori, au ctitorit câte un lăcaș de cult în țara celuilalt: Matei Basarab ridică Mănăstirea Soveja în Moldova, iar Vasile Lupu a refăcut biserica Stelea din Târgoviște. Biserica Stelea a fost zidită în 1645 după planul vestitei biserici Trei Ierarhi din Iași, de aceeași meșteri și cu aceleași materiale. S-a sfințit cu hramul Învierea Domnului avut și de biserica lui Stelea Spătarul, hram ce-l poartă și azi⁷.

Doamna Elina, soția lui Matei Basarab a fost

una din acele frumoase icoane feminine care se desprinde din trecutul românesc într-o lumină de aureolă, împărțindu-și timpul între grijile casei și între grijile domniei (când ținând locul soțului său în scaunul domnesc, când ajutând răniții, sosiți de pe câmpul de luptă și cerând sibienilor să-i trimită, „fără zăbavă”, „un cherurgus bun”, când în sfârșit punând la cale cu un gust ales ctitorii mănăstirești și locașuri de recreare sufletească)⁸.

Paul de Alep, care l-a însoțit pe Patriarhul Antiohiei, Macarie în călătoria lui la

curtea lui Matei Basarab, ne descrie, în cartea sa, minunatul palat de pe moșia părintească Fierești, unde a fost primit de Doamna Elina: un palat care nu are egal în lume, afară numai poate în „Țara Frâncilor”, „zidit pe din afară și pe din lăuntru” de meșteri aduși din Ungaria, cu „piatră poleită”, „marmoră, adusă din Turcia”. „Chiar bolțile și pardoselile pivnițelor, galeriile, etc. sunt lucrate greu cu piatră bună, care provoacă admirația privitorului”. „Clădirea are trei caturi și e atât de frumoasă, încât împrăștie toate grijile sufletului. Ar fi zadarnic să încerc o descriere a interiorului admirabil aranjat în apartament”. Ea a patronat și suportat costurile pentru

Vasile Lupu

imprimarea Triodului sârbesc din 1649, cerut de călugări sârbi din Muntele Athos⁹.

Vasile Lupu întreprinde o campanie în Țara Românească, cu scopul de a-l înlocui în sfârșit din domnie pe Matei Basarab.

Pe data de 17/27 domnii rivali se întâlnesc la Finta. Armata valahă era compusă din 30.000 de soldați, printre care mercenari polonezi și din Balcani, iar armata lui Vasile Lupu era formată din 8.000 de moldoveni și 12.000 de cazaci, întrucât acesta încheiase o alianță cu hatmanul zaporojan Bogdan Hmelnițki, fiica domnului devenind soția lui Timuș, fiul cel mare al liderului cazac. Ambele tabere dispuneau de tunuri și pedestrași echipați cu arme de foc. Bătălia a fost una crâncenă ce a durat șapte ore. Un glonț căzăcesc l-a rănit pe Matei vodă în picior. Nelăsând să se vadă că e rănit, el a continuat să -și îndemne soldații cu sabia, fiind prezent pretutindeni, sub el fiind împușcați trei cai. În cele din urmă Vasile Lupu și ginerele său cazac Timuș Hmelnițki au suferit o înfrângere zdrobitoare¹⁰.

La 9 aprilie 1654, Matei Basarab a închis ochii pentru totdeauna, chinuit nu numai de amărăciunea pricinuită de răscoala slujitorilor săi, dar și de durerile cumplite provocate de rana de la Finta, pe care un medic polon, plătit de boieri, i-a otrăvit-o.

Împrejurările sunt povestite pe larg de Georg Kraus care arată că Rákóczi i-a trimis lui Matei un bărbier vestit care i-a scos glonțul, a curățat rana și l-a lăsat pe bătrânul domn într-o stare bună. Boierii trădători l-au cumpărat pe bărbierul polon în grija căruia fusese lăsat Matei Basarab; bărbierul criminal i-a pus domnului o oblojeală otrăvitoare care i-a pricinuit mari dureri și i-a umflat trupul. Domnul fiind în pericol de moarte, boierii credincioși au cerut lui Rákóczi un nou bărbier care a reușit să-l salveze pe bătrânul bolnav. Când a aflat de crima pusă la cale de boierii trădători, domnul a poruncit să fie întemnițați 11 boieri, din care unii au fost uciși, iar altora li s-au confiscat averile. Documentele și cronicile interne nu amintesc însă despre acest complot, nici despre măsurile de pedepsire a trădătorilor.

După opinia unui cronicar contemporan, Matei a murit „stând în jilțul său domnesc, la locul ce-i plăcea de obicei, sub cerul senin”, la începutul primăverii, senină ca și cugetul lui, cum spunea N. Iorga¹¹.

Și totuși, chiar pe fundalul acestor realități deosebit de complexe, cele trei țări românești rămân fidele unei idei esențiale și comune organizarea unei alianțe îndreptate împotriva Porții otomane.

NOTE

1. *** Academia Română. Istoria Românilor (Volumul V), p.105, Editura Enciclopedică, Anul 2003
2. Epoca lui Matei Basarab și a lui Vasile Lupu, <https://ebooks.unibuc.ro/CLASSICA/Istorialiteraturiivol2/cap1.pdf>
3. Idem, p.91
4. Revista Historia, <https://historia.ro/sectiune/general/conflictele-militare-dintre-matei-basarab-si-565024.html>
5. *** Academia Română. Istoria Românilor (Volumul V), p.109, Editura Enciclopedică, Anul 2003
6. Mircea D. Matei, Istoria Medie a României, Note de Curs II, p. 208, Editura Universitatea Valahia Târgoviște, Anul 1998
7. Arhiepiscopia Târgoviștei, Sfânta Mănăstire Stelea, Editura Arhiepiscopia Târgoviștei, Anul 2017
8. Epoca lui Matei Basarab și a lui Vasile Lupu, <https://ebooks.unibuc.ro/CLASSICA/Istorialiteraturiivol2/cap1.pdf>
9. *** Călători străini în Țările Române, Editura Științifică și Enciclopedică, Anul 1976
10. *** Academia Română. Istoria Românilor (Volumul V), pp. 131-133, Editura Enciclopedică, Anul 2003
11. Nicolae Stoicescu, Matei Basarab, pp. 200 -201, Editura Militară, Anul 1982

Prof. Ferezia Stancu,

Colegiul Național Pedagogic
„Constantin Cantacuzino”, Târgoviște

DEMERS BIBLIOTECAR MODERN

Biblioterapia sau lectura care transcende suferința

Definiția biblioterapiei și nuanțarea ei

Merriam-Webster definește biblioterapia ca „utilizarea materialelor de lectură pentru ajutor în rezolvarea problemelor personale sau pentru terapia psihiatrică.”¹

Ideea poate fi urmărită în trecut chiar până la primele biblioteci din Grecia antică, dar termenul a fost folosit pentru prima dată la începutul anilor 1900.

Multe persoane pot participa la acest tip de terapie, chiar fără să conștientizeze acest fapt. Bunăoară, atunci când folosim lectura în scopuri terapeutice, demersul nostru este unul specific biblioterapiei.

Așadar, procesul de utilizare a cărților cu scopul de a-i ajuta pe cei interesați să abordeze și să schimbe unele probleme din viața reală prin intermediul cuvântului scris se numește biblioterapie.

În fapt, „terapia prin lectură este o intervenție sistematică ce folosește materiale bibliografice atent selecționate pentru a ajuta persoanele să gestioneze mai bine stresul și problemele personale.”² Această terapie a putut fi folosită extrem de facil și în timpul pandemiei.

O recenzie a studiilor desfășurate în acest sens sugerează că biblioterapia poate fi folosită cu succes atât în context educațional, cât și clinic. Spre exemplu, „biblioterapia are un rol important atât în tratarea problemelor afective pe care le manifestă la un moment dat copilul, cât și în dezvoltarea abilităților copiilor de a se evalua într-un mod obiectiv și corect. Din acest punct de vedere, sunt utilizate materialele literare asemenea unor instrumente ce au menirea de a-l ajuta pe copil să-și exprime deschis emoțiile și să-și descopere propriile valori, aptitudini, calități și defecte.”³

Terapia prin lectură: privire diacronică

Este deja cunoscut faptul că există o legătură foarte strânsă între începuturile biblioterapiei, istoria cărții, evoluția medicinei și apariția psihologiei ca știință. În pofida unui acces restrâns la cărți timp de veacuri, lecturii i-a fost recunoscut de la începuturi rolul terapeutic.⁴

De altfel, el „a fost, inițial, identificat de către grecii antici și romani, putând fi regăsit în teoremele elaborate de erudiții și gânditorii vremii de-a lungul istoriei. În *Poetica*, filosoful grec Aristotel (384-322 î.H.) prezintă conceptul utilizării literaturii și dramaturgiei pentru vindecarea și purificarea (catharsis) de emoții negative. Ulterior, filosoful Friedrich Nietzsche (1844-1900) și neurologul Sigmund Freud (1856-1939) au făcut referire la ideea de catharsis a lui Aristotel în descrierea efectului terapeutic al literaturii asupra emoțiilor negative.”⁵

Indubitabil, însă, amprenta relației dintre literatură și terapia prin lectură este reflectată și prin intermediul inscripțiilor care înobilează arhitectura. „Inscripția *Casa Vindecării Sufletului* a fost, potrivit istoricului roman de origine greacă Diodorus Siculus (80-21 î.H.), scrisă deasupra

intrării în biblioteca lui Ramses II din Teba, Egipt, iar inscripția *farmacia pentru suflet* poate fi văzută în biblioteca medievală aflată în abația Sfântul Gall din Elveția.”⁶

Este foarte important de menționat faptul că „până la mijlocul secolului al nouăsprezecelea, textele religioase au fost cea mai utilizată sursă literară pentru începuturile biblioterapiei. Un exemplu îl reprezintă chiar prima formă de biblioterapie cunoscută în Egiptul secolului al treisprezecelea, unde la spitalul Al Mansour din Cairo pacienților li se citea Coranul, pe lângă aplicarea tratamentului specific pentru afecțiunile de care sufereau.”⁷

Biblioterapia este o formă de terapie clinică sau de dezvoltare personală, adesea folosită în asociere cu psihoterapia, care include lectura

ca parte a unui tratament. Mai exact, terapia prin lectură este o sursă de rehabilitare a sănătății mintale (contribuind la înlăturarea tulburărilor de anxietate, tulburărilor de dispoziție, a episoadelor depresive, fobiilor, tulburărilor de somn, etc.) sau pentru întărirea bunăstării psihologice. Ea cuprinde un ansamblu de tehnici ce presupun folosirea lecturii și a scrisului pentru a facilita depășirea unor crize, dificultăți și blocaje.

Diversitatea tipurilor de terapie prin lectură este relevantă și explicată de specialiști:

„*Biblioterapia terapeutică* poate fi utilizată în plus față de alte tipuri de terapie pentru a consolida efectele acelor terapii și a oferi un mod netraditional, dar familiar, de a trata problemele psihologice.

Biblioterapia prescriptivă, denumită și *autoajutor*, implică utilizarea unor materiale de lectură specifice și a unor cărți de lucru, pentru a aborda o varietate de probleme de sănătate mintală. Autoajutorul poate fi realizat cu sau fără îndrumarea unui terapeut.

Biblioterapia creativă este cea care folosește literatura – romane, nuvele, poezii, piese de teatru și biografii – pentru a îmbunătăți starea psihică. Prin intermediul unor opere literare atent selecționate, adesea terapeutii pot ghida persoanele tratate într-o călătorie de autodescoperire. Această metodă are efecte benefice maxime atunci când oamenii sunt capabili să se identifice cu un personaj, fiindcă mai apoi obțin o perspectivă asupra propriilor experiențe de viață.

Biblioterapia de dezvoltare este folosită pentru educare. De obicei, este aplicată de educatori, profesori și părinți, pentru a-i învăța pe copii despre sănătatea și dezvoltarea lor.⁸

Se consideră că integrăm beneficiile biblioterapiei trecând prin trei etape:

„*Identificare* – ne identificăm cu un personaj și cu evenimentele din poveste.

Catharsis – ne implicăm emoțional în poveste și devenim capabili să eliberăm emoțiile (prin discuții sau realizând diverse lucrări de artă).

Insight – conștientizăm că problemele noastre ar putea fi abordate sau rezolvate.⁹

Biblioterapia, efect curativ?

Desigur, lectura unei cărți bune, având o tematică ce este în concordanță cu o problemă actuală din viața noastră, poate avea un efect curativ și inspirațional. Totuși, trebuie să admitem că nu poate rezolva toate problemele cu care ne confruntăm în plan real.

Din nefericire, biblioterapia își are limitările ei pricinuite de posibilitatea uneori redusă de a fi identificate lecturile de un real folos, de intervalul de timp – mai generos sau mai restrâns - alocat cititului, dar și de periodicitatea cu care se

recurge la lectură. Aspectele enumerate pot avea ca urmare abandonul.¹⁰

Rămâne, însă, neîndoielnic că „lectura are o mulțime de beneficii – dezvoltarea limbajului și a imaginației, stimularea proceselor gândirii, cizelarea empatiei și a abilităților de interacțiune socială, oferă experiențe emoționale și cognitive complexe, menite să ne îmbogățească, susține procesul de învățare în diverse domenii de activitate, etc.”¹¹

Cu toate acestea, „lectura nu este doar un instrument, ea necesită un scop, altminteri e ca și cum am pleca să navigăm pe mare fără o destinație. De altfel, C. S. Lewis afirmă că după ce ai citit o carte bună te simți bucuros să te întorci la realitate și plin de forțe pentru a înfrunta provocările vieții.”¹²

Așadar, „evadarea în lumea imaginară oferită de lectură trebuie să fie o călătorie din care să revenim mereu diferiți, dar mereu mai puternici și mai înaripați pentru a ne trăi echilibrat realitatea. Biblioterapia oferă tehnici pentru a atinge aceste țeluri.”¹³

În timpul războaielor mondiale, spre exemplu, biblioterapia a fost folosită pentru a ajuta soldații care se întorceau de pe câmpul de luptă să facă față atât problemelor fizice, cât și celor emoționale.

În prezent, terapia prin lectură ia forme diferite – de la cursuri de literatură desfășurate pentru deținuți până la cercuri de lectură pentru persoanele în vârstă care suferă de demență. Folosit adesea de medici și psihologi, termenul de biblioterapie a fost asociat inițial doar cu terapia prin lectură pentru cei cu tulburări psihice. Însă, dacă lectura s-a dovedit a fi atât de eficientă în aceste cazuri, cu atât mai mult cei care trec prin perioade mai dificile de viață (insomnie, anxietate, divorț și probleme de comunicare în familie, etc.) pot beneficia de acest tip de terapie.

Potrivit studiilor de specialitate, lectura este o formă de terapie utilă în tratarea depresiei, anxietății, tulburărilor de alimentație și problemelor de comunicare interpersonală. Una din motivațiile majore pentru utilizarea biblioterapiei este că lectura permite o identificare cu autorul/personajul cărții, iar prin acest mecanism psihologic se dezvoltă capacitatea de a fi empatic, este posibilă conștientizarea propriilor probleme, stări și lupte interioare. Momentul în care lectura este vindecătoare se evidențiază și atunci când ne simțim înțeleși, or, a-ți regăsi experiența în paginile unei cărți echivalează cu clipa în care te simți pe deplin înțeles și deloc judecat sau criticat.

Din deceniul al nouălea al secolului trecut, de la descoperirea „*neuronilor oglindă* – neuronii care sunt legați de comportamentul empatic, social și de imitație, ei fiind un instrument

fundamental pentru învățare – efectele biblioterapiei au putut fi explicate și prin intermediul neuroștiințelor.”¹⁴

Ca urmare a analizei scanării cerebrale a participanților la un studiu din 2011, s-a putut constata că, în situația în care persoanele avute în vedere au citit despre anumite experiențe, acestora le-au fost stimulate aceleași arii cerebrale ca și când ar fi trecut ei înșiși prin respectivele experiențe. În aceeași măsură, „lectura activează aceleași procese cognitive utilizate de creierul uman atunci când persoana interacționează cu ceilalți. Acest proces psihofiziologic duce la un sentiment de relaxare și disponibilitate pentru noi experiențe cognitive și emoționale. Nu pot să nu menționez aici rolul lecturii în neuroplasticitate – abilitatea creierului de a forma noi circuite neuronale și de a activa arii cerebrale care nu funcționează la un nivel optim (în cazul tulburărilor depresive, de exemplu).”¹⁵

Un alt aspect de interes a fost relevat prin studii care „au arătat că persoanele care citesc multă ficțiune tind să empatizeze mai bine cu ceilalți. S-a dovedit și faptul că lectura ne ajută să experimentăm o stare plăcută, similară cu meditația, și că aduce aceleași beneficii pentru sănătate. Cei care citesc, dorm mai bine, au niveluri de stres mai mici, o stimă de sine mai bună și rate mai mici de depresie.”¹⁶

Cititul nu este singura practică folosită în biblioterapie. Scrierea este la fel de benefică, deoarece unul dintre cele mai puternice efecte ale scrisului, ca terapie, constă în cultivarea capacității de a ne observa gândurile și sentimentele, de a ne verbaliza și exprima emoțiile anterior reprimite

Însă, fără puțință de tăgadă, există numeroase motive pentru care ar trebui să folosim terapia prin lectură ca metodă de intervenție în rezolvarea unor probleme și conflicte:

- ajută la dezvoltarea imaginii de sine, la îmbunătățirea stimei de sine;

- înlesnește posibilitatea ca elevul să se înțeleagă mai bine pe sine și pe alții;

- facilitează copiilor evaluare corectă și obiectivă pentru propriile acțiuni/realizări;

- îi ajută pe copii să descifreze interesele și nevoile celor din jurul lor;

- îl ajută pe copil să înțeleagă că se confruntă cu probleme similare altora;

- lămurește faptul că nu există doar o singură strategie de rezolvare a unei situații complicate;

- încurajează copilul să pună în discuție propria problemă;

- prezintă rezolvarea unor situații dificile într-un mod pozitiv, distractiv;

- implementează o metodă constructivă de rezolvare a unei probleme sau de a face față

provocărilor.¹⁷

Așadar, „biblioterapia oferă copilului oportunitatea de a se recunoaște (în totalitate sau doar anumite trăsături) cu ajutorul personajelor din materialul literar, îl ajută să înțeleagă complexitatea gândirii și a comportamentului uman, prezentându-i o multitudine de caractere, personaje. Un alt rezultat pe care îl promovează terapia prin lectură se referă la faptul că, în urma utilizării acestei metode, unii participanți vor fi mult mai atrași de literatură, în general și de citit, în particular.”¹⁸

În privința terapeuților, există riscul ca unii dintre aceștia să nu dețină cunoștințele adecvate cu privire la profilul psihologic al clientului, fapt care le-ar limita posibilitatea de a corela particularitățile materialului bibliografic cu cele de dezvoltare ale clientului. Într-o astfel de situație, în cazul în care materialul literar recomandat este inadecvat – prea sofisticat sau prea simplu pentru diferitele cicluri școlare – terapeutul nu-și va atinge scopul.¹⁹

Este necesar să fie avut în vedere și faptul că „începând cu ciclul primar (mai exact cu clasa a II-a, a III- a) citirea materialului poate fi realizată de către psiholog sau de către copil (în unele cazuri pot participa amândoi). În cazul preșcolarilor, lectura poveștii se realizează exclusiv de către psiholog/educator. În timpul citirii sau discuțiilor din final, psihologii pot utiliza ilustrații pentru ca materialul citit să fie mai bine înțeles de către copil. Umorul, credibilitatea personajelor, conținutul ce trezesc interesul copiilor reprezintă câteva caracteristici ale poveștilor terapeutice utilizate la cele două cicluri de învățământ. De asemenea, terapeutul trebuie să fie atent în selectarea materialelor bibliografice pentru ca acestea să nu fie prea moralizatoare, deoarece tind să fie neproductive.”²⁰

De asemenea, un alt aspect foarte important este diversificarea bibliografiei literare în funcție de client și de complexitatea problemelor cu care se confruntă acesta. Va fi posibil „dacă terapeutul cunoaște particularitățile dezvoltării copiilor, are surse biblioterapeutice diverse, potrivite pentru fiecare copil și problemă, cunoaște beneficiile biblioterapiei în diferite tulburări. La fel de importantă este și combinarea biblioterapiei cu alte metode și mijloace terapeutice (ex. desenul, jocul de rol).”²¹

La școală există nouă motive ce stau la baza alegerii biblioterapiei (de către cadrul didactic) ca metodă de lucru cu clasa de elevi. Așadar, biblioterapia ajută cadrele didactice:

- să prezinte o situație similară cu problema elevului (pentru a-i arăta că nu este primul care se confruntă cu o asemenea problemă);

- să prezinte un caz asemănător (pentru a-i

exemplifica multitudinea de soluții ce pot sta la baza rezolvării unei singure probleme);

să dezvolte și să îmbunătățească imaginea de sine a elevului;

să ajute elevii să-și exprime emoțiile și să comunice liber problema lor;

să dezvolte un plan constructiv pentru rezolvarea problemei;

să ajute la descărcarea emoțională și a elevului;

să dezvolte abilitatea elevului de autoevaluare corectă;

să prevadă calea cea mai potrivită pentru un elev de a explora lucrurile interesante din jurul său;

să dezvolte capacitatea elevului de a înțelege comportamentul uman și motivele ce stau la baza lor. Această listă pune în evidență doar câteva dintre multele beneficii pe care le pot avea cadrul didactic și elevul în urma utilizării biblioterapiei.²²

La clasă, folosirea biblioterapiei își poate dovedi avantajele după un interval de timp rezonabil sau mai îndelungat, întrucât, „având în vedere discuțiile de grup asupra unei anumite probleme cu care se confruntă un elev, toți participanții au de învățat din acele discuții. Chiar dacă unii dintre ei nu se află într-o situație problematică similară sau nu au trăit niciodată o asemenea experiență, este posibil ca pe viitor acele discuții la care au participat să le fie de folos în depășirea unei situații similare.”²³

Colaborarea cadrelor didactice cu bibliotecarul, consilierul, psihologul este absolut necesară în biblioterapie. Bibliotecarii pot recomanda lecturile terapeutice potrivite, iar consilierii și psihologii „îi pot ajuta în stabilirea modului de desfășurare a activității, în găsirea unor mijloace potrivite de a face față situațiilor neașteptate ce pot apărea. De exemplu, psihologul și învățătorul pot să colaboreze în stabilirea problemei elevului, a scopurilor, a modalității de abordare a biblioterapiei (individual sau discuție de grup), în implementarea strategiilor selectate și în stabilirea gradului de eficiență a programului.”²⁴

Aspecte de reținut

Este necesar să se țină seama de faptul că, înainte de recomandarea unei liste de cărți utile în procesul de introspecție și autocunoaștere, se au în vedere următoarele aspecte:

– recomandarea unor cărți de citit unei persoane este doar una dintre metodele biblioterapiei și nu trebuie să confundăm biblioterapia doar cu această metodă;

– recomandarea unor cărți fără a trece prin etapele de anamneză, cunoașterea personalității, intereselor și abilităților,

identificarea problemelor, nu este biblioterapie (motiv pentru care este lesne de înțeles de ce, prin introspecție și un îndelungat proces de autocunoaștere, fiecare își poate fi sie însuși biblioterapeut, alegând să citească acele cărți care i se potrivesc și îl pot însoți în luptele sale interioare);

– „biblioterapia nu are ca scop rezolvarea/tratarea unei probleme, ci oferirea de metode pentru ca persoana să-și descopere resursele interioare pentru conștientizarea problemei și pentru găsirea soluțiilor. Ea nu oferă răspunsuri, ci mijloace de a căuta răspunsuri. Nu citești o carte și, gata, ți s-a rezolvat problema. Tehnicile biblioterapiei nu sunt medicamente care vindecă, ci sunt modalități despre cum să-ți prepari singur medicamentul.”²⁵

Așadar, biblioterapia nu are efect placebo, dar lecturile ne pot motiva și inspira pentru identificarea resurselor interioare necesare pentru rezolvarea problemelor și depășirea dificultăților, „cărțile ne pot, de asemenea, tulbura și scoate din zona de confort astfel încât să începem procesul de transformare personală.”²⁶

De altfel, terapia prin lectură „s-a dezvoltat mult în America și în Occident mai ales după ce au apărut studii în neuroștiințe care dovedesc eficiența lecturii și a scrisului ca metode adiacente în rezolvarea unor probleme de viață sau în tratarea anumitor tulburări psihice.”²⁷

Aflăte într-o continuă creștere și din ce în ce mai populare, cărțile de dezvoltare personală sunt o formă adițională de biblioterapie, ce poate fi folosită în asociere cu terapia cognitiv-comportamentală.

Depresia, anxietatea, sindromul de stres posttraumatic, atacurile de panică, insomnia, stresul și accidentele vasculare cerebrale și consecințele lor psihologice sunt doar câteva exemple de patologii psihologice și psihiatrice în cadrul cărora cărțile de dezvoltare personală și auto-ajutorare s-au dovedit a fi utile.

Spre exemplu, „odată cu apariția pandemiei, supraexpunerea la știri stresante a crescut anxietatea, devenind o pierdere de timp și împiedicându-i pe indivizi să se comporte normal față de cerințele vieții. Specialiștii din domeniul sănătății mintale pot trata pacienții cu suferință emoțională crescută cauzată de efectele pandemiilor asupra acestora, asupra familiilor lor sau asupra comunității lor.”²⁸

De altfel, numeroase studii recente „evidențiază impactul psihologic al COVID-19 și nevoia de orientări și intervenții psihologice. Depresia, anxietatea și insomnia sunt câteva exemple de suferințe psihologice regăsite în rândul populației generale ca urmare a autoizolării, distanțării sociale și a problemelor de siguranță. Perioada care a urmat fazei acute

a pandemiei a fost cea mai grea din punct de vedere al impactului psihologic pentru personalul medical.”²⁹

În pofida faptului că lectura este cu precădere o activitate solitară, ea crește nivelul empatiei, facilitând relațiile interumane. De asemenea, îmbunătățește memoria printr-un permanent antrenament al acesteia cu scopul urmăririi firului narativ fără denaturarea semnificațiilor.³⁰

Dar, „cum îți dai seama că îți place, că te poate ajuta sau că îți va servi la un anumit scop? Ce tehnici să folosești pentru a o alege tocmai pe aceea de care ai cu adevărat nevoie? Unul dintre beneficiile biblioterapiei este că îți oferă acces la aceste tehnici. Specialiștii le cunosc și îți pot recomanda ei cărți, dar scopul final este să ajungi să alegi tu, să fii propriul biblioterapeut.”³¹

Desigur, biblioterapeutul recomandă lecturile în funcție de particularitățile fiecărui client, particularități pe care le identifică printr-o anamneză personală, familială, socială, profesională. Abia apoi supune analizei trăsăturile de personalitate ale clientului, lămurește interesele și abilitățile acestuia și problemele care îl preocupă. Ulterior, îi este eventual posibil să formuleze recomandări de lectură, iar pacientul este instruit pentru a-și putea selecta în timp și singur cărțile sau activitățile adecvate situațiilor cu care se confruntă. „Practic, învață să-și folosească propriile resurse interioare ghidat de anumite tehnici. Biblioterapeutul se axează strict pe un individ, el poate sau nu să recomande cărți și, în funcție de problemele subiectului, îl ghidează în învățarea unor metode de a se autoajuta.”³²

Așadar, după cum afirma regretatul Adrian Pinteau, „există o carte pentru fiecare moment de cumpănă în existența fiecăruia dintre noi. Nefericit cel care nu găsește cartea potrivită în momentul potrivit.”

NOTE

1. Bibliotherapy. In: *Merriam-Webster*: [online] [accesat 25 octombrie 2023]. Disponibil la: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/bibliotherapy>

2. BALABAN-POPA, Ovidiu. Ce este biblioterapia și cum se folosește în psihiatrie? (Text tradus și adaptat după articolul apărut, pe 7 decembrie 2020, în Jurnalul *Frontiers in Psychiatry*. Autori: Emmanuel Stip, Linda Östlundh și Karim Abdel Aziz). Pe: *psihiatrie.org*: [online] [actualizat 12 iulie 2022, accesat 9 noiembrie 2023]. Disponibil la: <https://psihiatrie.org/biblioterapia-psihiatrie/>

3. DRUGAȘ, Ioana; BÎRLE, Delia (coord.). *Educăm și vindecăm... prin povești*: [online] Oradea: Editura Universității din Oradea, 2008. [accesat 15 noiembrie 2023]. Disponibil la: <https://ro.scribd.com/document/286493585/>

Educam-Si-Vindecam-Prin-Povesti

4. Biblioterapia sau despre nefericirea celui care nu găsește cartea potrivită în momentul potrivit. Pe: *Café psychologique*: [online], 24 ianuarie 2022 [accesat 11 noiembrie 2023]. Disponibil la: <https://cafe-psychologique.md/biblioterapia-sau-despre-nefericirea-celui-care-nu-gaseste-cartea-potrivita-in-momentul-potrivit/>

5. BALABAN-POPA, Ovidiu. *Op. cit.*

6. *Ibidem*

7. *Ibidem*

8. Biblioterapia sau despre nefericirea celui care nu găsește cartea potrivită în momentul potrivit. *Loc. cit.*

9. SHRODES, Caroline, 1949 *Apud*: Biblioterapia sau despre nefericirea celui care nu găsește cartea potrivită în momentul potrivit. *Loc. cit.*

10. BOAMFĂ, Maria Elisabeta. Biblioterapia (II): Interviu cu Cristina Drăgulin, biblioterapeut. Pe: *bookaholic.ro*: [online], 29 iulie 2014 [accesat 17 noiembrie 2023]. Disponibil la: <https://www.bookaholic.ro/biblioterapia-inflationista-sau-salutara-partea-a-doua.html>

11. *Ibidem*

12. Biblioterapia sau despre nefericirea celui care nu găsește cartea potrivită în momentul potrivit. *Loc. cit.*

13. *Ibidem*

14. *Ibidem*

15. *Ibidem*

16. *Ibidem*

17. STAMPS, L. S. Bibliotherapy: how books can help students cope with concerns and conflicts. In: *The Delta Kappa Gamma Bulletin*, Fall, 2003, p.25-29

18. DRUGAȘ, Ioana; BÎRLE, Delia (coord.). *Op. cit.*

19. *Ibidem*

20. *Ibidem*

21. *Ibidem*

22. FORGAN, J. W. Using Bibliotherapy to Teach Problem Solving. In: *Intervention in School and Clinic*, 38, 2002, nr. 2, p.75-82

23. DRUGAȘ, Ioana; BÎRLE, Delia (coord.). *Op. cit.*

24. *Ibidem*

25. BOAMFĂ, Maria Elisabeta. *Op. cit.*

26. *Ibidem*

27. *Ibidem*

28. BALABAN-POPA, Ovidiu. *Op. cit.*

29. *Ibidem*

30. *Ibidem*

31. *Ibidem*

32. *Ibidem*

Conf. univ. dr. Cristina Popescu,

Universitatea din București,
Facultatea de Litere

Promovarea limbii și a culturii italiene prin intermediul expoziției de carte la Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița

Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița a fost implicată de-a lungul timpului în activități de promovare a patrimoniului său și a lecturii prin intermediul evenimentelor culturale organizate de aceasta sau în colaborare cu alte entități. „Unitate în diversitate-Italia și influențele ei în Târgoviște”, eveniment cultural complex constituit din conferințe, filme, expoziții a fost organizat de Consiliul Județean Dâmbovița în parteneriat cu Asociația EuroTrainer și Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița în 17 noiembrie 2023. Evenimentul a avut ca scop, așa cum reiese din fișa de prezentare, „creionarea profilului cultural al Italiei”. Istoria, literatura, arhitectura, muzica, moda au fost câteva dintre temele abordate în cadrul evenimentului. Manifestarea desfășurată sub motto-ul Uniunii Europene, „In varietate concordia”, a exprimat necesitatea coeziunii, a armoniei între identități diverse. Cultura prin multitudinea formelor de

expresie este cea care unește popoarele și în același timp le face conștiente de respectul pentru diversitate.

Joseph Nye, politolog american, profesor la Harvard University, a utilizat termenul de soft power în 1990 în cartea *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Conceptul a fost ulterior amplificat de autor în cartea *Soft Power: The Means to Success in World Politics*

(2004). Potrivit lui Joseph Nye, soft power consistă în abilitatea de a influența prin persuasiune și atracție utilizând cultura, valorile politice și politicile externe. Cultura, limba unei națiuni devin astfel instrumente de putere. Diplomația culturală are un rol central în politica externă a Italiei. Rețeaua Institutelor Italiene de Cultură din străinătate desfășoară o intensă activitate de promovare a culturii italiene contribuind la crearea unei imagini favorabile a țării și la consolidarea capacității sale de influență în lume. Institutele Italiene de Cultură din străinătate organizează conferințe, seminarii, expoziții, concerte, cursuri de limba și cultura italiană.

Cultura italiană are un efect profund la nivel internațional. Mario Giro, politolog, administrator unic al Dante Alighieri Lab, în discursul „L’Italia potenza culturale inconsapevole”, susținut în deschiderea Conferinței Internaționale „Italiano fuori d’Italia oggi”, a vorbit despre o „lume italiană” din afara granițelor țării. Este vorba de o lume eterogenă formată din cei care au cetățenie italiană, din descendenți italieni și din cei care împărtășesc gustul pentru limba și cultura italiană. „Italia și italiana văzute din exterior trezesc simpatia mai mult decât percepem noi, există o lume italiană care trăiește și simte limba ca pe o moștenire a generațiilor anterioare dar și de altă parte, fără legături familiale naționale, este atrasă de stilul, de cultura și de produsele țării noastre”¹.

În cadrul evenimentului „Unitate în diversitate -Italia și influențele ei în Târgoviște”, Secția Carte în Limbi Străine a Bibliotecii Județene „I. H. Rădulescu” Dâmbovița a contribuit cu o expoziție dedicată culturii italiene. O atenție deosebită a fost acordată literaturii, celor mai cunoscuți scriitori italieni din lume și cărților care au avut cele mai multe traduceri. *Le avventure di Pinocchio* de Carlo Collodi este cartea italiană cea mai tradusă și citită în lume. A fost tradusă în peste 260 de limbi și este considerată o

capodoperă a literaturii mondiale. Romanul *Le avventure di Pinocchio* este considerat o alegorie a societății și a condiției umane. O altă carte foarte difuzată este *Il Principe* de Nicolò Machiavelli, un tratat politic care a marcat nașterea științei politice. Oferă considerații asupra naturii umane, asupra puterii. La divina commedia a lui Dante Alighieri face parte dintre operele majore ale literaturii mondiale. Poem alegoric al aventurii umane compus din 3 părți: *Inferno*, *Purgatorio* și *Paradiso* reprezintă umanitatea pierdută de păcat în căutarea salvării și transmite învățături religioase și morale. *Il nome della rosa* scris de Umberto Eco este de peste 40 de ani un bestseller internațional. A câștigat Premiul Strega în 1981 și alte premii prestigioase. Este cunoscut publicului și pentru transpunerea cinematografică în regia lui Jean-Jacques Annaud, cu Sean Connery în rolul protagonistului. *Il nome della rosa* este totodată un roman istoric, filosofic, teologic, dar și un roman de investigație, detective story care îl face foarte atractiv. Umberto Eco însuși susținea că „un roman trebuie să distreze mai presus de toate prin intrigă”². Are în centru cartea și puterea sa, cunoașterea și căutarea adevărului pe care numai cărțile le pot da. Cartea transpune cititorii în Evul Mediu târziu, o epocă fascinantă și controversată în care au fost sădite elementele care au făcut posibilă trecerea către Renaștere. Umberto Eco a publicat numeroase eseuri de filosofie, semiotică, lingvistică dar și eseuri satirice cum este *Il secondo diario minimo*, în traducere în limba franceză *Comment voyager avec un saumon. Nouveaux pastiches et postiches*.

O secțiune a expoziției a cuprins opere ale unor scriitori reprezentativi ai literaturii italiene din secolul al XX-lea. Scriitor, regizor, jurnalist, Pier Paolo Pasolini a obținut un vast succes cu primul său roman publicat în 1955, *Ragazzi di vita*, în care a ilustrat viața dură din periferiile Romei în perioada postbelică. Italo Calvino, unul dintre cei mai importanți scriitori ai secolului al XX-lea este cunoscut și difuzat în întreaga lume. Publicat în 1957, *Il barone rampante* face parte din trilogia fantastică și alegorică *I nostri antenati*, alături de romanele *Il visconte dimezzato* (1951) și *Il cavaliere inesistente* (1959). Potrivit lui Umberto Eco, povestea baronului Cosimo care a ales să se distanțeze de lume și să-și construiască o

viață în copaci, dezvăluie rolul intelectualului, de observator distant și critic al realității³. Cesare Pavese a fost scriitor, traducător, critic literar și profesor de limba engleză. Printre operele sale semnificative se regăsește *La bella estate*, o culegere de trei romane (*La bella estate*, *Il diavolo sulle colline*, *Tre donne sole*) publicată în 1949 pentru care a câștigat premiul Strega în 1950. Dificultatea vieții, criza individuală, deziluzia sunt teme prezente în cele trei romane.

Pe lângă operele unor cunoscuți scriitori italieni, au fost expuse și cărți de critică literară, culegeri de lucrări ale unor conferințe de limba și cultura italiană.

În cadrul expoziției s-au regăsit de asemenea cărți de lingvistică (dicționare, gramatici), cărți de critică de artă, ghiduri turistice, cărți de religie.

Expoziția a fost organizată cu obiectivul de a apropia publicul de lectură și de colecția de carte în limbi străine dedicată culturii italiene a Bibliotecii Județene „I. H. Rădulescu” Dâmbovița.

NOTE

1. Giro, Mario, *L'Italia, potenza culturale inconsapevole*. Disponibil pe Internet la adresa: <file:///D:/Download/>

[Giro+L'Italia+potenza+culturale+inconsapevole%20\(3\).pdf](file:///D:/Download/Giro+L'Italia+potenza+culturale+inconsapevole%20(3).pdf)

2. Eco, Umberto, *Postille a Il nome della rosa*. Disponibil pe Internet la adresa: https://docenti.unimc.it/giovanni.giri/teaching/2021/25012/files/materiali-postmoderno/eco_postille_nome_della_rosa.pdf

3. Eco, Umberto, *Per Calvino*. Disponibil pe Internet la adresa: <https://www.doppiozero.com/per-calvino>

Loredana Spînu,

Biblioteca Județeană
„I. H. Rădulescu” Dâmbovița

DIN VIAȚA BIBLIOTECILOR

Ziua Culturii Naționale sărbătorită la Biblioteca Județeană „I.H. Rădulescu” Dâmbovița

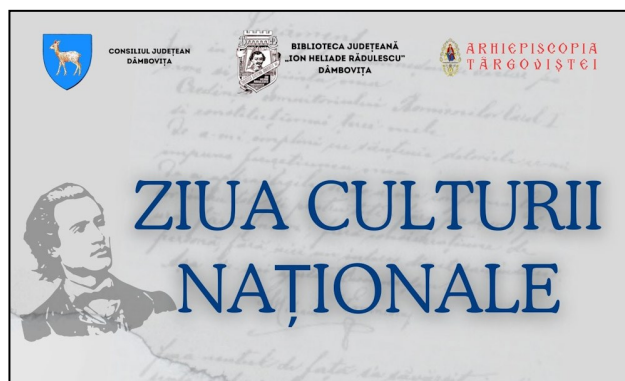
Începând din anul 2011, românii sărbătoresc pe 15 ianuarie Ziua Culturii Naționale. Această dată nu a fost aleasă întâmplător, ci este ziua în care s-a născut poetul național Mihai Eminescu. În fiecare an, acest eveniment se desfășoară ca un omagiu adus personalităților emblematică ale României, precum și valorilor culturale, printr-un proiect de lege inițiat de Camera Deputaților (Legea 238, 7 decembrie 2010).

România îl identifică pe Mihai Eminescu, de peste 130 de ani, cu însăși Cultura Națională. Este un gest istoric, un gest care certifică asumarea culturii române prin Cuvântul ei cel mai înalt - Eminescu. Dincolo de simbol se află poetul. Și, dincolo de poet, se află omul. În această întâlnire fundamentală dintre spirit și emoție se conturează harta unui destin, al unui om care, prin arta sa, ne-a călăuzit pe drumul propriei noastre culturi și al propriei noastre limbi.

În acest context, Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița, în parteneriat cu Arhiepiscopia Târgoviștei, Inspectoratul Școlar Județean Dâmbovița și Societatea Scriitorilor Târgovișteni, a organizat o serie de manifestări menite a marca această zi extrem de importantă pentru definirea identității culturale naționale. Evenimentele s-au bucurat de interes din partea autorităților locale și județene, oamenilor de cultură, dar și a elevilor din municipiul Târgoviște.

Manifestarea a fost prilejuită de o serie de activități culturale variate, desfășurate în Sala de conferințe a bibliotecii. Managerul Bibliotecii Județene, prof. univ. dr. Agnes Erich, a făcut prezentările în cadrul evenimentului și a amintit faptul că aceasta a fost a 10-a ediție a Zilei Culturii Naționale, organizată de instituția pe care o conduce.

„Scopul mărturisit al Bibliotecii Județene Dâmbovița, încă de la prima ediție, care a avut

loc în urmă cu exact 10 ani, în anul 2014, a fost acela de a aduce în fața comunității personalități din lumea culturală, și nu numai, pentru a împărtăși cu noi din cunoștințele și experiențele domniilor lor, dar și ca temă de reflecție asupra rolului pe care cultura îl are în păstrarea identității noastre naționale, în condițiile actuale”, a declarat managerul Bibliotecii Județene, prof. univ. dr. Agnes Terezia Erich.

Începând cu anul 2014 **Ziua Culturii Naționale** a fost sărbătorită la Biblioteca Județeană Dâmbovița printr-o serie de evenimente speciale la care au participat ministrul secretar de stat în Ministerul Culturii – **Cristian Petcu**, iar în 2015 conf. univ. dr. **Daniel Cristea Enache** de la Facultatea de Litere din București a susținut o conferință cu tema „**Eminescu și poezia azi**”

Anul 2016 a fost marcat de prezența profesorului univ. dr. **Nicolae Georgescu** care a adus în atenția publicului

„**Ediția principeș Eminescu – o carte de autor**”, iar în 2017 ne-am bucurat de prezența prof. univ. dr. **Lucian Chișu**, prezentându-ni-l pe „**Eminescu în conștiința românilor: toate-s vechi și nouă toate**”.

Anul 2018 a inclus programul dedicat **Zilei**

Culturii Naționale, în contextul aniversării **Centenarului Marii Uniri**, prin conferința susținută de **Ruxandra Săraru: „Cultură și identitate națională”** și de cea susținută de dr. **Ionuț Vulpescu: „Cultura contemporană, între valori și divertisment”**

În 2019 Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița, în parteneriat cu Arhiepiscopia Târgoviștei, Inspectoratul Școlar Județean Dâmbovița și Societatea Scriitorilor

Târgovișteni, a organizat **Ziua Culturii Naționale** având ca temă: **Eminescu – personalitate complexă a culturii românești**, având în prim plan lansarea volumelor: **Cronograf eminescian** autor **Nicolae Georgescu**, **Cartea vieții lui Mihai Eminescu. Spectacolul ontologic al rimei eminesciene** autor **Mihai Cimpoi** și vernisarea expoziției de carte bibliofilă din colecțiile Bibliotecii Județene Dâmbovița.

Urmând firul cronologic al evenimentelor desfășurate, în anul 2020 programul dedicat Zilei Culturii Naționale a inclus: conferința cu tema **„Târgoviște: istoric, personalități și evenimente”**; lansarea volumului **„Colecțiile speciale ale Bibliotecii Județene Ion Heliade Rădulescu Dâmbovița”** – autori Agnes Erich, Victor Petrescu și Alexandru Ștefănescu

Anul 2021 este marcat de pandemia generată de noul coronavirus care a adus în fața lumii provocări unice, în unele situații chiar fără soluții de ieșire din impasul nemaîntâlnit până atunci. Izbucnirea neașteptată a crizei generate de COVID-19 a forțat profesioniștii din bibliotecă să găsească modalități de lucru noi într-un interval de timp extrem de scurt, adaptate noilor schimbări survenite, să ofere servicii la distanță, platforme digitale care să susțină educația și

cultura, să mențină în parametri optimi statu-quoul bibliotecilor.

În aceste condiții am reușit să marcăm **Ziua Culturii Naționale** prin conferința susținută de **Vasile Bănescu** purtător de cuvânt al Patriarhiei Române: **„Credința și cultura în epoca post-adevăr”**, - activitate desfășurată on line pe platforma zoom.

În 2022 Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița, în parteneriat cu Asociația Principele Nicolae, a organizat un amplu program dedicat **Zilei Culturii Naționale**, care a inclus: **„Monarhia în sprijinul culturii române”** - conferință susținută de **Nicolae al României**, **„Bunicul meu, Regele Mihai”** - lansare de carte și **„Eminescu în ediții rare”** - expoziție de carte bibliofilă.

În anul 2023 cunoscut ca anul digitalizării, Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița, în parteneriat cu Academia Oamenilor de Știință din România, a organizat evenimentul dedicat Zilei Culturii Naționale, axat pe redefinirea funcțiilor instituțiilor culturale în contextul digitalizării prin susținerea conferinței: **„Transformarea digitală a instituțiilor publice de cultură”**, susținută de **prof. univ.dr. Doina Banciu**, vicepreședinte al Academiei Oamenilor de Știință din România.

În 2024 programul dedicat **Zilei Culturii Naționale**, a cuprins: conferința susținută de prof. univ. dr. emerit **Petre Gheorghe Bârlea: „Mihai Eminescu: Lecțiile anticilor și mlădierea limbii române poetice”** și lansarea cărții: **Dâmbovița turistică și culturală: Clădiri, case impunătoare, oameni, întâmplări**, autor **Cornel Mărculescu**.

Personalitatea marcantă a lui Mihai Eminescu - atât în literatură, cât și în jurnalism, în istorie ori în filosofie - i-a impresionat nu doar pe contemporanii săi, ci și pe cei din generațiile următoare. Criticul literar Titu Maiorescu spunea, în studiul **„Eminescu și poeziile lui”** (1889): **„Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al XX-lea sub auspiciile geniului lui și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a veșmântului cugetării românești”**.

Într-o Românie a prezentului pe care îl trăim, Ziua Culturii Naționale ne amintește cine suntem, care ne sunt valorile, cum să le respectăm și să le promovăm eficient, credibil și fără echivoc, amintindu-ne că universul valoric al națiunii noastre este un univers construit prin educație și cultură,

Daniela Iordache,

Biblioteca Județeană
„I.H. Rădulescu” Dâmbovița

O altfel de lansare de carte...

Editura Club România a lansat la Biblioteca Județeană „Ion Heliade Rădulescu” Dâmbovița, în data de 17 ianuarie a.c., caietul documentar cu numărul 8, intitulat „*Identitate și cultură. Național. European. Universal*”, ce are trei coordonatori: *Marius Stoian* (publicist, scriitor, membru fondator Club România - un grup informal și discret de reflecție care reunește personalități din politică, economie, cultură și media), *Ionuț Vulpescu* (deputat PSD, șeful delegației Camerei Deputaților la Adunarea Interparlamentară a Ortodoxiei, fost ministru al Culturii) și *Mireille Rădoi* (director general al Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I” București, conferențiar universitar la Academia de Studii Economice) și 80 de contributory printre care se numără și Francis Fukuyama - o figură importantă în discuțiile despre filosofia politică și relațiile internaționale, Thierry de Montbrial - economist și cercetător francez în domeniul relațiilor internaționale, Regele Charles al III lea, Adrian Victor Vevera, acad. Ioan – Aurel Pop.

Cartea de față reprezintă un efort colectiv de a explora dimensiunile multiple ale identității și culturii într-o lume interconectată, „*oferă consistente repere pentru a înțelege problemele identitare și culturale, luând act că, pe de – o parte, abordarea nu ia în calcul considerentele economice, iar pe de altă parte,*

în funcție de context, traducerea termenului „cultură” are în vedere nu numai „producția cultural artistică”, ci și cultura ca sistem valoric și civilizațional.” (Marius Stoian)

Lucrarea ce conține un număr de 1138 de pagini este împărțită în două capitole: *Identitatea; Cultura și civilizația și „testează cât de (anti)moderne și (non)europene sunt identitatea și civilizația noastră, într-un secol în care reziliența va fi posibilă prin cultură sau nu va fi deloc. Trăim într-o epocă în care narațiunile identitare confortabile sunt ruinate. Noi, cei de la Est, avem datoria de a fi mai europeni ca niciodată: pentru că doar astfel libertățile noastre cucerite vor fi credibile; pentru că numai prin construcție, nu prin imitație, vom putea avea un contract social durabil; pentru că nu prin maculatură politică, ci prin proiecte de țară, putem avea o lume în care cultura mai produce avangardă și în care cunoașterea înseamnă putere. Iată câteva dintre temele largi reunite în acest volum. Autorii lor deschid calea către o societate în care nu vom fi în mod necesar mai fericiți, dar în care altruismul și bunăstarea socială vor inspira legi.*” (Ionuț Vulpescu)

Identitatea și cultura sunt complexe și interconectate, influențează în mod semnificativ modul în care oamenii se percep pe ei înșiși și cum interacționează cu lumea

înconjurătoare. Identitatea face referire la modul în care o persoană se definește pe sine, având în vedere aspecte precum trăsăturile personale, valorile, credințele și experiențele de viață, poate fi influențată de mediu, familie, cultură și societate.

Cultura reprezintă un ansamblu de tradiții, obiceiuri, limbă, artă, religie și valori care definesc o comunitate, un grup, o țară. Cultura influențează modul în care oamenii percep lumea, interacționează între ei și dezvoltă înțelegerea lor despre viață. Noi suntem, adesea, influențați de cultura din care provenim, dar putem fi expuși și influențați și de alte culturi în contextul unei societăți globale.

Relația dintre cele două, identitate și cultură, este strânsă, deoarece cultura joacă un rol esențial în formarea identității individuale și colective. Este important de menționat că identitate și cultură nu sunt entități statice, ele evoluând și schimbându-se în timp.

„Este esențial să recunoaștem că imaginea de sine și comportamentul unei națiuni sunt adesea influențat de modul în care sunt percepute de ceilalți. Prin urmare, în drumul nostru către o Europă cu interese strategice și valori comune, trebuie să reflectăm la modul în care ne privim și ne definim reciproc, să înțelegem mecanismele care stau la baza etichetărilor și a stereotipurilor și să le explorăm în profunzime. Întrebările esențiale însă rămân: Sunt aceste stereotipuri în concordanță cu realitatea? Se bazează ele pe fapte, interese, opinii sau pe manipulări?” (Mireille Rădoi)

Acest eveniment s-a bucurat de prezența:

- Președintelui Consiliului Județean Dâmbovița – Corneliu Ștefan, care a apreciat acest volum ca fiind *„un manual care are corespondent în viața noastră de zi cu zi, un manual la care au contribuit extrem de multe personalități”*.

- primarul Municipiului Târgoviște – Cristian Stan, ce a transmis mulțumiri pentru alegerea acestei lansări desfășurată în cetatea tiparului și a accentuat faptul că *„o lansare de carte este un eveniment important în viața unei comunități care are valori”*

punctând astfel, din nou importanța bibliotecii în viața comunității târgoviștene.

- senatorul Titus Corlățean – care a avut o intervenție punctuală: *„Am dat curs invitației de a participa pentru că subiectul mă interesează. Tema este provocatoare. Ca jurist și ca om de politică externă, tema identității este un lucru cu care ne confruntăm în conceptul actual european de zi cu zi. Vă spun un european convins. Și nu numai că este convins, dar a făcut parte din echipele care au negociat, au dus acest proiect european în 2001-2004. Tema identității este esențială. Suntem europeni, dar de aici la a spune că toți suntem la fel este o mare diferență. Asta nu înseamnă suveranismul care se joacă politic astăzi în România și Europa. Înseamnă respectul pentru rădăcinile și specificul în ceea ce este profund ca definiție românilor. Avem de spus niște lucruri. Nu avem a accepta tot ce ne servesc unii, care au, cu tot respectul, alte tradiții culturale.”*

- subsecretarului de stat – Maria-Manuela Catrina, deputatului Carmen Holban, prefectului județului Dâmbovița – Claudia Gilia, vicepreședinților Consiliului Județean Dâmbovița – Luciana Cristea și Antonel Jîjîie, inspectorului general al Inspectoratului Școlar Județean Dâmbovița – Adriana Tudose, secretarului municipiului Târgoviște – Chiru Cristea Cătălin și importanți oameni de cultură târgovișteni.

Este important să recunoaștem că, în era globalizării, interacțiunile culturale sun din ce în ce mai frecvente și că oamenii pot experimenta multiple nivele de identitate și cultură simultan. Unele persoane pot simți o legătură puternică cu identități la nivel național și european, în timp ce altele pot pune accent pe aspecte mai universale ale culturii și identității umane. Voi încheia prin a reda spunerea domnului Titus Corlățean *“Suntem europeni, dar de aici la a spune că toți suntem la fel este o mare diferență.”*

Florina Rotaru,

Biblioteca Județeană
„I. H. Rădulescu” Dâmbovița

Luna iubirii de... carte și lectură

„Nu e altă și mai frumoasă și de mai folos în toată viața omului zăbavă decât cetitul cărților.” (Miron Costin)

Anul acesta, Biblioteca Județeană „Ion Heliade Rădulescu” Dâmbovița dedică luna februarie iubirii de CARTE și LECTURĂ. Atât sediul central al bibliotecii, cât și filiala pentru copii au găzduit evenimente și expoziții organizate cu scopul de a promova cartea și

lectura, ca bază pentru cunoaștere, educație, cultură și dezvoltare.

Lectura este o activitate fundamentală în viața noastră, prin care explorăm lumea ideilor, a imaginației și a cunoașterii. Este o modalitate prin care ne dezvoltăm vocabularul, capacitățile cognitive și creativitatea. Lectura ne oferă ocazia de a călători în timp și spațiu, de a înțelege diferite culturi și perspective și ne permite să descoperim noi idei și concepte. Este o formă de divertisment, de relaxare și o sursă de inspirație.

Evidențiem în mod deosebit rolul lecturii ca activitate vitală pentru învățare. Cărțile sunt depozite de cunoaștere. Recomandări de lectură potrivite fiecărui individ pot contribui la sporirea nivelului de cunoștințe pe care acesta le acumulează, devenind, astfel, un individ educat.

Lectura are un impact semnificativ asupra societății noastre. Cărțile ne oferă acces la cunoaștere, la informații esențiale și la idei revoluționare. Ele pot schimba percepțiile și pot aduce transformări sociale și culturale. Prin intermediul lecturii, oamenii devin mai informați și, astfel, mai angajați în comunitățile lor.

Cărțile ne oferă și un mod de a evada din realitate, de a păși într-o nouă lume cu fiecare volum deschis, de a descoperi universuri și personaje pe care fie le vom iubi, fie le vom urî.

Așa apar acele cărți de care ne îndrăgostim și pe care le recomandăm celor din jur, cărțile care rămân lipite de sufletele noastre și din care ne amintim mereu fragmente care ne-au impresionat.

Și unde altundeva să găsești aceste cărți, aceste minunate surse de informare dacă nu la bibliotecă? Biblioteca permite tuturor categoriilor de utilizatori accesul nelimitat și gratuit la colecțiile sale, la bazele de date și la alte surse proprii de informații.

Mai mult decât orice altă abilitate, aceea de a citi – și a citi bine – permite unui copil să reușească în școală, să învețe despre lume, să învețe cum să funcționeze în lume și să contribuie la progresul omenirii. Copiii care învață să citească și se bucură de cărți de la vârste fragede, de obicei vor fi foarte buni cititori ca adulți. Vorbirea, citirea și scrisul sunt toate interconectate. Un copil la o vârstă timpurie învață că fiecare cuvânt are o semnificație și că semnele de pe o pagină înseamnă ceva.

La fel ca multe alte lucruri pe care fiecare copil ar trebui să le învețe acasă și la școală, unul dintre ele, extrem de important, este LECTURA.

Ziua Internațională a Cititului Împreună (ZICI) este o zi în care se sărbătorește oportunitatea de a citi împreună cu voce tare. Este o zi dedicată nu doar cititului, ci și artei cititului cu voce tare, pentru o audiență.

Annual, milioane de oameni din peste 100 de țări citesc împreună, sărbătorind *World Read Aloud Day*, evenimentul internațional fiind organizat de către *Lit World*, începând din anul 2010, cu scopul de a sărbători puterea lecturii cu

voce tare de a crea comunități și de a împărtăși povești, dar și pentru a susține literația ca drept uman fundamental.

Pe 7 februarie, cu ocazia *Zilei Internaționale a Cititului Împreună*, la Filiala pentru Copii a bibliotecii, dar și la sediul central au fost organizate sesiuni de lectură cu voce tare la care au participat elevii Școlii Gimnaziale „Prof. Paul Bănică” și preșcolarii grupelor mari de la Grădinița „Alexandrina Simionescu Ghica” din Târgoviște.

Dinainte ca scrisul să fie inventat, oamenii au transmis povești din generație în generație. Poveștile transmise oral au fost primul mod de a păstra cunoștințele, gândirea și creativitatea omenirii.

Sărbătorirea acestei zile ne ajută să continuăm această tradiție și să promovăm alfabetizarea. Este o campanie de promovare a bucuriei, frumuseții și beneficiilor lecturii.

Tema ediției de anul acesta a fost concentrată pe ideea de a citi împreună benzi desenate, care îmbină textul cu arta ilustrată.

Credem că atunci când citim împreună cu copiii, schimbăm de fapt lumea, iar insuflarea dragostei pentru cărți este unul dintre cele mai mari daruri pe care orice adult le poate oferi unui copil.

Ediția din acest an a ZICI a demonstrat încă o dată interesul crescut pentru lectura de benzi desenate și a consolidat rolul bibliotecilor ca spații de promovare a culturii lecturii și a creativității.

Pe 13 februarie 2024, o altă activitate dedicată lecturii s-a desfășurat la filiala pentru copii a Bibliotecii Județene „Ion Heliade Rădulescu” Dâmbovița, și anume *Clubul de Lectură al elevilor Școlii Gimnaziale „Tudor Vladimirescu” din Târgoviște*. Cartea-suport pentru acest modul a fost „*Vrăjitorul din Oz*”, autor L. Frank Baum. Elevii, care au venit costumați în personajele din poveste, au citit și au interpretat fragmente din cartea aleasă.

Cărțile de neuitat ale copilăriei, capodoperele literaturii din toate timpurile reprezintă repere obligatorii în formarea gustului pentru lectură și în educația cititorilor mai mici și mai mari.

Începând cu anul 2022, lectura are o zi e ei. Data de 15 februarie a devenit *Ziua Națională a Lecturii*, încă o ocazie pentru biblioteci și alte instituții de învățământ sau de cultură de a promova cartea și importanța cititului.

Ziua de 15 februarie marchează și datele de naștere a două personalități care au avut un rol important în dezvoltarea culturii române și a educației: Titu Maiorescu (n. 1840), critic literar, eseist, pedagog, filosof, politician și scriitor român, fondator al societății literare „Junimea”, și Spiru Haret (n. 1851), reputat matematician, ministru al educației și membru titular al Academiei Române, recunoscut pentru organizarea și consolidarea sistemului modern de învățământ românesc.

La sediul Bibliotecii Județene „Ion Heliade Rădulescu” Dâmbovița, *Ziua Națională a Lecturii* a fost marcată printr-o lansare de carte și o expoziție de obiecte personale aparținând lui **Constantin Dimitriu**, personalitate culturală și politică a Târgoviștei interbelice, prin eforturile căruia au luat ființă muzeul și biblioteca din oraș.

În cadrul evenimentului a fost lansată monografia „*Constantin Dimitriu – 150 de ani de la naștere, 85 de ani de la înființarea muzeului din Târgoviște*”, autor Irina Cîrstina.

Constantin Dimitriu, om politic, ministru și președinte al Senatului în 1935-1936. Născut la Târgoviște, într-o familie înstărită de negustori din mahalaua Lemnului, Constantin a urmat cursurile facultăților de Drept și Litere și a profesat, o vreme, ca avocat în Târgoviște. Timp de patru decenii a reprezentat județul Dâmbovița în Parlamentul României. El a fondat muzeul regional din Târgoviște, în anul 1937 fiind aprobată construirea clădirii muzeale.

La acest eveniment organizat de Biblioteca Județeană „Ion Heliade Rădulescu” Dâmbovița și Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște au participat și au luat cuvântul, în deschidere, managerul bibliotecii Agnes Terezia Erich, părintele consilier cultural Marian Puiescu, din Partea Arhiepiscopiei Târgoviște, domnul Victor Petrescu, om de

cultură dâmbovițean și fost director al bibliotecii pentru o perioadă bună de timp.

Prezentarea cărții a fost realizată chiar de autoare, doamna muzeograf dr. Irina Cîrstina de la Complexul Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște. Volumul cuprinde detalii despre viața lui Constantin Dimitriu și a familiei sale, dar și informații despre activitatea politică a acestuia, despre vederile sale înaintate, despre însemnătatea acțiunilor sale pentru județul Dâmbovița, pentru orașul Târgoviște. Prefect al județului între anii 1907-1910, din prețuire pentru trecutul orașului, a depus toate eforturile alături de fratele său, Ion Dimitriu, și a întemeiat Muzeul Regional Târgoviște (azi Muzeul Evoluției Omului și Tehnologiei în Paleolitic). Acest muzeu, deschis în urmă cu 85 de ani a cuprins și prima bibliotecă, biblioteca publică a orașului Târgoviște.

„În muzeu, o sală este destinată unei biblioteci populare, o altă sală manifestelor etnografice și de artă religioasă a județului. O secțiune fiind rezervată pentru păstrarea amintirilor rămase de la cărturarii și poezii de seamă, legați prin nașterea și activitatea lor de această parte a țării, ne îndreptăm rugămintea stăruitoare și către urmașii acestora, ca să ne dea ajutorul lor în vederea organizării cât mai complete a acestei secțiuni”. Președinte C. D. Dimitriu, (Ziarul *Ancheta*, an VII, nr 112, 25 mai 1940).

În sală, la acest eveniment, *Ziua Națională a Lecturii*, au fost prezente și alte personalități ale culturii dâmbovițene, printre care managerul *Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească Târgoviște”, Ovidiu Cîrstina și Iulia Ghercă*, jurnalist cu experiență de aproape două decenii în presa locală dâmbovițeană.

Iulia Ghercă este și inițiatoarea unui proiect intitulat „Turnul Cetății”, publicație online ce are ca scop în principal reflectarea unor subiecte cu tematică istorică și culturală, dar și abordarea unor teme din zona administrativă, politică, socială și de eveniment.

În octombrie 2021 a fost realizat și publicat

online pe „Turnul Cetății” un film documentar intitulat „*Personalități târgoviștene, Constantin și Ion Dimitriu, istorii regăsite*”, în care „doi dintre descendenții familiei Dimitriu, Barbu Theodorescu, nepotul lui Constantin Dimitriu și Mario Dimitriu, nepot al lui Ion Dimitriu, ne vorbesc despre memoria acestor două personalități târgoviștene din secolul al XX-lea, „o frătrie importantă”, Ion și Constantin Dimitriu. Firul poveștii se deapănă la Muzeul de Artă, în fapt, fosta Prefectură, chiar în Sala de consiliu, locul unde au lucrat ca prefecți ai județului Dâmbovița atât Ion cât și Constantin Dimitriu.”

Prezenți la activitatea dedicată Zilei Naționale a Lecturii au fost și elevi din cadrul Colegiului Național Pedagogic „Constantin Cantacuzino” din Târgoviște.

Momentul muzical la pian de la finalul evenimentului a fost oferit de elevi de la *Liceul de Arte „Bălașa Doamna” din Târgoviște*, Pătrașcu Alicia, Nicolae Andreea și Hrestic Bogdan, coordonați de doamnele profesoare Maria Radu, Eliza Roman și Monica Ristea.

Activitățile dedicate *Zilei Naționale a Lecturii* au avut menirea de a promova încă o dată cartea și de a face din lectură un obicei cotidian, indiferent de vârstă.

Totodată, biblioteca a avut ocazia să aducă un omagiu lui Constantin Dimitriu, personalitate vizionară a Târgoviștei, care a înțeles că progresul economic și cultural al societății depinde de oameni care vor să învețe și să își șlefuiască educația. A decis înființarea Muzeului și a Bibliotecii, a susținut această cauză nobilă și a deschis instituții către oameni.

Cartea și lectura au fost și trebuie să rămână componente principale ale bibliotecii moderne. Prin carte și lectură se dobândesc cunoaștere și informație de calitate, iar societatea poate să se schimbe în bine.

Raluca Rysu,

Biblioteca Județeană
„I.H. Rădulescu” Dâmbovița

Monumentul Eminescu de la Bezdead – Simbolul adevărului universal –

Mulți se întrebă „de ce” am pus numele lui Mihai Eminescu Casei de Cultură din Bezdead? Ce legătură are cu localitatea noastră?

În primul rând, Mihai Eminescu este cel mai mare scriitor român și unul dintre cei mai reprezentativi poeți din literatura universală, a fost omagiat cu prilejul Centenarului morții sale, în 1989, atât pe plan național cât și, printr-o grăitoare hotărâre UNESCO, în întreaga lume.

Pe de altă parte, esența scrisului său național și a gândirii eminesciene vine din cunoașterea, încă de la vârsta de 14-15 ani, a întregului pământ românesc, drumurile parcurse cu piciorul

și călare, în carele cu boi, în trăsurile, chervane și diligențe, cu vapoare și trenuri, străbătând Moldova, Transilvania, Muntenia, Oltenia, Banatul și Dobrogea.

O cunoaștere nemijlocită, palpabilă a naturii, a așezărilor făurite de mintea și mâna oamenilor, a tradițiilor, obiceiurilor, folclorului, întregii moșteniri spirituale, a limbii – cea care conferă forța și trăinicia unei națiuni. Drumuri care explică viziunea scriitorului, problematica dezbătută în opera literară și în publicistică.

Pasiunea pentru carte, începând cu scrierile vechi, insuflată de profesorul Aron Pumnul, îl atrage atât de puternic încât, din cititor, Eminescu devine, mai apoi, bibliotecar. Irosif Vulcan, conducătorul revistei „Familia”, intuiește scîlpirea poetului și nu numai că publică de îndată poezia „De-aș avea” (în nr. 6 din 25 februarie/9 martie 1966), dar îi dă o nouă identitate patronimică, și-l primește cu mare căldură. Numele Eminovici nu-i suna bine redactorului, romanizează numele, modificând

terminațiunea și astfel poeziile au apărut în revistă sub numele de Eminescu, după cum spune chiar Iosif Vulcan: „Autorul n-a protestat, ba a adoptat însuși acest nume și semnă apoi așa toate poeziile și scrierile sale în viitor.”

În 1874, Eminescu a sosit la Iași unde, prin grija lui Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi și Vasile Pogor i s-a încredințat postul de director al Bibliotecii Centrale. La 30 august, în fața conducerii Universității din Iași, rector fiind profesorul Ștefan Micle, Eminescu depune jurământul de credință, „de a-mi îndeplini cu sfințenie datoriile ce-mi impune funcțiunea mea; de a aplica legile și de a mă conforma legilor întru toate și pentru toți, fără pasiune, fără ură, fără favoare, fără considerațiuni de presoaană, fără nici un interes direct sau indirect.” Eminescu a început prin a sluji cu sfințenie acest angajament, cu aceeași dragoste veche pentru cartea și istoria românească, contribuind la mai buna organizare a bibliotecii, la achiziționarea unor volume și manuscrise și cu setea de cunoaștere a tot mai puținele pentru el neunoscute din cultura națională.

Biblioteca Comunală Bezdead, în prezent, poartă numele scriitorului *Vasile Voiculescu*, personalitate ce a trăit și a lucrat ca medic în comuna noastră din 11 aprilie 1911 până în 31 mai 1913, perioadă în care a scris primele poezii. Medicul poet s-a implicat activ și în viața comunității locale, ca urmare, în acea perioadă a fost construită „Fântâna lui Voiculescu” de la Burloi și a fost stabilită granița dintre comuna Bezdead (în județul Dâmbovița) și comuna Adunați (din județul Prahova). Numele i-a fost atribuit Bibliotecii Comunale Bezdead în data de 4 iunie 1997.

Biblioteca Comunală „Vasile Voiculescu” (ISIL: RO-DB-01203) se află în Casa de Cultură „Mihai Eminescu” din Bezdead (inaugurată în 10 iunie 2022). Atribuirea denumirii *Casa de Cultură „Mihai Eminescu”*, Căminului Cultural nr. 1 al comunei Bezdead, județul Dâmbovița s-a aprobat conform *Avizului nr. 7/23.11.2021 emis de Comisia de Atribuire de Denumiri a Județului Dâmbovița și HCL nr. 85 din 22.12.2021* (de atunci patronul spiritual al casei de cultură fiind poetul național al României).

Ca partener instituțional al CNR UNESCO, biblioteca împărtășește valorile și idealurile UNESCO și se angajează să le promoveze în

mod activ prin programe și rapoarte de activitate, prioritățile fiind educația echitabilă și de calitate pentru copii, tineri și adulți, în contexte de învățare formale și non-formale, educația pentru dezvoltare durabilă, promovarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a educației pentru cetățenie democratică, educație interculturală și de promovare a diversității și patrimoniului cultural, încurajarea participării fetelor și femeilor la programe de formare în educație/știință/cultură.

De la înființare, Biblioteca Comunală Bezdead a inițiat o serie de parteneriate cu toate instituțiile din localitate și din județ care promovează istoria, educația, știința și cultura acestora, fiind factori relevanți și importanți ai comunității, atât pentru cei ce vizitează comuna și obiectivele turistice din zonă cât și pentru localnici. Astfel, se întărește rolul bibliotecii publice, acela de a fi în slujba comunității locale.

Așa după cum spune domnul prof. univ. dr. Dumitru Copilu: „Eminescu Universalul” a fost adus acasă la el, în noua Casă de Cultură „Mihai Eminescu” din Bezdead, județul Dâmbovița. Tot așa, întâmplarea a făcut ca, inaugurarea activității acestui nou locaș de cultură să coincidă cu o mare sărbătoare de credință a neamului, prin cinstirea de milenii a memoriei celor plecați dintre noi acolo sus în ceruri, - tradiția sacră locală familială fiind „Moșii de toamnă”, iar evenimentul cultural de interes general fiind „Simpozionul Internațional Mihai Eminescu”. Altă coincidență, ambele sărbători au fost marcate ca evenimente distincte, dar în aceeași localitate pe data de 5 noiembrie 2022. Atunci, următorul „Simpozion Internațional Eminescu” a fost programat la jumătatea lunii iunie 2023 (ca omagiu adus Poetului Național al României cu prilejul împlinirii a 134 de ani de la trecerea lui la cele veșnice), în final stabilindu-se data de 25 august 2023, unul din coorganizatori fiind, alături de Primăria comunei Bezdead și Fundația Națională Academia Daco-Română din București.

În data de 25 august 2023, la Casa de Cultură „Mihai Eminescu” din pitoreasca așezare a localității Bezdead, din nordul județului Dâmbovița, a avut loc o relevantă manifestare științifică, în acest an ajunsă la cea de-a doua

ediție, inițiată de reputatul om de cultură și recunoscut eminescolog Dumitru Copilu-Copillin, care la cei 92 de ani ai săi, nu ostenește a fi un animator/creator de viață culturală. Să precizăm că este vorba de *Simpozionul Internațional „Mihai Eminescu”*, organizat sub auspiciile Primăriei, Consiliului Local, Bibliotecii Comunale „Vasile Voiculescu”, compartiment al „Casei de Cultură Eminescu” din Bezdead, în parteneriat cu Arhiepiscopia Târgoviștei, Biblioteca Județeană Ion Heliade Rădulescu” Dâmbovița, Comisia Națională a României pentru UNESCO, Societatea Scriitorilor Târgovișteni/SST și Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România-Filiala „Ion Heliade-Rădulescu” Dâmbovița. Din programul simpozionului s-au impus atenției participanților, oaspeți și localnici:

- Dezvelirea Bustului Poetului Național al României, operă a sculptorului Eddi Schneider, prilej cu care a fost oficiat un Te Deum de un sobor de preoți condus de un înalt reprezentant al Episcopiei Târgoviștei;

- Mesajele de salut transmise de primarul comunei Bezdead, doamna Teodora Anghelescu, acad. Mihai Cimpoi din partea Academiei Române și Academiei de Științe a Republicii Moldova, doamna Elena Dabija, director al „Centrului Academic Internațional Eminescu” din Chișinău și de prof. dr. George Coandă, vicepreședinte al SST și președintele filialei dâmbovițene a Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România;

- Recitalurile de poezie din versurile eminesciene, oferite de un grup de elevi ai Școlii Gimnaziale „Grigore Rădulescu” din localitate și de poeții oaspeți Florea Turiac, Constantin Voicu, George Canache-Târgoviște, Dumitru Sârghie-Slatina, Domnica Vârzaru-Pietroșița, din versurile proprii dedicate Luceafărului culturii române, iar online din SUA, cunoscutul scriitor și artist Cristian Petru Bălan, „Odă” lui Eminescu, pe melodia marelui compozitor basarabean Eugen Doga;

- Un moment dacic, în direct și online;
- Comunicările au fost susținute de acad. Mihai Cimpoi, dir. Elena Dabija, prof. dr. George Coandă (...alți peste 20 de împătimiți de Eminescu, personalități locale, județene și naționale), reușind să pună în evidență multiple fațete ale vieții și operei lui Mihai Eminescu „Universalul”;

• A fost lansat volumul „Eminescu. Poezii alese” (cele mai citite și comentate pe plan internațional, pentru participanții la Simpozion și consătenii bezdedeni prin Casa de Cultură „Mihai Eminescu” din Bezdead, pentru participanții la Congresul Eminescologilor din 1 septembrie, prin Centrul Academic Eminescu-Chișinău, ediție prefăcută și îngrijită de eminescologul Dumitru Copilu-Copillin). A mai fost prezentat și mult așteptatul „Film documentar Eminescu” (Cronicar, Revista Litere, sept. 2023).

Cu prilejul organizării Simpozionului Internațional Eminescu, ediția a II-a, din localitatea Bezdead-România, la 25 august 2023, a fost semnat un protocol de colaborare între Biblioteca Municipală „B. P. Hașdeu”, Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu” din Chișinău-Republica Moldova și Biblioteca Comunală „Vasile Voiculescu”, Casa de Cultură „Mihai Eminescu” din Bezdead-România. Prin aceasta s-a instituționalizat un nou lăcaș de cultură pentru cunoașterea și promovarea moștenirii culturale eminesciene.

Cultura unei țări este ansamblul de valori materiale, spirituale și morale produse pe teritoriul acelei țări, drept pentru care este necesară evocarea personalităților Culturii Naționale, cum ar fi: Mihai Eminescu și Vasile Voiculescu.

În încheiere, am să redau o parte din cuvântul domnului prof. univ. dr. Dumitru Copilu-Copillin la Congresul Eminescologilor din 1 septembrie 2023 (întâlnire online) de la Chișinău, Republica Moldova:

Eminescu – Valoare universală întrupată în simboluri naționale

„Ca să-ți dai seama de nivelul culturii generale a unei națiuni, trebuie să vezi ce idoli are” (Eminescu)

Acum, în noua epocă a internetului, poetul român a devenit un simbol național, **cunoscut** în lume prin intermediul traducerilor și îndeosebi al ecurilor, tipărite, îndeosebi online (milioane de accesări), în cel puțin **150 de limbi** din peste **250** de țări și teritorii geografice autonome. Această demonstrație documentară a receptării internaționale a fost prezentată de noi într-un **ciclu** publicat sub genericul **„Eminescu Universal”**, având ca suport biografic un alt volum, **„Eminescu în ultimul deceniu de viață”** (lucrări editate între 2014-2020, ultimele ediții accesibile și pe internet). Și din aceste cărți aflăm date despre unele **obiective care au marcat momente semnificative ale istoriografiei contemporane**.

Cărțile despre universalitatea Poetului Național al României, Mihai Eminescu au îndreptățit propunerea ca **PATRONULUI SPIRITUAL** al Casei de Cultură „Mihai

Eminescu”-Bezdead, să i se ridice un **BUST-MONUMENT** în localitatea Bezdead.

Bustul realizat din marmură nobilă urmează să fie așezat pe un postament adecvat, iar pe o placă tot de marmură, **să se scrie cu litere de aur versurile devenite proverbiale:**

**CE-ȚI DORESC EU ȚIE, DULCE ROMÂNIE,
Țara mea de glorie, țara mea de dor?
...La trecutu-ți mare, mare viitor!**

Locul potrivit pentru Bustul-Monument urmând să fie și va fi – ca strajă simbolică – **în fața „Casei de Cultură Mihai Eminescu”-Bezdead.**

Apototica imagine, în limbaj alfabetic, se poate exprima prin trei semne de exclamare sub forma celor trei simboluri din colțurile unui triunghi, parcă predestinate să înfățișeze cele trei momente în trei zone cu semnificație istorică: Sânnicolau Mare (1918)-BANATUL, Seini (1939)-MARAMUREȘUL, Bezdead (2023)-MUNTENIA, continuând astfel tradiția Monumentelor naționale simbol, având ca borne:

1918-SIMBOLUL MARII UNIRI A ȚĂRII (Sânnicolau Mare) !!!

1939-SIMBOLUL ÎNVEȘNICIRII NEAMULUI (Seini) !!!

2023-SIMBOLUL ADEVĂRULUI UNIVERSAL (Bezdead)??!!

O asemenea **modalitate de omagiere a Poetului Național al României, „Eminescu Universal” reprezintă o recunoaștere și cinstire umană și patriotică a celui care întreaga viață civică până la sfârșitul de martiriu și-a dăruit-o cauzei naționale.** Prin această ultimă realizare apreciem că ni se oferă încă o **lecție istorică** de trezire a conștiinței naționale, de unire a românilor de pretutindeni, de apropiere între popoare, de revigorare a vieții social-culturale din localitate și din zonă. În general ar putea fi o fereastră românească deschisă spre toate zările lumii.

În noua epocă a internetului, când e posibilă comunicarea online, odată cu dispariția distanței geografice în transmiterea informației științifice a crescut și interesul pentru conviețuire și cooperarea interumană, pe fundal eminescian, favorizând dezvoltarea relațiilor dintre popoare și culturi. Lumea reprezintă de acum o mare familie, în care dimensiunea universală a valorilor naționale poate fi demonstrată și măsurată, pentru a-și dobândi pe merit locul ca parte în Patrimoniul Cultural al Omenirii, în dezvoltarea căruia procesul de cunoașterea, apreciere și asimilare reciprocă a valorilor naționale devine un deziderat.

Maria-Izabela Nortoiu,

Biblioteca Comunală „Vasile Voiculescu”, Bezdead

Gânduri închinare ctitorului culturii române, Măria Sa, Mihai Eminescu

„Citește! Citind mereu, creierul tău va deveni un laborator de idei și imagini, din care vei întocmi înțelesul și filosofia vieții.” (Mihai Eminescu)

„Tot ceea ce este frumos, valoros, important și plin de sens, vine doar din inimă”, mărturisea Nae Ionescu. Voi încerca și eu, prin aceste rânduri, să zugrăvesc icoana unui Sfânt al sufletului meu.

Pornind de la cântecul copilăriei, „Eminescu”, interpretat de soții basarabeni Doina și Ion Aldea Teodorovici, cântat în 1992 pe scena „Cerbului de Aur” de la Brașov, continuând cu cărțile copilăriei mele, cumpărate de mama, „Pagini alese”, de M. Eminescu și „Creangă și copiii”, cu amintirea poeziilor preferate, „Mortua est!” și „Scrisoarea I”, dar și a imaginii cărții de căpătâi cu care adormea Creangă, „Poesiile” lui Eminescu, revăzând notițele din „Jurnalul” meu din liceu, cu citate din lecturile acelor ani, trecând mai apoi prin anticariatele orașului studenției și citind pledoaria lui Noica, de a se facsimila tezaurul cuprins în „Caietele” lui Eminescu, și ajungând la comoara de volume eminesciene aflate în biblioteca publică unde îmi desfășor activitatea, printre care și volumul „Proximitatea lui Eminescu”, de Ștefan Ion Ghilimescu (cu dedicația autorului: „Cartea unei pasiuni și a unei datorii față de scrisul cel mai frumos pe care l-a scos la iveală pământul acesta”), imaginea lui Eminescu a fost o constantă în viața mea.

Astfel, mi-am zis că nu se poate ca nicio bibliotecă publică dâmbovițeană să nu-i poarte numele, așa că mi-am dorit să-i dau un nume

bibliotecii mele și am țintit sus, însă Bibliotecii de la Fieni îi era hărăzit numele unui alt mare român, Mircea H. Popescu, cel mai important critic literar al exilului politic românesc.

În fiecare an ne este „Dor de Eminescu”, astfel, cele mai dragi activități pe care le-am desfășurat de-a lungul timpului în bibliotecă au fost cele închinare lui, la nașterea și la trecerea sa în veșnicie, 15 ianuarie și 15 iunie. De fiecare dată am încercat să dăruiesc copiilor câte o carte cu poeziile sale. Așa s-a întâmplat și în acest an, 2024, la cele cinci activități realizate în parteneriat cu instituțiile locale: Biserica „Sf. Ier. Nicolae”, Școala „Diaconu Coresi”, Grădinița „Dumbrava Minunată”, dar și din localități vecine (Școala Gimnazială Buciumeni), alături de colaboratorii constanți ai bibliotecii, cadrele didactice: Denisa Aldea, Marina Antoaneta, Mirabela Calmiciuc și Vasile Popa.

A devenit o tradiție la Fieni ca momentul de suflet să fie slujba de pomenire a poetului național, săvârșită la Biserica „Sf. Ier. Nicolae”, urmată de un emoționant program artistic oferit de Grupul Vocal „Allegrino”, al Școlii „Diaconu Coresi”, sub îndrumarea

părintelui prof. Pleșa Octavian.

Iar ca bucuria să fie deplină, am reușit să particip și la cel mai așteptat eveniment cultural dâmbovițean dedicat Zilei Culturii Naționale, organizat de Biblioteca Județeană „Ion Heliade Rădulescu” Dâmbovița, luni, 15 ianuarie 2024. Așadar, am avut onoarea de a audia conferința de excepție *„Mihai Eminescu: lecțiile anticilor și mlădierea limbii române poetice”*, a prof. univ. dr. emerit Petre Gheorghe Bârlea (nu poți rata o asemenea ocazie, care apare o dată la zece ani, dacă ne gândim la conferința sa din 15 ianuarie 2014, „Importanța identității culturale în contextul globalizării”). O viață de studiu condensată într-o jumătate de oră! O asemenea erudiție am mai întâlnit la profesorul meu de latină, regretatul Nicolae Purghele, din Fieni.

În cadrul aceluiași eveniment, istoricul Cornel Mărculescu și-a lansat volumul *„Dâmbovița turistică și culturală: clădiri, case impunătoare, oameni, întâmplări”*, apărut la editura Cetatea de Scaun, album în paginile căruia regăsim cu bucurie vila avocatului Gheorghe Bădescu din Fieni, cea mai frumoasă casă din Fieni și una dintre cele mai frumoase de pe Valea Ialomiței.

„Să ne întoarcem mereu la Eminescu! De îndată ni se va lumina mintea și ni se va întări credința în Neamul și Țara în care am venit pe lume, iar cine vrea să citească vremurile, să citească pe Eminescu”, ne îndeamnă Î.P.S. Calinic Argeșeanul.

Reiau firul amintirilor, fredonez împreună cu Familia Udrea, din Fieni, *„Nașterea lui Eminescu”*, citesc „Basmul” lui Geo Bogza *„și-mi văd sufletul”*, strig cu Păstora Teodoreanu că *„numai doi români sunt vrednici să bea Cotnarul, Mihai Eminescu și Ștefan cel Mare”*, îl văd pe Î.P.S. Teodosie cum privește marea și ascultă

programul artistic închinat ție la statuia de pe faleza Cazinoului din Constanța, iar în miez de noapte, la lumina lunii și a candelor, rugându-se pentru sufletul tău la Peștera Sf. Andrei: *„Lună tu, stăpân-a mării, pe a lumii boltă luneci/ Și gândurilor dând viață, suferințele întuneci”*.

Ascult predica părintelui vicar Timotei Prahoveanu, de la Cimitirul Bellu și te văd aievea oferindu-ți încălțăminte

zdrunțos care *„avea mai multă nevoie de ea”* și lăcresc, confirm din experiență proprie, cu părintele Justin Pârnu, că *„poeziile tale sunt ca rugăciunea”*, îți cer împreună cu Creangă, *„Vino, bădăie Mihai, că fără tine suntem străini”*, fără tine suntem nimic, nu am avea un nume, pentru că *„fiecare român se numește Eminescu!”*

Mă rog spunând *„Bucură-te, Eminescule, luceafăr al înțelepciunii și geniu românesc!”* din „Acatistul” simbolic pentru Mihail Eminescu, alcătuit de tânărul intelectual Claudiu Dumitrache și nădăduiesc împreună cu Maica Benedicta - Zoe Dumitrescu Bușulenga - ca Maica Domnului să-ți fi mijlocit mântuirea și sufletul tău să nu fie în „Nirvana” lui Caragiale, ci în Lumina lui Hristos!

Doar tu, Eminescu, poți spune ca Horațiu *„Exegi monumentum aere perennius”*, iar noi putem doar întări maxima ta: *„Munca unui om se poate plăti. Caracterul, cultura lui, nicicând”*.

La serbarea Zilei Culturii Naționale, îmi doresc ca românii de pretutindeni să poată grăi în cor cu tine:

***„Trăiască Nația!
Sus cu Dânsa!”***

Maria Aramescu,

Biblioteca Orășenească
„Mircea Popescu”, Fieni

PATRIMONIU

Mihai Eminescu: lecțiile clasicilor
și mlădierea limbii române poetice*

1. De la universal la național: primele traduceri eminesciene

Ca orice gânditor de geniu, Mihai Eminescu a înțeles că o Cultură Națională nu poate fi validată decât prin integrarea în Cultura Universală. Creatorii de artă ai unui popor sintetizează în manieră personală atât valorile afirmate pe plan internațional, cât și moștenirea internă, tradițională, a propriei comunități.

Ca slujitor al artei cuvântului, Mihai Eminescu, „omul deplin al culturii românești”, cum l-a definit Constantin Noica, a studiat ca nimeni altul până la el, formele orale ale limbii române populare și arhaice, precum și formele scrise ale cronicilor bătrâne și ale vechilor cazanii. Pe de altă parte, s-a confruntat cu cele mai diverse scrieri ale popoarelor vechi și moderne, în stilul său – pasionat, năvalnic, încrucișat. Citea în traduceri românești capodoperele literaturii universale, dar citea și în original. Știa bine limba germană, căci aproape toate școlile pe care le-a frecventat, cu întreruperile și problemele cunoscute, de la cursul primar până la facultate, erau germane¹.

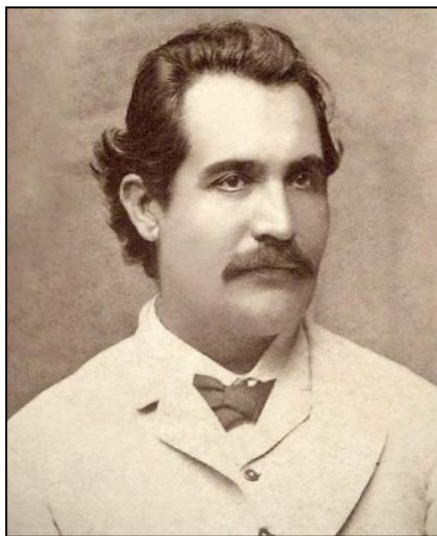
Ulterior, a fost în măsură să citească în franceză și italiană; a avut o relație specială cu limbile clasice², din care ajunge în final să și traducă, după cum a tradus inclusiv din sanscrită.

Prin traduceri, un om al condeiului verifică virtuțile și limitele propriei limbi, probează gradul de maturizare al acesteia și, pe de altă parte, găsește și aduce din afară resurse noi pentru creația originală.

Prima traducere semnată de Mihai Eminescu a apărut concomitent cu ultima dintre cele cinci poezii originale de debut³, publicate în revista *Familia*, din Pesta, de către Iosif Vulcan, acela

care i-a schimbat numele din Eminovici în Eminescu. Este vorba despre nuvela *Lanțul de aur*, a scriitorului suedez Onkel Adam (probabil, un pseudonim), text pe care Eminescu l-a găsit, desigur, într-o versiune intermediară germană. Avea doar 16 ani.

Peste doi ani, în 1868, Mihail Pascaly, directorul Teatrului Național, care l-a și adăpostit pe tânărul Eminescu în casa lui din București, i-a cerut să traducă tratatul *Arta reprezentării dramatice*, a germanului Ernie Theodor Röttscher.

Mihai Eminescu

A treia traducere datează din 1874, când Mihai Eminescu era deja student la Berlin. Titu Maiorescu îl ajutase să își rezolve, cumva, situația școlară, foarte complicată, și i-a obținut o bursă de studii în străinătate, în vederea ocupării unui post la tânăra Universitate din Iași. De data aceasta, Eminescu a ținut foarte sus: a început să traducă din Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*, cu gândul că va preda logica și un curs de „Introducere în filosofie”.

A patra traducere este pe cât de amplă, pe atât de eterogenă, în privința conținutului, și se realizează tot printr-un contract

stabilit cu editorul. Eudoxiu Hurmuzachi strânsese cca 20.000 de pagini de documente și texte originale (adică tratatul scris de el, pe baza acestor documente) despre istoria românilor, iar frații săi, întâi Gheorghe, apoi Constantin Hurmuzaki, au dorit publicarea lor, mai ales în anul agitat în care Curtea de la Viena pregătea sărbătorirea unui secol de la anexarea Bucovinei. S-a constituit un comitet de editare, al cărui secretar era Ioan Slavici, bun cunoscător de germană, conștiincios, harnic și organizat în tot ce făcea. El îi încredințase lui M. Eminescu primul volum din celebra colecție de *Documente...* De fapt, se

hotărâseră să înceapă cu vol. al VII-lea din colecție, tocmai pentru că acesta conținea documente despre realitățile anexării teritoriilor românești. În paralel, s-a tipărit o broșură pe această temă, răspândită în Bucovina inclusiv prin mijlocirea lui M. Eminescu. Cât privește decizia de a i se încredința lui sarcina dificilă a traducerii, ea este justificată prin împrejurările statutului său la ziarul *Timpul* și sănătății sale. Suntem în perioada agitată în care, printre altele, I. A. Cantacuzino („Zizin”), diplomat, politician și director, în acel moment, al ziarului conservator *Timpul*, îi scria lui Titu Maiorescu să-l îndeparteze, cumva, pe Eminescu, măcar temporar, din redacție, fără să-i fie lezat orgoliul, pentru că articolele lui erau prea agresiv anti-rusești, dar și anti-austriece, iar pe plan intern, anti-liberale⁴ etc. În 1878, Eminescu primise deja onorariul pentru această muncă. Era și el la capătul puterilor, după multele necazuri din anii de la Iași – episoadele de la Biblioteca Centrală Universitară, experiențele de inspector școlar, stagiul profesoratului la Institutul Academic din Iași, corvezile gazetăriei, începând cu aceea de la *Curierul de Iași* (1875-1877) ș.a.m.d.

Documentele vechi din acel volum erau scrise în slavo-română, ucraineană, germană, maghiară, latină etc., iar textul de istorie a românilor, de E. Hurmuzaki, în limba germană. Cartea a fost publicată în 1879, fără semnătura traducătorului, dar cu reviziile sale și sub atenta sa îngrijire redacțională. *Se întâmplă astfel fenomenul paradoxal că, deși numele său nu apare menționat nicăieri, aceasta a rămas singura carte din viața sa tipărită până la capăt sub îngrijirea lui.*⁵

Alte traduceri sau adaptări – publicate de Perpessicius, în: M. Eminescu, *Opere*, IV-V, 1931/1952-1958, sunt texte din Lenau, Schiller, Homer, Ovidius, Horatius, V. Hugo, G. A. Bürger, Goethe.

2. Mihai Eminescu între latină și română

Preocuparea lui M. Eminescu pentru antici a început foarte devreme, încă din perioada studiilor la Gimnaziul clasic din Cernăuți, sub influența lui A. Pumnul, el însuși traducător din latină. În casa acestuia, cei doi ucenici găzduiți de maestru au cunoscut textele anticilor, cu traduceri în germană etc. De altfel, colegul de cameră din acea epocă al lui Eminescu, Vasile Bumbac, va ajunge chiar profesor de latină și traducător din latină în română. În privința lui Eminescu, am arătat în alt context cum s-au desfășurat primele etape ale apropierei de limbile clasice. Perioada școlărității propriu-zise nu a fost fastă acestor studii. Apoi, însă, a

făcut mari eforturi de autodidact, încât prietenii din perioada Viena (1869-1871) și Berlin (1873-1874) spun că poetul declama cu plăcere din anticii greci și latini, cf. T. V. Stefanelli, I. Slavici ș.a. Mai târziu, A. Schopenhauer, cel mai influent maestru filosof al poetului român – cum știm cu toții, l-a condus, indirect, spre valorile clasice⁶.

Ca un școlar întârziat, Eminescu își așternea pe caietele rămase în arhivă declinări, conjugări, liste de cuvinte, expresii etc. Își planificase acum să-l traducă pe Homer în română⁷ și îl cultiva, evident, pe Horațiu. Era un refugiu spiritual în atmosfera senină, pură, a anticilor, refugiu necesar în acei ani agitați (de la *Timpul* etc.), dar era și manifestarea conștiinței rolului formator al textelor clasice în desăvârșirea poetului care se afirmase deja cu forță în peisajul literar al nației sale.

De fapt, încă din 1866, deci la 16 ani, cu câțiva ani buni înainte de a fi plecat la Viena, unde avea să audieze cursuri despre cultura antică și să-i citească pe antici în marile biblioteci, Eminescu dădea ca titlu uneia dintre creațiile sale originale: *Os magna sonaturum*, „Glasul care va cânta lucruri mărețe”. Titlu emblematic!

Ca traducător propriu-zis din latină, Eminescu ne-a lăsat patru încercări, mai mult decât meritorii, „constituind o versiune exactă și poetică a textelor latine” (N. I. Herescu, *loc. cit.*, p. 130).

1. Horațiu, cu *Oda*, III, 11, *Ad Mercurium*, se regăsește printre manuscrisele lui M. Eminescu, în trei variante – două traduceri complete, datând din anii 1880-1882, și una fragmentară.

*Fugi oriunde ochii te duc or vântul
Până-i noapte, până veghează Venus
Mergi cu bine, ține-mă minte, sapă-n
Vers pe mormântu-mi.*⁸

2. Horațiu, *Oda*, I, 38, *Ad puerum*, apare întâi în câteva variante intermediare, apoi într-o variantă integrală și, în sfârșit, într-o variantă definitivă, datând din aceeași ani.

*Lux persan, urăsc, copile, și nu voi
Cu fășii de coajă să legi cununa-mi,
Nu cerca-n zadar să mai afli unde-i
Ultima roză!*

Dintre puținele versiuni românești existente, în afară de acestea, Traian Costa, dascălul nostru de vrednică aducere-aminte, poate cel mai avizat cunoscător român al operei lui Horațiu, o alege nu pe a lui Eminescu, ci pe a lui Titu Dinu⁹:

*Urăsc, copile, pompele persane,
Cununile de flori de tei nu-mi plac;
Iar trandafiri, rămași târziu în floare,
Nu te sili să afli unde zac.*

Traducerea lui Titu Dinu este corectă și, cu câteva excepții, mai melodică în rima modernă. Dar a lui Eminescu este o adevărată creație, adică mai mult decât o traducere.¹⁰

3. Horațiu, *Oda*, III, 30, *Exegi monumentum aere perennius...*, faimosul epilog horațian la primele trei din cele patru cărți ale *Odelor*, l-a atras pe traducătorul-poet, prin mesajul tulburător al unui creator cu valoare de zeu tutelar, de mentor, în destinul său.

Nu s-a păstrat decât un fragment, într-o singură variantă, aparținând aceluiași ani 1880-1882, așa că nu știm cât de mult se va fi canonit poetul român și cât mai avea de gând să migălească până să dea această bijuterie de tălmăcire, la nivelul expresiei. În varianta păstrată, ea sună astfel:

*Mi-am zidit monument decât acel de fier
Mult mai trainic și nalt cu piramizi cerești;
Ploaia nu-l va muia, nici Aquilonul slab,
Nici al anilor șir, vremile cari fug.
Nu de tot voi muri, partea mai bună a mea
Va scăpa de mormânt.*¹¹

Remarcăm traducerea lui *aes, -ris* „aramă, bronz” cu *fier*, în limba română. Înlocuirea este explicabilă prin silaba în minus pe care o are acest din urmă cuvânt, dar echivalența putea fi salvată prin vocabula *bronz*, monosilabică, la fel ca „fier”. Nici problema rimei nu se pune, pentru că Eminescu folosește versul alb, în favoarea metrului antic. Care este atunci explicația opțiunii traducătorului? Înainte de a răspunde, s-ar conveni să examinăm celelalte particularități ale versiunii eminesciene, prin comparație cu o altă versiune reușită, cea a lui N. I. Herescu, bun traducător și, totodată, avizat exeget al lui Eminescu, precum și cu alte câteva versiuni.¹²

Răspunsul pentru toate aceste selecții personale (*fier* pentru *bronz*; *cerești* pentru *regești*; *bună* pentru *multă*) este un singur: adaptarea la „fiera” limbii române. Căci în limba română se spune mai natural: „tare ca fierul”, nu „tare ca bronzul”; „partea *mai bună* din mine” nu „partea *mai mare*”; „înălțimi *cerești*” nu „înălțimi *regești*”, căci tradițiile regale în România abia cumulează șapte-opt decenii¹³ și nu au avut când să intre în expresiile românei uzuale, orale.

Eminescu învățase bine lecția lui Schopenhauer (adoptată, programatic, de altfel,

de întregul curent junimist): ca să gândești corect și să te exprimi frumos în limba ta națională trebuie să folosești:

a) modelul scriitorilor antici;

b) modelul limbii vii populare a nației tale, așa cum apare acesta în folclorul autentic.

Așadar, abaterile de la original sunt minime, perfect încadrabile între limitele libertăților pe care și le poate permite orice traducător.

Între toți românii, Nicolae Herescu este un traducător eminent. Înaintea lui cu un secol înșă, Eminescu a fost un traducător bun, dublat de un creator genial¹⁴. Cu modificarea discretă, explicată mai sus, el oprește traducerea pe cele două emistihuri de la v. 6-7, cu 9 versuri și jumătate mai înainte de finalul horațian. Este cea mai mare dintre libertățile pe care și le-a permis, dacă a făcut-o deliberat. Și credem că a făcut-o, căci aceste rânduri, adică 5-6 din versiunea românească, sunt emistihurile care alcătuiesc fraza-cheie a poemului:

*Nu de tot voi muri; partea mai bună a mea
Va scăpa de mormânt.*

3. În sfârșit, Eminescu a tradus și una din din *Epistolele* lui Horațiu¹⁵. Există pentru această poezie horațiană trei versiuni eminesciene manuscrise. Le amintim aici deoarece, *pentru prima și singura dată în viața lui Eminescu, există două fragmente tipărite de traducătorul însuși în articolele redactate* ca ziarist la *Timpul*, organul de presă al Partidului Conservator. Așadar, nu în vreo revistă de cultură, cum ar fi *Convorbiri literare*, ci într-un cotidian de informație publică și de dezbateri politice! Primul articol, din 7 aprilie 1878, s-a intitulat „Tendințe de cucerire”, iar celălalt, cu titlul „Polemica cu Steaua României”, apărut la 13 iulie 1880. Foarte acide, ca de obicei, acestea vizau pretențiile rușilor asupra Basarabiei, respectiv schimbul de articole polemice cu publicația liberală *Steaua României* despre anumite conflicte cu Turcia și Bulgaria cu privire la construirea unei căi ferate, în condițiile reorganizării Dobrogei¹⁶. Alături de alte articole, referitoare la afaceri necurate cu petrol, cărbune, exploatare forestiere, prin investitori străini – mulți dintre aceștia fiind austrieci –, cu cărdășia unor români, evident, asemenea articole au creat acea stare de tensiune în redacție și în mediul politic, pe fondul pregătirii Congresului de la Berlin (iunie-iulie 1878) și a evenimentelor de mai târziu, prin care se hotăra soarta popoarelor balcanice. Ziaristul-comentator Eminescu a considerat că unele versuri antice sunt grăitoare și pentru societatea modernă românească.

Despre impactul tuturor acestor traduceri asupra propriei creații originale, mai ales asupra poemului *Odă* (în metru antic), vom discuta cu altă ocazie...

Bibliografie

Ediții utilizate

Academia Română, *Manuscrisele Mihai Eminescu*, Vol. I-XVII. Ediție coordonată de Eugen Simion, București: Editura Enciclopedică, 2004.

M. Eminescu, *Scrieri pedagogice*. Ediție îngrijită de Mihai Bordeianu și Petru Vladcovschi. Prefață de Mihai Bordeianu, Iași: Editura „Junimea”, 1977.

M. Eminescu, *Opere. IV. Poezii postume. Anexe. Introducere. Tabloul edițiilor*. Ediție îngrijită de Persessicius. Cu 38 reproduceri, București, Editura Academie RPR, 1952.

M. Eminescu, *Opere. Vol. V. Teatru*. Ediție îngrijită de Persessicius. București: Editura Academiei, 1958.

M. Eminescu, *Opere. Vol. XIV. Traduceri filosofice, istorice, științifice; Hurmuzaki, Rötcher, Kant, Leskien, Bopp; articole și excerpte*. Ediție îngrijită de Persessicius. Studiu introductiv de Al. Oprea, București: Editura Academiei, 1989.

M. Eminescu, *Opere. Vol. XVI. Corespondență. Documentar*. Ediție critică îngrijită de Dimitrie Vatamaniuc, Petru Creția, Oxana Busuioceanu, București: Editura Academiei, 1989.

M. Eminescu, *Opere alese. Vol. VIII. Traduceri, transcrieri, excerpte*. Ediție critică de Aurelia Rusu. Note și comentarii de Aurelia Rusu și Dan Petroveanu, București: Editura „Minerva”, 1986.

M. Eminescu, *Articole și traduceri. I. Articole literare – cronici dramatice – E. Th. Rötcher: Arta reprezentării dramatice (traducere)*. Ediție îngrijită de Aurelia Rusu. Introducere de Aurel Martin, București: Editura Minerva, 1974.

Horatius, *Opera omnia. 1. Ode. Epode. Carmen saeculare*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici: Mihai Nichita. Ediție critică, stabilirea textului și selecția traducerilor din *Ode, Epode și Carmen saeculare* de Traian Costa; 2. *Satire. Epistole. Arta poetică*. Ediție critică. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici: Mihai Nichita, București: Editura Univers, 1980.

Referințe

AVĂDANEI, Ștefan, 1978, *Eminescu și literatura engleză*, Iași: Editura Junimea.

BĂRLEA, Petre Gheorghe 2005, *Rolul traducerilor din latină în evoluția limbii române*

literare, București: Editura Academiei Române.

BĂRLEA, Petre Gheorghe, 2016, *Traduceri și traducători. Pagini din istoria culturii române*. Ediție îngrijită de Sorin Guia, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”.

CĂLINESCU, George, 1969, *Opere. Vol. XI. Viața lui M. Eminescu*. Ediție îngrijită de Andrei Rusu, București: Editura pentru Literatură.

CĂLINESCU, G., 1932, „Eminescu traducător al lui Shakespeare”, în: *Adevărul literar și artistic*, nr. 605, 10 iulie 1932.

DIACONESCU, Traian, 1982, *Eminescu și clasicismul greco-latin*, Iași: Editura Junimea.

***, 1964-1973, *Istoria literaturii române. Vol. I -III*. București: Editura Academiei.

HERESCU, N. I., 1941, *Milliarium. Vol. I-II*, București: Editura Cugetarea – Georgescu-Delafras.

IORGA, N., 1901/1969, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. III, București. Ediția a II-a, îngrijită de B. Teodorescu, București: Editura Didactică și Pedagogică.

KANT, Immanuel, 1975, *Critica rațiunii pure* (fragment), in: M. Eminescu, *Lecturi kantiene*. Ediție îngrijită de Constantin Noica și Al. Surdu, București: Editura Univers.

LASCU, N., 1974, *Clasicii antici în România*, Cluj: Editura Dacia.

POGHIRC, Cicerone, 1968, „Ecouri clasice în poezia lui Eminescu”, in: *Studii Clasice*, X, București: Academia Română, pp. 285-289.

ROSETTI, Al; CAZACU, B.; ONU, Liviu, 1972, *Istoria limbii române literare. Vol. 1. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, București: Editura Minerva.

ȘTEFAN, Mircea, 1956, *Mihai Eminescu – revizor școlar*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

ȘTREMPEL, Gabriel, 1978-1992, *Catalogul manuscriselor românești, B. A. R.* Vol. I-IV, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Anexa 1. Traduceri publicate

Guilom Yerwitz, *Histrion*, in: *Convorbiri Literare*, L, XL, 1906, nr. 1-2.

E. A. Poe, *Morella*, în: *Arhiva*, XVIII, 1907.

Emile Augier, *Laïs*. Prefață de Ion Scurtu, București: Editura Socec, 1908.

Mark Twain, *Obsesive*, in: *Mișcarea*, București, 1911, pp. 83-84.

Onkel Adam, *Lanțul de aur. Novelă svediană*. Ediție îngrijită de N. Jugănar. Prefață de G. Bogdan Duică, Cluj: Editura „Viața”, 1927.

Homer, *Iliada, Cîntul I*. Publicat de D. Murărașu, în: *Făt-Frumos*, Suceava-Cernăuți, VII, 1932, pp. 117-118. Traduceri în metru original, datate în anii 1877-1878 [Mss 2308].

Homer, *Odiseea*, C. I, v. 1-21. Publicat de D. Murărașu, în: *Făt-Frumos*, Suceava-Cernăuți, VII, 1932, pp. 117-118. Traduceri în metru original, datând din anii 1877-1878 [Mss 2281, 7677].

NOTE

* Textul de față reprezintă un fragment din prelegerea ținută la Biblioteca Județeană „I.H. Rădulescu”, cu ocazia Zilei Culturii Naționale, la 15 ianuarie 2024. O parte din prima variantă a studiului a fost prezentată la Conferințele Academiei Române, în Ciclul „Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor”, pe 17 martie 2005, textul fiind publicat în Petre Gheorghe Bârlea, 2005, *Rolul traducerilor din latină în evoluția limbii române literare*, București: Editura Academiei Române. Ulterior, textul a suferit unele modificări, între care și adăugirea paragrafului 1. Sub această formă a apărut în Petre Gheorghe Bârlea, 2016, *Traduceri și traducători. Pagini din istoria culturii române*. Ediție îngrijită de Sorin Guia, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, pp. 213-235. Mai recent, pentru varianta de față, am operat alte câteva modificări – paragraful 1 înlocuit din nou, numeroase reformulări, pasaje omise, fraze adăugate etc.

1. Clasele a III-a și a IV-a primară le-a urmat, între 1858 și 1860, la *National Hauptschule* (Școala primară ortodoxă orientală) din Cernăuți, cu învățătorii Ioan Litviniuc și Ioan Zibacinschi, director fiind Vasile Ilasievici. Toți trei erau dascăli foarte buni, autori de manuale școlare și promotori ai mișcării culturale în zonă. Eminovici Mihail a terminat clasa a IV-a situat pe locul al 5-lea din 82 de elevi. În perioada 1860-1863 a fost înscris, ca și frații săi, Șerban, Nicolae, Gheorghe și Ilie, la liceul german *Obergymnasium* din Cernăuți, singura instituție de nivel secundar din tot Ducatul Bucovinei. A primit calificative bune din partea profesorilor de română – Aron Pumnul și Ioan C. Sbierea, acesta din urmă acordându-i calificativul *vorzüglich* (eminent), la un moment dat. A avut probleme cu limba latină și cu matematica (profesori: Valentin Kermanner, respectiv Johann Haiduk) și cu frecvența generală la cursuri, fapt care i-a atras repetarea clasei a 2-a. După vacanța de Paști din clasa a 3-a, nu s-a mai întors la școală. Prin demersuri făcute la Blaj și mai ales la Botoșani, și-a reglat, cumva, situația școlară, dar fără obținerea diplomei de bacalaureat. În absența acesteia, a putut urma doar cursuri de auditor extern la universitățile germane din Viena (1869-1872), Berlin (1872-1874, pe baza unui certificat de absolvire a

studiilor gimnaziale), precum și, temporar – la Jena și Leipzig, după o încercare la Praga.

2. După plecarea de la *Obergymnasium* din Cernăuți, tânărul Eminescu a încercat să-și refacă situația școlară, pentru toate materiile la care era restanțier, la Gimnaziul din Blaj. În călătoria sa aventuroasă, începută în mai 1866, de la Cernăuți și finalizată în octombrie, la Sibiu (de unde a fost dus la București de Nicolae Densușianu), s-a oprit pentru aproape patru luni la Blaj, „Mica Romă”, cum însuși a numit-o. Dar aici s-a lovit de „inflexibilitatea” profesorului de greacă Olimpiu Blăjan. De fapt, după ce l-a lăsat o oră să scrie, acesta l-a găsit pe elev întristat, cu foaia goală în față... M. Eminescu avea să reia peste câțiva ani studiul clasicismului greco-roman, ca autodidact.

3. Cum se știe, tânărul elev de la Cernăuți publicase cunoscute poezia „La mormântul lui A. Pumnul”, în volumașul comemorativ *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaști din Cernăuți*, în ianuarie 1866, deci exact în luna când împlinise 16 ani. Apoi, este de notorietate că la 25 februarie/9 martie același an, Iosif Vulcan i-a publicat în revista *Familia*, din Pesta, poezia *De-aș avea...*, „botezându-l” Mihai Eminescu; din mai până în octombrie i s-au mai publicat patru poezii (*O călărire în zori*, *Din străinătate*, *La Bucovina* și *Misterele nopții*), în același periodic. Traducerea nuvelei *Lanțul de aur* a apărut, cu un prim fragment, concomitent cu ultima din șirul poeziilor de debut, fiind continuată în cinci numere consecutive din revistă. Reamintim că revista *Familia*, întemeiată de Iosif Vulcan, a apărut în primii cincisprezece ani (1865-1880) la Pesta, apoi, cu întreruperi, la Oradea, unde apare și astăzi, cu frecvență lunară.

4. Ceea ce era normal, în principiu. Doar că la vârful celor două partide – conservator și liberal – se ajunsese la un acord de nonbeligeranță, dacă nu chiar de colaborare, pe problemele de politică externă, pentru obținerea recunoașterii definitive a independenței României și pentru stabilirea cât mai avantajoasă posibil a granițelor țării.

5. Cf. *Fragmente din Istoria Românilor*, de Eudoxiu Cavaler de Hurmuzaki. Edițiunea Ministerului Cultelor și al Învățăturilor Publice. Tomul Țâmbul, cu portretul lui Eudoxiu Hurmuzaki, București: Din Stabilimentul pentru Artele Grafice Socec, Sander P. Tedu, 1879.

6. Autorul acestor rânduri a tradus el însuși din Arthur Schopenhauer, cf. *Dialectica eristică sau Arta de a avea întotdeauna dreptate*. Traducere, note și postfață de Petre Gheorghe Bârlea, București: Editura MLR, 2010, și a avut ocazia să remarce numărul mare de citate,

expresii, termeni din latină (și, ceva mai puțini, din greacă) care împănau textul filosofului – profesor pentru scurtă vreme la Universitatea din Berlin. Citatele erau folosite fără traducere în limba modernă. Faptul se explică prin aceea că, la admiterea în facultate, orice student german era obligat să cunoască limbile clasice la nivel cel puțin satisfăcător, indiferent de domeniul pe care îl urma – teologie, filologie, științe umaniste, filosofie, dar și medicină sau științe tehnice.

7. A și tradus invocațiile care deschid cele două poeme homerice, *Iliada* și *Odiseea*, cf. M. Eminescu, „Din *Iliada*”, „Din *Odiseea*”, in: *Opere*, vol. IV. *Poezii postume. Anexe. Introducere. Tabloul edițiilor*. Ediție îngrijită de Perpessicius. Cu 38 reproduceri după manuscrise, p. 515. Cf. și M. Eminescu, *Opere alese*. Vol. VIII. *Traduceri, transcrieri, excerpte*. Ediție critică de Aurelia Rusu. Note și comentarii de Aurelia Rusu și Dan Petroveanu, București: Editura „Minerva”, 1986.

8. *I, pedes quo te rapiunt et aerae, / dum favet nox et Venus, I secundo, / omine et nostri memorem sepulcro / scalpe querellam.*

9. Horatius, *Opera omnia. 1. Ode. Epode. Carmen saeculare*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici: Mihai Nichita. Ediție critică, stabilirea textului și selecția traducerilor din *Ode, Epode și Carmen saeculare* de Traian Costa; *Opera omnia. 2. Satire. Epistole. Arta poetică*. Ediție critică. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici: Mihai Nichita, București, Editura Univers, 1980. *Oda*, I, 38 este dată în original la p. 134 și 136, iar versiunea românească, la p. 135 și 137. Titu Dinu a fost unul dintre tinerii studenți care a câștigat concursurile de traduceri organizate în prima decadă a sec. al XIX-lea de către Academia Română și Societatea Studenților în Litere. La editura acesteia din urmă a apărut, în 1910, volumul *Horatius, Satirele*. Traducere din latinește în metru original și însoțite de note explicative de Pompiliu Păltenea și Titu Dinu, București, 112 p. Volumul a fost elogios recenzat de către Petre V. Haneș și Cezar Papacostea, în presa vremii, și premiat de Academia Română, în urma referatului întocmit de I. C. Negruzzi, în 1912, cu o parte din Premiul Adamachi, cf. N. Lascu, 1974, p. 342, nr. 449. *Idem*, p. 90.

10. Traducerea lui Eminescu, *Oda*, I, 38, *Către sclav*, a apărut pentru prima dată în *Vieața Nouă*, XI, 1915, p. 186. Textul arată că, de data aceasta, traducătorul renunțase la metru original, în favoarea versului rimat. Aceasta era și orientarea mai nouă impusă la Academia Română de către Iacob Negruzzi (cf. *ibidem*, p. 89).

11. M. Eminescu, *Mss. 2306*, f. 99, publicat întâi de către D. Murărașu, în *Eminescu și clasicismul greco-latin*, în: *Făt-Frumos*, Suceava,

1932, apoi de către Perpessicius, în: Mihai Eminescu, *Opere. IV. Poezii postume. Anexe. Introducere. Tabloul edițiilor*. Ediție îngrijită de Perpessicius. Cu 38 reproduceri, București, Editura Academie RPR, 1952, astfel: „Către Mercur (Horatius)” – p. 400; „Către Bulațiu (Horatius)” – p. 400; Către sclav (Horatius)” – 400.

12. *Oda*, III, 30 a lui Horatius a mai fost tradusă de mai multe ori în istoria culturii românești: D. C. Ollănescu-Ascanio, în vol. *Ode, Epode, Carmen saeculare*. Traducțiuni în versuri [cu rimă] de..., vol. I, București, Socec, 1891; B. Creangă, sub titlul *Din Horatius: Carmina, III, 30*, în *Floarea Darurilor*, vol. II, 1907, p. 262 (în versuri albe); Gavril Pop, *Odele lui Quintus Horatius Flaccus*, Traduse în românește în proză..., Balázsfálva (Blaș), Tipografia Seminarială Arhidieceșană, Fasciculul VI, 1909; Slugerul Mihnea, *Horatius. Lui însuși despre opera sa*, cu versuri rimate, în CL, XLV, 1911, p. 568; E. Lovinescu, traducere în proză, în vol. *Horatius. Odele și epodele*, București, „România Mare”, 1923.

13. În momentul scrierii acestei ode, Carol I era, oficial, domnitor al Principatelor Unite Române/ principe suveran al României. Regatul a fost consfințit abia în 1881, cum știm.

14. Din varianta transmisă pentru prima dată posterității de către D. Murărașu („Eminescu și clasicismul greco-latin”, în: *Făt-Frumos*, Suceava, VII, 3-4, mai-august, 1932), s-ar putea deduce că Eminescu și-a permis o schimbare majoră de frazare, oprind enumerarea cu un element, respectiv cu un emistih, mai devreme decât Horatius. În felul acesta, ultimul emistih din v. 4, modificat esențial și el, din „anii cari fug” în „anii ca să frângă”, ar fi alcătuit împreună cu emistihul inițial din v. 5 (și ultimul, în talmăcirea rămasă de la Eminescu) o nouă frază, cu totul diferit structurată decât în original, dar nu lipsită de farmec subtil: „vremile ca să frâng / nu de tot voi muri”. Din păcate, este vorba doar despre lecțiuni greșite ale lui Murărașu, la v. 3 și 4. Ele au fost corectate, în consecință, de către Perpessicius, în M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, Editura Academiei, București, 1952, p. 518 și menținute în vol. V, 1958, p. 601.

15. Și anume, *Epistularum liber I*, 11, sub titlul *Către Bulațiu*.

16. Cum se știe, problema Dobrogei și a Cadrilaterului nu s-a rezolvat decât după al Doilea Război Balcanic, 1913. *Steaua României* a fost o publicație scoasă între anii 1878 și 1880.

Prof. univ. dr. emerit

Petre Gheorghe Bârlea,

Universitatea „Ovidius” Constanța/
Universitatea „Valahia” Târgoviște

Vasile Cârlova (1809-1831). Părintele *Ruinurilor Târgoviștei*

Una dintre personalitățile literaturii române moderne ale județului Dâmbovița, prin adopție, alături de Emil Gârleanu (1878-1914), a fost Vasile Cârlova, ofițer și poet care s-a născut la Buzău la 4 februarie 1809, în familia medelnicerului Ioniță Cârlova, fost ispravnic de Buzău, descendent al unei familii de boiernași (Cârlomanii/Cârlovanii), căsătorit cu Sevastița, fiica clucerului Vasile Locusteanu, care după mamă se trăgea din familia Lăcustenilor, din localitatea Locusteni, județul Dolj. Demn de semnalat, este faptul că, printre înaintașii din partea tatălui, este și Luca, episcop de Buzău și apoi mitropolit al Ungro-Vlahiei, mare sftenic al lui Mihai Viteazul, care îndeplinise pentru acesta misiuni diplomatice.

Încă din copilărie, Vasile Cârlova și-a pierdut ambii părinți, poetul fiind crescut de către sora mamei sale Elena în casele stolnicului Nicolae Hiotu, cu care aceasta era căsătorită la Târgoviște și unde dețineau „mahalaua de peste gârlă”. Aici, în fosta Cetate de scaun a Țării Românești, „târgovișteanul” cu rădăcini oltene, avea să învețe franceza și greaca de la un dascăl de familie, împreună cu viitorul poet Grigore Alexandrescu. Se pare că tânărul poet, „era atras de opera lui Voltaire, a lui Volney și a lui Lamartine”. Nu întâmplător, Vasile Cârlova a debutat literar în anul 1817, cu traducerea operelor *Hero și Leandru* – poemul divin al lui Musaeus, dar și *Voltaire - Zaira*.

În condițiile unei dramaturgii originale de la începutul secolului al XIX-lea, deosebit de importante au fost numeroasele traduceri de piese, mai ales că unele din acestea au fost reprezentate pe scenele vremii. În acest context, se înscrie și activitatea de traducător a lui Vasile Cârlova, alături de Ion Heliade Rădulescu (1802-1872), Iancu Văcărescu (1786-1863) și Grigore Alexandrescu (1810-1885) care au tradus mai ales din Voltaire (1694-1778), Racine (1639-1699), dar și din Corneille (1606-1684) și Moliere (1622-1673). În plus, așa cum remarca Dimitrie R. Rosetti în 1897, Vasile Cârlova a început să

publice „fără altă instrucțiune de cât cea culeasă în școalele primare”, încă de la vârsta de 17 ani, mici poezii, în gazeta *Curierul Românesc* a lui Heliade Rădulescu. La vârsta de 18 ani, poetul a scris poezia *Păstorul întristat*, publicată apoi în luna mai 1830 de *Curierul Românesc*, ale cărei versuri aveau să fie puse pe note muzicale după 20 de ani de către Anton Pann (1794-1854).

În 1828, Vasile Cârlova avea să scrie *Ruinurile Târgoviștei*, inaugurând astfel poezia vestigiilor istorice în lirica românească, poezie patriotică și romantică pe care avea să o publice la 20 martie 1830 în *Curierul Românesc*, creația literară fiind însoțită și de o apreciere elogioasă a poetului făcută de Heliade Rădulescu: „geniul său cel poetic fâgăduiește mult pentru limba românească, cea atât de frumoasă subțire până la lui”. Ulterior, poezia avea să fie publicată după o lună și la Iași de revista *Albina Românească*. În *Ruinurile Târgoviștei*, tânărul poet preamărește faima trecută a Curții Domnești de la Târgoviște, și totodată, își exprimă mâhnirea față de gradul de decădere în care se aflau ruinele. Așa cum însuși Vasile Cârlova spunea când se afla lângă „mormântul mării strămoșești”, decăderea ruinelor se datorează tiraniei și despotismului străin, care

Vasile Cârlova

a încătușat „duhul cel mai slobod” și a prăbușit tot ce făcea slava ei, dar nu au reușit să pângărească sfintele urme ale trecutului. Prin „*Ruinurile Târgoviștei*”, Vasile Cârlova a inaugurat în lirica românească poezia ruinelor și o specie nouă de poezie apărută din fuziunea odei, cu meditația și satira. Astfel, putem spune că „neajungând să-și fructifice pe deplin propriile virtualități, păstrând încă unele convenții, Vasile Cârlova a deschis, la noi, prin meditația și elegia romantică, drumul unei lirici moderne”, drept pentru care, versurile acestuia considerate „fluente și degajate, de o adâncă muzicalitate interioară și de o mare limpezime, izvorâsc fără efort, constituindu-se într-o confesiune sinceră și firească. Aceasta se desfășoară uneori în ample acorduri minore, ca în poezia elegiacă și meditativă din<Înserare> sau <Ruinurile

Târgoviștii>, prima evocare a trecutului din literatura română”.

Atmosfera de la Târgoviște care l-a inspirat pe Vasile Cârlova, este foarte bine descrisă de către Ioan Rațiu, într-un *Studiu istorico-literar*, apărut la Blaj în 1905: „*Cu amintiri sfinte din trecutul viforos al neamului său a crescut el, din an în an; mărețele ruine din zidurile biruitoarei Târgoviște și turnul pustiu de la Chindie ce au mai rămas din puternica Cetate Domnească, zilnic povesteau visătorului copil de vremile trecute și spuneau vorbe sfinte despre voievozii noștri cei mai vestiți în războiu și pace*”. În același timp, Ovid Densușianu îl caracteriza în a sa lucrare intitulată *Literatura română modernă*, astfel: „*Ceva de mister învăluie figura acestui poet. A trecut ca o umbră printre noi, fără ca privirile mai multora să se fi oprit asupra lui cât a trăit și fără ca din mărturiile ale timpului să putem ști mai bine cum a fost viața lui.*”

În plus, Vasile Cârlova i-a inspirat pe Ion Heliade Rădulescu și Grigore Alexandrescu, care au creat frumoasele ode și elegii: „*O noapte pe ruinurile Târgoviștei*”, respectiv „*Adio. La Târgoviște*”. Vasile Cârlova se înscrie alături de Iancu Văcărescu și de Vasile Alecsandri între pionierii poeziei românești, care au făcut trecerea de la influențele grecești și franțuzești către o lirică românească autentică. În acest sens, George Călinescu aprecia în a sa lucrare monumentală, *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*: „*Cârlova are, ca unul ce aparține unei nații de oieri, un simț acut al liniștii câmpenești, măsurate de zvonuri monotone*”. La câteva luni după apariția *Ruinurilor Târgoviștei*, tot *Curierul Românesc* urma să-i publice în luna iunie a anului 1830 și poezia *Înserarea*.

În ceea ce privește debutul în cariera militară, Vasile Cârlova s-a înscris în iulie 1830 printre primii, ca sublocotenent de cavalerie în recent înființata miliție națională, nucleu al oștirii române.

Vasile Cârlova s-a stins din viață prematur, la doar 22 de ani, în data de 18 septembrie 1831, ca urmare a unei pneumonii sau a unei febre tifoide căpătată în lagărul de la Craiova, trupul lui fiind îngropat în curtea Bisericii Madona Dudu din oraș, după care osemintele i-au fost mutate în alt cimitir, pierzându-se urma locului de veci al poetului. Cert este, că astăzi încă există în curtea Bisericii Madona Dudu din Craiova, o placă de marmură și o cruce de lemn „*spoită*” și arsă de razele soarelui, care marchează faptul că acolo a

fost îngropat inițial poetul „*târgoviștean*” Vasile Cârlova. Totuși, în lipsa documentelor oficiale care să ateste și să certifice un fapt, saga despre moartea lui Vasile Cârlova este și astăzi înconjurată de un adevărat mister, fiind datorată, după spusele lui Marin Sorescu, unei muze craiovene la care poetul s-ar fi deplasat special de la Târgoviște la Craiova, unde a transpirat, a făcut aprindere de plămâni și și-a sfârșit viața pe pământ: „*Dar știți ce frumoasă era iubita lui Cârlova? Iată că, «nălucul minții» se confundă cu chipul iubitei spre care aleargă, aleargă primenit («Mihnea încalecă, calul său tropotă...»), știți dumneavoastră) străbătând, într-un ceas decenii de romantism. Câte file s-or fi rupt din această carte, de-a rămas atât de subțire?*”.

La mai puțin de 20 de ani de la dispariția fulgerătoare a lui Vasile Cârlova, pașoptistul Nicolae Bălcescu (1819-1852) a lăsat pe manuscrisul monumentalei sale lucrări intitulată „*Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*”, următoarele rânduri epocale: „*Cârlova! Floarea poeziei, june cu inima de foc. Ca o cometă trecătoare, tu strălucești un minut peste România uimită și încântată de lucirea ta. O moarte crudă te răpi fără vreme; dar apucași a ne lăsa o lacrimă fierbinte pentru gloria trecută și o scânteie dătătoare de viață pentru viitor*”.

Într-un volum mai puțin cunoscut, apărut postum, *la un an după dispariția lui Marin Sorescu, intitulat Biblioteca de poezie românească. Comentarii și antologie*, acesta comentează în stilul său caracteristic, inconfundabil: „*Ideea de avânt frânt poate fi ilustrată perfect de destinul lui Vasile Cârlova. Era cât pe ce să ajungă un poet. Era cât pe ce să se entuziasmeze de niște schimbări demne de a entuziasma. Era cât pe ce să fie cu adevărat trist și cu adevărați, prelungi fiori metafizici. Dar n-a fost să fie, cum ar spune Constantin Noica. Poetul descalecă de pe pegasul său inspirat, coborând anonim pe pământ, lăsând dârlogii pe seama altora, care nu mai știu să încalece cu atâta sprinteneală. Evident, n-au fost de vină osmanlâii. În destinul său s-a strecurat poate o picătură dintr-o otrăvă istorică, a neșansei. A luptei cu neșansa, a învingerii ei «la puncte», cu sacrificiul vieții [...]. Poezia concentrată a lui Cârlova e ca o palmă. Strângându-se, devine pumn. A bătut cu el la poarta de bronz a literelor române (care după ce au fost de lemn sunt statornic de plumb). Mâna întinsă îi arată liniile norocului, pulverizate pe toate cele cinci degete. Cinci poezii, cinci degete. Ah,*

Bustul lui Vasile Cârlova

poezia îi venea ca o mânășă! Ar fi scris mai mult, dar s-a pierdut. (Ce nu se pierdea în țara vraște de pe la 1830?).” Însă, încheind în stilul sorescian, concluzia desprinsă este fabuloasă: „El inaugurează în literatura română seria poezilor morți foarte tineri, la care începutul aproape se confundă cu sfârșitul. Contează, ca la alergările de viteză, fracțiunile de secundă. Ce să mai spun? Mă opresc aici”.

Revenind la creațiile lui Vasile Cârlova, versurile acestuia au văzut lumina tiparului datorită aceluiși Ion Heliade Rădulescu, care avea să-i publice postum în aceeași revistă *Curierul*

Mormântul lui Vasile Cârlova

Românesc în anul 1839 și poeziile *Rugăciune* și *Marșul românilor*. Aceasta din urmă s-a numit și *Odă oștirii române cu ocazia înălțării steagului național* și a circulat anterior publicării, fiind tipărită pe foi volante, datorită cenzurii.

Cu toate că îi sunt atribuite doar cinci poezii, despre care Nichita Stănescu (1933-1983), afirma că *vine către noi cu cinci flori și un miliard de absențe*, Vasile Cârlova este totuși o apariție meteorică pe cerul culturii dâmbovițene și naționale, care a introdus tema preromantismului european, intrând astfel, ca un caz aparte, în istoria literaturii române moderne. Autorul *Ruinurilor Târgoviștei*, face parte dintre acei poeți care nu a apucat să-și strângă opera în volume, datorită morții sale înainte de vreme, însă, cu toate acestea, creația lui a fost pusă totuși în valoare în periodicele vremii. De asemenea, așa cum îl considera criticul Șerban Cioculescu (1902-1988), tânărul Vasile Cârlova, a fost „un artist în disponibilitate de simțuri cât mai felurite, un virtuos, care a stăpânit mai multe instrumente: naiul păstoresc, trâmbița de fanfară ostășească, violoncelul grav, prima vioară și orga profundă”.

De amintit, un ultim amănunt despre memoria lui Vasile Cârlova, o altă personalitate a județului Dâmbovița, prin adopție, artistul Vasile Blendea (1895-1988), a realizat în 1933 bustul din bronz al poetului, care este amplasat astăzi în fața Centrului de Creație Populară din Târgoviște, cunoscut și ca Școala Populară de Artă (clădirea fostei școli primare nr. 1, cea mai veche instituție de învățământ din Cetatea de Scaun a Țării Românești).

OPERA

– Vasile Cârlova, *Poezii*, ediție îngrijită de G. Bogdan Duică, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, București, 1906;

– Vasile Cârlova, *Poezii*, Cu prilejul centenarului morții poetului, Ediție îngrijită de Ioan Negoescu, cu un portret de Vasile Blendea, Târgoviște, 1931;

– Vasile Cârlova, *Poezii*, cu un studiu de Petre V. Hanes, Editura „Tipografiile Române Unite”, București, 1936;

– *Poeziile lui Vasile Cârlova, Epoca, vieța și opera sa*, Ediție îngrijită de Paul I. Papadopol, Editura Universul, București, 1942;

– *Ruinurile Târgoviștei*, Ediție îngrijită și prefată de Marin Sorescu, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1975.

Ruinurile Târgoviștei

O ziduri întristate! O monument slăvit!
În ce mărime`naltă și voi ați strălucit,
Pe când un soare dulce și mult mai fericit
Își revărsa lumina p`acest pământ robit!
Dar în sfârșit Saturn, cum i s-a dat de sus,
În negura uitării îndată v-a supus.
Ce jale vă cuprinde! Cum totul v-a pierit!
Sub osândirea soartei de tot ați înnegrit!
Din slava strămoșească nimic nu v-a rămas.
Ori unde nu se vede nici urma unui pas.
Și`n vreme ce odată oricare muritor
Privirea la voi cu râvnă, cu ochiu ațintitor.
Acum de spaimă multă se trage înapoi
Îndată ce privirea îi cade drept pe voi...
Dar încă, ziduri triste, aveți un ce plăcut,
Când ochiul vă privește în liniștit minut:
De milă îl pătrundeți, de gânduri îl uimiți.
Voi încă în ființă drept pildă ne slujiți
Cum cele mai slăvite și cu temei de fier
A omenirii fapte din fața lumii pier;
Cum toate se răpun ca urma îndărăt
Pe aripile vremii de nu se mai arăt;
Cum omul, cât să fie în toate săvârșit,
Pe negândite cade sau pierie în sfârșit.
Eu unul, în credință, mai mult vă mulțumesc,
A voastră dărâmare pe gânduri să privesc,
Decât zidire`naltă, decât palat frumos,
Cu strălucire multă, dar fără un folos.
Și`ntocmai cum păstorul ce umblă pe câmpii
La adăpost aleargă, când vede vijelii,
Așa și eu acuma în viscol de dureri
La voi spre ușurință cu triste viu păreri.
Nici muzelor cântare, nici milă voui din cer,
O patrie a plânge cu multă jale cer.
La voi, la voi nădejde eu am de ajutor;
Voi sunteți de cuvinte și de idei izvor.

Când sgomotul de ziuă înceată peste tot,
 Când noaptea atmosfera întunecă de tot,
 Când omul, de necazuri, de trude ostenit
 În liniștea nopții se află adormit.
 Eu nici atunci de gânduri odihnă neavând,
 La voi fără sfială vin singur lăcrămând
 Și de vederea voastră cea tristă insuflat
 A noastră neagră soartă descoper ne`ncetat.
 Mă văd lângă mormântul măririi strămoșești
 Și simt o tânguire de lucruri omenești;
 Și mi se pare încă c'aud un jalnic glas
 Zicând aceste vorbe: Ce vai! a mai rămas,
 Când cea mai tare slavă ca umbra a trecut,
 Când duhul cel mai slobod cu dânsa a căzut!

.....
 Acest trist glas, ruini, pe mine m'a pătruns
 Și a huli viața în stare m'a adus.

.....
 Deci primiți ruini, cât voi vedea pământ,
 Să vin spre mângâiere, să plâng p'acest mormânt,
 Unde tiranul încă un pas n'a cutezat,
 Căci la vederea voastră se simte spăimântat!

Curierul Românesc, 20 Martie 1830

SURSE

- Dimitrie R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*, Editura Lito-Tipografiei „Populara”, București, 1897;
- Ioan Rațiu, *Vasile Cârlova. Studiu istorico-literar*, Tipografia Seminarului Arhiedecesan, Blaj, 1905;
- Nicolae Bălcescu, *Românii sub Mihai Vodă Viteazul*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1908; vezi și ediția din 1943, București, Editura Munca și Lumina;
- Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, vol. II, Editura Alcalay, București, 1921;
- G. Bogdan-Duică, *Istoria literaturii române moderne, Întâii poeți munteni*, Editura Institutul de Arte Grafice Ardealul, Cluj, 1923;
- Iancu Anastasescu, Ion Negoescu, *Târgoviștea. Simbol al măririi românești*, Institutul de Arte Grafice „Marvan”, București, 1942;
- Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, vol. I, Editura Casa Școalelor, București, 1944;
- Teodor Vârgolici, *Primii noștri poeți*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1954;
- Mihail Kogalniceanu, *Tainele inimei*, Biblioteca pentru toti, Editura pentru literatură, București, 1964;
- Gheorghe Pârnuță, *Începuturile culturii și*

învățămintului în județul Dâmbovița, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Dâmbovița, Târgoviște, 1972;

– Școala Generală de 10 ani „Vasile Cârlova” Târgoviște. *La o sută patruzeci de ani de existență 1833-1973*, Editura Casa Corpului Didactic Dâmbovița, Târgoviște, 1973;

Pictura „Ruinurile Târgoviștei”

- Vasile Cârlova, *Ruinurile Târgoviștii*, ediție îngrijită și prefață de Marin Sorescu, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1975;
- Virginia Musat, *Vasile Cârlova*, Editura Albatros, București, 1981;
- Constantin Popescu, *Poeți romantici români la început de drum*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1986;
- George Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1986;
- *Dicționarul scriitorilor români*, coord. Maria Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995;
- *Biblioteca de poezie românească. Comentarii și antologie*, ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu și Virginia Sorescu, Editura Creuzet, București, 1997;
- *Dicționarul general al literaturii române*, coord. Eugen Simion, vol. II, Academia Română, Colecția Dicționare și Enciclopedii, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004;
- Mihai Cimpoi, *Vasile Cârlova. Poetul sufletului mâhnit*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2010.

Prof. dr. Cornel Mărculescu,

Școala Gimnazială „Dora Dalles”, Bucșani

Învățământul în timpul domniei lui Matei Basarab

Matei Basarab (Aga Matei din Brâncoveni) urca pe tronul Țării Românești la 30 septembrie 1632, ca exponent al boierimii autohtone, ostile pătrunderii reprezentanților grecilor din Constantinopol în funcții de conducere, și a politicii de acaparare a unor bunuri imobiliare către mănăstirile închinat. Se prefigura astfel o ultimă opoziție față de sistemul turco-fanariot de mai târziu.

Este o epocă de însemnate realizări pe tărâmul culturii și artei, în jurul Curții Domnești fiind atrași oameni învățați ai epocii. Mihai Eminescu caracteriza acest secol ca fiind „cea mai națională epocă din istoria noastră, iar unitatea actuală cu limba vorbită a fost, în parte, meritul cărturarilor și învățaților din vremea lui Matei Basarab”¹.

În lunga sa domnie (1632-1654) reușește să realizeze o restaurare a limbii și culturii slavone în structurile statale și în biserică, o contribuție remarcabilă revenind marelui logofăt Udriște Năsturel, cumnatul domnului. De orientare rusofilă în politică, slavofilă în cultura, dar cu cunoștințe temeinice de latină (vorbindu-i mitropolitului Varlaam despre „limba râmnească sau latinească nouă vădit învechită” pe care o învăța „noaptea și ziua fără încetare”².

Domnia lui Matei Basarab a constituit pentru Târgoviște „epoca de aur” a orașului. Viața economică susținută de „cupeți” (negustori) străini prin schimburi de mărfuri cu negustorii români, aduseser un trai bun în oraș. Populația se ridica în acea vreme, după confirmarea lui Paul de Alep, la 60.000 chiar 65.000 de locuitori. Alături de Mănăstirea Dealu se afirma ca o cetate a culturii - Mitropolia. După cipriotel Luca și Grigore (tot grec), mitropoliți ai țării cu sediul la Târgoviște, se instalează Teofil (1636-1648) și Ștefan (1648-1653), români de origine. Aceștia au luptat mult pe tărâmul culturii, impunând idealurile naționale, materializate, pe cât se putea, chiar în limba română. Se cunosc în această vreme la Târgoviște trei curente

literare susținute toate de cărturari bine pregătiți, cultivați în spiritul umanismului clasic greco-latin. Ideile lor, proiectele de reorganizare locală a vieții intelectuale, se îndreptau în trei direcții: școala de profil superior cu limbă de predare greacă și latină; tipografie nouă în oraș pe lângă Mitropolie, pentru imprimarea de cărți și în românește; redarea prestigiului vechii culturi slavone prin școli.

Sunt relevante și realizările din domeniul arhitectural. Va reface mănăstirea Negru-Vodă (Câmpulung), Plumbuita (București), Buzău (biserica episcopală) sau ridică din temelii altele: Gherghita (Prahova), Căldărușani, cea Dintr-un Lemn (Vâlcea), Strehaia Soveja (Vrancea), ca semn al împăcării cu Vasile Lupu, Craiova (biserica domnească), Târgoviște (Sf. împărați Constantin și Elena), Sărindar; Petru și Pavel (București), Arnata (Vâlcea) unde a fost înmormântat, amintind doar câteva dintre ele. În sprijinul credinței ortodoxe ridică lăcașuri în afara granițelor țării: Porcești (Sibiu), Vidin, Șiștov (Bulgaria). Ctitoriile, refacerea unor lăcașuri, înzestrările făcute acestora, întregesc profilul efervescent al epocii lui Matei Basarab.

Politica editorial-tipografică a acestuia a urmărit trei țeluri principale: să substituie limbii slavone, ca limbă de cult, limba noastră românească; prin cartea slavă se afirma un fel de hegemonie culturală între popoarele vecine de limbă slavă, care n-aveau tipografii; prin cărți juridice se urmărea întărirea poziției clasei conducătoare, penalizând pe țărani și târgoveți în mod brutal pentru cele mai mici abateri care lezau privilegiile feudalilor.

Era de fapt o etapă importantă a consolidării puterii domnești, cu sprijinul bisericii neamului. Această perioadă a fost deosebit de fructuoasă, pentru idei fundamentale, ca cele ale originii comune a românilor, latinității limbii, cultura românească afirmându-se riguros. Este relevantă de multe ori similitudinea domniilor lui

Matei Basarab

Matei Basarab (Țara Românească), și cea a lui Vasile Lupu (Moldova).

Se concepea o concentrare a mișcării culturale la Târgoviște, în jurul Curții Domnești și a Mitropoliei, prin școală, tipar, bibliotecă.

Având drept tradiție tipăriturile coresiene, adevărate monumente de limbă veche românească, ce au impus graiul din Țara Românească și sud-estul Transilvaniei, s-a înființat o tipografie la Câmpulung, de către Meletie Macedoneanul unde se vor tipări: „*Molitvenicul*” (1635) de către Timotei Verbitki; „*Învățăture preste toate zilele*” (1642); în română, „*Antologhion*” (Mineiul ales, 1643); „*Psaltirea*” (1650). *Tiparnița fusese trimisă de la Kiev de către mitropolitul Petru Movilă. În prefața „Molitvenicului”, însuși Matei Basarab, își motiva acest gest deoarece, „am văzut cum că în întreaga mea țară e foame și sete, nu însă de pâine și apă, ci după pricina împuținării sfințelor cărți”. Îi îndemna pe urmași să aibă grija de tipografie deoarece „este bogăția mai de preț și mai cinstită decât toate bogățiile pământului”. Meletie Macedoneanul, devenit egumen al Mănăstirii Govora, va tipări aici între 1637-1644, o „Psaltire”, apoi „Psaltirea slavonească”, „Ceaslovul”, „Pravila cea mică”, „Evanghelia învățătoare” („Cazanie”), care, „s-a început a se tipări... în mănăstirea din Govora și s-a sfârșit în Mănăstirea Dealu”.*

Meletie Macedoneanul mută tipografia la Târgoviște. Se spune în prefața *Evangheliei învățătoare* că oamenii nu cunosc arta și nevoia lecturii („*meșteșugul scripturilor*”); apoi se face o comparație plastică: asemenea neștiutori ai scripturilor „*sunt ca o corabie fără de cârmă în mijlocul mării și trage încoaci și încolo, ca pre niște orbi și cia de apoi se afundă*”.

După câte știm aceste rânduri plecate din Târgoviște sunt primele îndemnuri și îndrumări în limba română asupra artei lecturii. Alții au „*lumina în mână*” (știu să citească), dar în viață nu vor să aplice folositor roadele lecturii. În fine, mai este și o a treia categorie de cititori - și aceasta este categoria „*neamului nostru românesc mai tot*” - cititorii care nu înțeleg ce citesc (și aici metaforă: *au mierea în mână, dar nu pricep dulceața ei*), pentru că nu sunt povățuiți, nu li se explică sensul celor citite, n-au educarea preocupărilor intelectuale.

S-au tipărit la Mănăstirea Dealu sau Mitropolie 11 cărți, timp de un deceniu (1642-1652).

Tipografia fiind privilegiu feudal al domnului, se și numește „domnească”: „*Cartea despre Imitația lui Christos... fu scoasă la lumină din tipografia lor [Matei Basarab și doamna Elina] domnească care se afla în mănăstirea Dealului*”. Mănăstirea Dealu, mare centru tipografic și cultural, era asemuită cu o mare „*lavră*” de tip ucrainian (în occident „*abbaye*”) și în două din cărțile imprimate ea se și numește „*Lavră*”: „*Tipăritu-s-au întru dumnezeiască Lavra ce se chiamă Monastirea Deal*”. Clericul Paul de Alep, care a vizitat țările românești între anii 1653-1658, însoțind pe patriarhul Macarie al Antohiei, scrie în jurnalul său de călătorie că „*mănăstirea din Deal era pe atunci asemănătoare cu mănăstirea din Curtea de Argeș, avea cupole acoperite cu mozaic, era înconjurată cu ziduri de piatră, ornate cu marmura*”.

Încercările din acel timp de restaurare a limbii și culturii slave în administrație și biserică s-au sprijinit și pe dezvoltarea învățământului, datorită în special nevoilor sporite pentru formarea unor generații noi. Li se dă o altă importanță școlilor mănăstirești, în special celor în care s-au instalat tipografiile: Câmpulung, Govora, Dealul. Ca și în Moldova sau Kiev se simțea necesitatea „*de a reînvia slavonismul ce era în agonie... prin întemeierea de școli mai înalte în care să se predea învățătura acestei limbi și îngrijind ca și tipografiile înființate de ei să tipărească atât cărți române cât și slavone*”, după cum afirma A.D. Xenopol³.

Astfel „Matei Basarab, pe lângă îngrijirea ce pune de a tipări și cărți slavonești de religie, pe lângă cele. românești, aducând, cum am văzut, învățați slavi de peste hotar, întemeiază și el o școală în «mănăstirea» Târgoviște, în care se învățau limbile latină și slavă”⁴.

O astfel de școală de nivel superior exista la 1640: *Școala slavonă*, devenită mai târziu slavon-română. Se născuse din nevoia imperioasă a pregătirii meșterilor tipografi, a celor din cancelaria domnească sau a clerului. În ea se aflau o serie de oameni de cultură ucrainieni, ca „*didascălul*” Grigore, amintit într-un document din anul 1650, călugării Bartolomei și Dosoftei, dascălul Teodor etc.; putem aprecia că școala slavonă, existentă de mai mulți ani aici, se va fi organizat și dezvoltat în timpul lui Matei Basarab, devenind școală domnească.

Ea va fi funcționat pe lângă mitropolie⁵. Se predau: limba slavonă (scriere, citire, gramatică), dar și „noțiuni elementare de aritmetică, rugăciuni, catehismul, cântări bisericesti, noțiuni

de cronologie, caligrafii”⁶.

Simțindu-se nevoia unor lecții de latină și greacă, profesorul Ignatie Petritzis ține cursuri la școală sau în particular (cu tineri, odrasle boierești), care doreau să cunoască aceste limbi.

Domnul muntean se preocupă ca școala să aibă profesori bine pregătiți. Călugărul rus Arsenic Suhanov „prezent la Târgoviște în 1650, invitat să ia parte la discuțiile teologice ce se desfășurau aici” afirma „că a întâlnit pe «dascălul Grigore», ucrainian de origine, alături de învățații teologi ai vremii Meletie Syrigos, Balassios, Ligaridi”⁷.

Se susține, pe deplin justificat, că cel care a îndrumat Școala a fost Udriște Năsturel, un susținător fervent al reînvierii limbii și culturii slavone. Aceasta întărește ideea că școala slavonă târgovișteană a fost de un nivel înalt. Victor Papacostea în studiul atribuit acestei școli, concluziona că: „Această școală instalată la mitropolia Ungro-Vlahiei, la Târgoviște, stă la baza încercării de reînviere a slavonismului în Țara Românească. Elevilor formați acolo li se datorește în bună parte înviorarea tiparului și prelucrările de lexicoane și gramatici, atât de numeroase în secolul al XVII-lea”⁸.

Istoricul Virgil M. Drăghiceanu, referindu-se la moartea lui Mihalache Drăghiceanu, personalitate a învățământului și culturii târgoviștene din prima jumătate a secolului al XIX-lea, localizează școala, mormântul fiind „în curtea fostei scoale slavonești, în umbra zidurilor Cetății târgoviștene”, „în curtea bisericii Sf. Vineri, ctitorie a neamului său”⁹.

Din necesități stringente, impuse de dezvoltarea societății românești în ultimii ani ai domniei lui Matei Basarab, școala slavonă devine *slavo-română*. Aceasta, deoarece se accentua promovarea limbii române, în Biserică, administrație, precum și la Curtea Domnească. Însuși domnul, sprijină orientarea, dar și Udriște Năsturel ce traduce cărți în limba română. Mai târziu fiul său, Radu, va întemeia o școală în limba română la Câmpulung (1669). Și activitatea tipografică oglindește demersul. Din cele 22 de cărți tipărite, 9 sunt în limba română, iar două slavo-române.

Dintre puținele informații se află însemnările dascălului Staicu, care predă la această școală. El va întocmi prima gramatică românească, în 1667, care va avea text paralel slavon și român. Pentru aceasta a întocmit și un lexicon slavo-român, deoarece: „Mulți scripturile le citesc și le văd, spune el, dar nu toți înțeleg dacă nu-i va

îndrepta pre dânșii cineva”¹⁰. Este de fapt certitudinea că în regala târgovișteană se predă și românește. Va traduce din slavonă o culegere de texte religioase. Alături de celelalte școli târgoviștene (*cea graeca et latina*) joacă un rol important în dezvoltarea învățământului în Țara Românească, specialiștii formați aici, luând locul celor străini în activitatea tipografică, dar și în administrație, diplomație. Gh. Pârnuță reliefa această valoroasă contribuție: „În primul rând ea se înscrie ca un important centru unde s-au pus bazele alcătuirii de instrumente didactice absolut necesare școlilor (*manuale, lexicoane, culegeri de texte în limba română*)”¹¹. Se pun astfel bazele învățământului în limba neamului. Se afirmă tot mai mult limba română, în activitatea tipografică - printre apariții „*Evanghelia învățătoare*” (1644); „*Răspuns împotriva catehismului calvinesc*” (1645); „*Îndreptarea legii*”, (1652).

După cum am amintit stabilitatea domniei lui Matei Basarab, creșterea necesităților economice, schimbul de mărfuri pe plan extern, largirea legăturilor diplomatice și culturale cu țări din diverse puncte ale Europei (inclusiv cu cele catolice, ce presupunea cunoașterea limbii latine), au creat necesitatea unor studii pentru formarea unor tineri cu nivel superior de instrucție decât ceea ce puteau oferi școlile bisericești. În Răsăritul european au fost înființate astfel de școli la Lwow (1608), cele de la Bar și Kamenita (1630), Kiev (1640), Iași (1640). Apropiat ca timp, structură și organizare este și *Schola graeca e latina*. Era o prioritate deoarece, din raportul lui Pietro Diodato Baksic, adresat în 1645 „*Propagandei Fide*” se trăgea concluzia că „*pentru că Valahii care vor să învețe latina merg în Transilvania printre eretici și apoi devin cei mai mari dușmani ai bisericii romane; dacă însă ar fi aici o școală latină și de chirilică, de scriere chirilică, ei n-ar mai avea motiv să meargă pentru studii printre eretici*”. Pentru a răspunde acestor deziderate, școala va funcționa din 1646, având ca profesor pe Pantelimon Ligaridi. Cine era acesta? Se naștea în Chios, probabil la 1610. Avea studii la Roma (1623-1635) de retorică, logică, teologie, filozofie. Obține două teze de doctorat în teologie și filozofie la biserică „*Sf. Athanasie*” din Cetatea Eternă. Din 1641 devenea misionar catolic la Constantinopol. Între 1646-1660 se află, cu o întrerupere între 1651-1655, în spațiul românesc primind o invitație de la Vasile Lupu.

Nu se știe prin ce împrejurări ajunge la Târgoviște, unde devine percepător al fiilor postelnicului Constantin Cantacuzino, Drăghici și Șerban, fiind plătit cu „15 reali, masa și îmbrăcăminte și întreținerea”. Școala a funcționat între 1646-1651, fără întrerupere, după modelul școlilor latine, gimnaziale sau ale colegiilor epocii. Într-o scrisoare din 12 august 1650 afirma că: „*Eminențele voastre pot să se informeze, că atât spun că timp de 4 ani m-am trudit predând ia doisprezece tineri retorica și logica în limba greacă și latina*”. Deci, spre deosebire de școlile din alte părți ale Europei, aici se preda și limba greacă. Era patronată de domn, care-1 plătea. Pe plângă îndeletnicirea de profesor și misionar, om de curte și consilier domnesc este amintit ca traducător și colaborator la „*Îndreptarea legii*” (1652) de către Andrei Panonianul. Acesta nota în prefață: „*Nu doară dăinu nevrednicia prostimei mele, sau dă veîntr-o învățătură învățată, fără numai cât m-am ispitit a linge pre din afară puținel Grammatica și Syntaxihul ce cu toată mintea, înțeleptia, arătarea, supunerea și îndreptarea, a cuviosului întru ieromonahi, Kyr Ignatie, Petriți și a lui Pantelimon Ligaridi, dascăli desăvârșit amândoi de la Hio, vestiți și foarte iscusiți întru toată dumnezeiasca scriptură*”¹².

După întoarcerea de la Ierusalim a devenit arhiepiscop ortodox de Gaza, între 1656-1660, fiind un apropiat al domnilor Constantin Șerban (1654-1658) și Radu Mihnea (1658-1660), fără preocupări de profesor. Pe la 1660 se afla în Transilvania, iar din 1661 trăiește până la moarte în Rusia, la Kiev (1678).

În ceea ce privește locul în care a funcționat școala, cercetătorii târgovișteni Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu, emit ideea existenței în vecinătatea Curții Domnești, iar ca elevi fiind: Șerban Cantacuzino, Drăghici, fratele său, Daniil Andrean Panonianul sau posibil chiar fii lui Udriște Năsturel (Radu și Mateiaș, înfiat de domn și mort de tânăr)¹³.

În școală se preda gramatica, retorica (lecții de compoziție, poetică, retorica fiind privită ca o sinteză a științelor umaniste) și logica. Se poate afirma că școala domnească târgovișteană avea un profil erudit. La un asemenea nivel elevii erau selectați după ce ei urmau cursurile școlii triviale (elementare) cunoscători de ceaslov și psaltire. Creație a lui P. Ligaridi, școala a funcționat doar cu el ca unic profesor, plecarea sa de la Târgoviște, ducând la dispariția acesteia (1651).

Se poate concluziona că această școală se asemena ca profil cu alte gimnazii și colegii ale epocii, fiind stipendiată de domn. Era un pas important, necesar pentru înființarea unor școli superioare

Școlile târgoviștene din vremea lui Matei Basarab oglindesc, în plan cultural, tendințele generale de pătrundere a culturii greco-latine, necesară nevoilor social-economice, diplomatice, care intrau în contradicție cu curentul de întărire a culturii slavone, dar și de afirmare a limbii române, umanismul Renașterii, manifestându-se din ce în ce mai pregnant. Acest trend s-a manifestat și în școlile târgoviștene ale timpului, după cum am arătat, acestea contribuind la evoluția ascendentă a societății și a spiritualității românești.

NOTE

1. Mihai EMINESCU, *Opera politică*, vol. II (1880-1883), București, 1940, p. 295.

2. Prefață la „*Imitatio Christi*”, Târgoviște, 1647

3. A.D. XENOPOL, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. VII, Iași, 1896, p. 75

4. *Ibidem*, p. 78

5. Gh. PÂRNUȚĂ, *Începuturile culturii și învățământului în județul Dâmbovița*, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Dâmbovița, Târgoviște, 1972, p. 65

6. *Ibidem*, p. 65

7. *Ibidem*, p. 66

8. Victor PAPACOSTEA, *O școală de limbă și cultură slavonă la Târgoviște în timpul lui Matei Basarab, în Romanoslavica, V, Istorie*, București, 1960, p. 193

9. Virgil DRĂGHICEANU, *Întemeierea școalelor din Romaniți și Dâmbovița de către pitarul Mihail Drăghiceanul, profesorul*, București, 1913, p. 13

10. Mss 312, Biblioteca Academiei Române, f. 217

11. Gh. PÂRNUȚĂ, *op.cit.*, p. 72

12. Ioan BIANU, Nerva HODOȘ, *Bibliografia românească veche*, I, 1508-1716, București, 1903, p. 193

13. Cf. Eugen FRUCHTER, Gabriel MIHĂESCU, *Semnificația unei aniversări și adevăratele începuturi ale studierii logice în România*, în „*Valachica*”, anuar al Muzeului Județean Dâmbovița, vol. III, 1972, p. 305-312

Conf. univ. dr. Victor Petrescu

Văleni Dâmbovița – la granița a două țări Valeni Dambovita – at the edge of two countries

Rezumat: Așezată la granița a două județe, Argeș și Dâmbovița, comuna Văleni Dâmbovița prezintă aspecte etnografice și folclorice care îi conferă o accentuată originalitate în contextul vieții materiale și spirituale din Muntenia. Un sincretism de factori geografici, istorici și social-economici a determinat aici, uneori mai pregnant decât pe alte meleaguri dâmbovițene, un proces de înflorire a creației populare, la care se adaugă o puternică tendință de tezurizare integrală a tradiției.

Cultura materială, alături de folclor, sub diferitele sale forme de manifestare, a născut armonios numeroase creații pe Valea Vălenilor, încă din negurii Evului Mediu. De la costumul popular, purtat cu mândrie chiar și în contemporaneitate, până la obiceiurile de peste an, întreaga comunitate trăiește prin intermediul acestor comorii de cultură tradițională.

Cuvinte cheie: cultură tradițională, obiceiuri, colind, costum popular.

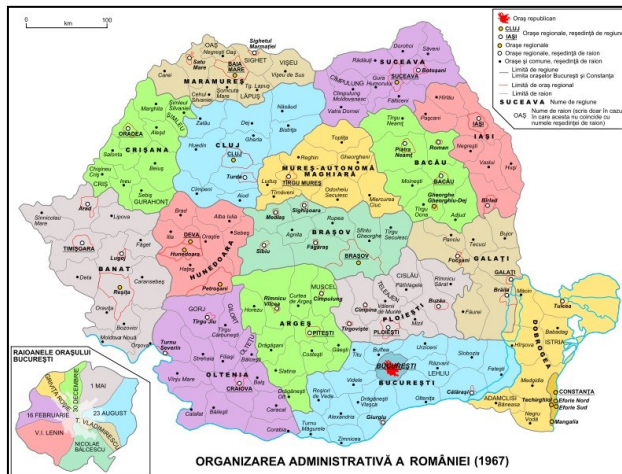
Abstract: Located at the border of two counties, Arges and Dambovita, Valeni village shows ethnographic and folkloric issues which gives a sharp originality in the context of material and spiritual life of Wallachia. A syncretism of geographical, historical and socio-economic factors has led here, sometimes more prominent than elsewhere in Dambovita, a flowering of folklore creation process, plus a strong tendency to hoarding of the entire tradition.

Material culture, with folklore, in its various manifestations, bore harmoniously numerous creations on Valeni Valley since the haze of the Middle Ages. From the popular costume which is worn with pride even in modern times to the habits throughout the year, the entire community lives through these treasures of traditional culture.

Key-words: traditional culture, habits, carol, folk costume.

Scurt istoric al așezării

Văleni-Dâmbovița este o localitate în județul Dâmbovița, Muntenia. Este situată în partea de Nord-Est a podișului Getic, la poalele Carpaților Meridionali, aflându-se la o distanță de 41 km de orașul Târgoviște și la 28 km de orașul Câmpulung Muscel. Comuna este formată din satele Văleni și Mesteacăn, și se află situată între râul Dâmbovița și Argeșel.

Integrată zonei geografice a Podișului Getic, zona cercetată prezintă caracteristici semnificative din punct de vedere al reliefului: văile sunt destul de adânci și nu foarte largi, determinând o locuire specifică „pe văi”. Se adaugă puternica împădurire din trecut și regimul torențial al apelor, factori care au contribuit la conturarea specificului de locuire.

Până în momentul de față, relatări cu privire la legendele și întâmplările legate de trecutul de trecutul satului Văleni au fost consemnate de Ion B. Pârvu și ing. Gh. N. Mirică, consemnări aflate în manuscris.

Există două versiuni orale cu privire la întemeierea satelor comunei Văleni. În prima versiune, începuturile satului Văleni sunt plasate în timpul domniei lui Vlad Țepeș. Întemeierea este atribuită a 4 moși: moșul Popesc, moșul Vrabie, moșul Tarbă și moșul Hagi. Chiar și denumirea satului – Văleni, provine de la aspectul vetrei satului: o parte așezată în vale (Văleni), formată la confluența Văii Mari cu Valea Brădulețului, iar cealaltă parte a vetrei situată pe niște coaste cu runci.¹ Așa a luat naștere denumirea de Văleni-Runceasca.

Bazate pe tradiție, informațiile trebuie sub formă de inventar pentru istorici, întrucât informațiile cu privire la moșii și moșia satului Văleni nu corespund întru totul realităților.

Cea de-a doua versiune precizează faptul că, în timpul domniei lui Mihai Viteazul ar fi avut loc întemeierea satului Văleni. Astfel, Manea Vrabie, venind cu ceata sa din satul Măzgan și alții din satul Nagomireasca² (ce fusese distrus de tătari) și s-au așezat la Văleni, iar o parte din ei s-au așezat în Mesteacăn, celălalt sat al comunei

Văleni. Mai mult de atât, sătenii nu țin de tradiția existenței unui hrisov scris pe piele de vițel (pergament) dăruit de Mihai Viteazul cu privire la satul Văleni. Sigur, cele două versiuni orale prezintă, cu siguranță, întâmplări reale, dar și inadvertențe istorice.

Primul hrisov care atestă existența satului Văleni datează din anul 1579 (din timpul lui Mihnea Turcitul) și consemnează schimbul de mărfuri, circulația banilor.³

Sigur, localitatea este menționată în Evul mediu românesc într-o serie lungă de documente și hrisoave emise de cancelaria Țării Românești: Hrisovul din anul 1590, dat de domnitorul Mihnea al II-lea⁴, hrisovul dat de Mihai Viteazul la data de 17 iunie 1599⁵ etc.

Catagrafia din anul 1838⁶ menționează cele trei sate: Văleni, Mesteacăn, Runcasca, ce însumează, împreună, 379 de familii, 1577 de persoane, 298 de moșneni și 81 de clăcași.

După terminarea celui de-Al Doilea Război Mondial și instaurarea regimului comunist, România pierde împărțirea din perioada interbelică, deoarece județele erau prea vechi. Mai exact, dispar cele 58 de județe ramase după război, cu tot cu cele 424 de plăși și 6.276 de comune rurale și urbane în favoarea celor 28 de regiuni, compuse din 177 de raioane, 148 de orașe și 4.052 de comune, arătând între 1950-1952 după cum urmează (de observat regiunea „Stalin” în zona Brașov-Covasna).

În 1952, prin comasări, în scopul reducerii cheltuielilor cu administrația, numărul de regiuni se reduce la 18, apărând ca element de noutate Regiunea Autonomă Maghiară în zona Mureș-Harghita-Covasna.

În 1968 a fost vehiculat proiectul celor 35 de județe. În final, se acceptă o variantă cu 39 de județe, destul de asemănătoare cu harta de astăzi, numai că județul Ilfov era foarte extins. Acesta este momentul istoric în care Văleni Dâmbovița este ruptă din Muscel, pentru a fi integrat noului județ.

Cercetarea de teren

Lucrarea a fost elaborată pe baza culegerilor și a consemnărilor mărturiilor transmise din generație în generație. Considerăm că este util și

foarte important ca tânăra generație să cunoască și să respecte obiceiurile și tradițiile populare ale unei lumi arhaice ce dau identitate unui popor.

Fără îndoială, la Văleni Dâmbovița aceste mărturii constituie argumentele vechimii și continuității poporului român în zona danubiano-pontică și ale apartenenței culturii populare din acest colț de țară la spiritualitatea românească.

Lucrarea are la bază un material de teren adunat în perioada decembrie 2008 – iunie 2010, atât prin metoda directă a observatorului participant, cât și prin metoda indirectă a descoperirii repertoriului etnografic și folcloric local.

Materialul cules a fost realizat și cu ajutorul și contribuția localnicilor care, cu răbdare și

interes, au răspuns solicitărilor noastre, oferindu-ne informații valoroase și cărora le mulțumim și pe această cale. Mulțumiri se cuvin a fi aduse dascălilor Sonia și Gabriel Băhnăreanu care, de patru decenii, cu aceeași dăruire și devotament se îngrijesc de „viața culturală a localității”.

Colinde muntenești la Văleni Dâmbovița

Județul Dâmbovița, ani de-a rândul, a fost văduvit de atenția sistematică a etnografilor, doar aspectele istorice suscitând interesul cercetătorilor, constituind un prim imbold în elaborarea proiectului de față.

Cu toate acestea, nu trebuie să trecem cu vederea valoroasele lucrări elaborate de către Constantin Manolescu, Iosif Herțea, Andrei Bucșan, Radu Răutu, Ion Ghinoiu, Nicolae Constantinescu, Anca Giurchescu. După un prim contact

cu cetele de colindători, dar și din cercetările ulterioare în arhive, am constatat unicitatea colindelor,

care se delimitau clar de ceea ce se întâlnește astăzi în repertoriul coralelor. Sigur, nu este scopul nostru acela de a critica sau de a desființa repertoriul anumitor corale, ci, dimpotrivă, de a îmbogăți repertoriul și de a scoate la lumină valorile muzicale ale comunității.

Dacă ne referim la comuna Văleni Dâmbovița, ceata este formată exclusiv din fete, cu vârsta cuprinsă între 12 și 15 ani. Evident,

aici fetele își asumă rolul de agenți principali ai obiceiului. Dar, în egală măsură, coexistă și ceata feciorilor. Ceata se organiza cu o săptămână sau chiar două înainte de Crăciun.

„De exemplu, la mine acasă, se strângeau copiii, poate 10 copii, și toți 10 ne băgam într-o cameră, 10 fetițe, iar mama mea ne făcea gogoși, ne făcea floricele, nu stăteam, nu dormeam, de fapt era momentul cel mai plăcut, ne pregăteam trăistuțele... trăistuța făcută dintr-un prosop...”, își aduce aminte cu drag acum profesoara Sonia Băhnăreanu.

Spre deosebire de cetele din Ardeal, aici nu există funcții în cadrul ei, ci este desemnat cineva drept casier. Dar, obiceiul este văzut cu seriozitate, așa încât au loc repetiții desfășurate la casa unei gazde, care va avea, de-a lungul întregii perioade, rolul de lider. Spre deosebire de Transilvania, unde procesul colindatului urmărește un traseu anume în funcție de statutul social, aici, la Văleni, casele se colindă la rând, neținând cont de profesia sau de statutul social al gazdelor.

Ceata fetelor cântă la fereastră, de unde și denumirea colindelor „de fereastră”. Și aici se cuvine să ne întoarcem la comparația cu Transilvania. La Văleni, repertoriul este mult mai redus, constând din maxim 7-8 piese.

„Cântecele astea sunt specifice pentru Anul Nou, înainte de Crăciun nu aveam colinde specifice, cântam, „Bună dimineața la Moș Ajun”. Mergeau numai grupuri de fete, băieții mergeau cu capra, cu Plugușoru” (Sonia Băhnăreanu).

Răsplata este cu precădere materializată în bani, la care se adaugă covrigi, mere, nuci.

Ca o concluzie, se poate spune că, în ceea ce privește colindele religioase ele au o funcție de inițiere în credința creștină, în timp ce colindele laice au un caracter general, prin aceea că privesc bunul mers al gospodăriei, arătând-o bogată și prosperă și se adresează de obicei șefului familiei, nu pentru a-i ura lui în special, ci ca reprezentant al familiei și casei.

Ritualul colindatului începe cu „Ne dați ori nu ne dați!” și se încheie cu „Rămâi gazdă sănătoasă!”.

Astă seară-i seară mare

Informator: Sonia Băhnăreanu, 63 de ani
Cules de Adriana Cuciureanu

Astă seară-i seară mare,
Seara lui Sfântul Vasile!
Și-am plecat să colindăm
Pe la case să strigăm
Pe o potecă lucioasă
Nimeri la această casă-bis
Mult înaltă spațioasă.
Înăuntru zugrăvită
Pe din-afar' poleită.
Înăuntru mese-ntinse
Mese-ntinse, jețuri scrise.
La capătul meselor
Scăunel de aurel – bis
Stătea Ion tinerel – bis
Cu Maria lângă el.
Amândoi beau, se cinsteau
Din pahar de marmurea
Pe fundul paharului
Scrisă-i floarea soarelui
Scrisă-i luna și lumina
Și soarele cu căldura.

Costumul popular din Văleni Dâmbovița

C. Pop de Szathmary, Th. Aman, G. Tătărescu și Îndeosebi N. Grigorescu au redat costumul românesc. Matisse, maestrul culorilor, a fost atras de efectele cromatice ale cămășii populare românești, imortalizând-o într-un cunoscut tablou.

Trăsăturile generale ale costumului trădează viața și firea oamenilor ce își duc viața de zi cu zi între plaiul Corbului, Păducel, Vârtop sau plaiul Mesteacănului și apa Dâmboviței. Caracteristice sunt simplitatea și eleganța, liniile drepte ale pieselor de port, materialul gros, lungimea și culoarea, modul original de găteală a capului. O trăsătură deosebită este că toate piesele vestimentației sunt bine strânse pe trup, ceea ce conferă o notă de suplețe și eleganță. Femeile, asemeni domnițelor, ce parcă ies sfioase din mănăstirea Negru Vodă, au capul acoperit cu vălurile maramelor din borangic. Copiii poartă costume asemănătoare celor maturi, dar de dimensiuni reduse, potrivite vârstei lor.

În structura costumului popular românesc, ia este piesa de bază a portului femeiesc, cea mai bine croită și echilibrată atât prin linie, croi, cât și prin dispunerea ornamentelor. Cămășile femeiești din zona Muscelului au unele aspecte specifice ale formei. Ele sunt întotdeauna strâns închise la gât, doar cu unele excepții cu decolteul ceva mai larg, însă nu atât de evident ca în Oltenia.

În ceea ce privește cromatica iilor, și aici, ca și în cazul fotelor, se poate observa sobrietatea: foarte rare nuanțele de roșu, albastru, maro, verde închis sau negru. Distinct față de restul județului Dâmbovița, aici ia este cusută de poale, astfel încât formează un tot unitar.

Comunele Pucheni, Malu cu Flori și Văleni și partea estică din actualul județ Argeș au aparținut, din punct de vedere administrativ, județului Muscel, o unitate administrativă în Regatul României, reședința fiind orașul Câmpulung-Muscel. Județul a fost desființat odată cu reforma administrativă din 6 septembrie 1950. Tocmai de aceea, și astăzi sentimentul de apartenență se îndreaptă tot spre Muscel, unii dintre ei declarându-se musceleni, nu dâmbovițeni. Mai mult de atât, legăturile cu noul județ țin doar de partea administrativă, pentru că oamenii încă mai au conștiința drumului la Câmpulung: pentru școala copiilor, locuri de muncă, spital etc.

În urma cercetărilor de teren am consemnat și un „accident” în privința costumului popular. În perioada colectivizării, o șefă de echipă, provenind de prin părțile Banatului, a exercitat o presiune asupra femeilor pe care le avea în subordine pentru achiziționarea unor costume populare din Banat, zona Orșovei. Am fost surprinși să descoperim costume muscelene cu ii ce au înlocuit binecunoscuta pânză de casă cu nailonul transparent, motivele florale în miniatură cu amplele cusături, precum și culorile stridente,acompaniate de lamé. Nici fota nu a rămas „neprelucrată”, culorile foarte vii contrastând cu ceea ce bunicile lucraseră cu multă trudă.

În toată perioada anilor '80, numeroase femei și-au achiziționat astfel de costume, unele dintre ele, acum în pragul bătrâneștii, exprimându-și dorința de a fi înmormântate cu ele. Este adevărat că, odată cu transformările aduse de anii '90, această practică s-a stins și, încet încet, s-a revenit la ceea ce a consacrat costumul popular din Muscel. Și astăzi se mai pot întâlni femei (aflate la vârsta senectuții) mergând la biserică și putând cu aceeași solemnitate costumul popular.

Ileana Soare, o bătrână de 90 de ani, ne-a declarat că „în Postul Mare al Paștelui lucrăm câte 7 fote. Câte una în fiecare săptămână. Și nu semăna una cu alta.” Iată de unde vine originalitatea costumului popular.

O altă piesă de port, fota, pune, de asemenea o interesantă problemă privind originea și apartenența sa. Aria de răspândire a fotei pe teritoriul țării noastre este bine delimitată, cuprinzând Moldova, nordul și estul Munteniei. În afară de unele fote muntenesti, care sunt ornamentate în întregime sau pe cele patru laturi, tipul clasic de fotă este acela

care are o bandă ornamentală la poale și alta, verticală, pe latura petrecută, restul fiind de culoare închisă, albastru, maro sau, cel mai adesea, negru. Este de remarcat, de asemenea faptul că fota de Văleni este scrută, puțin sub linia genunchiului, în comparație cu celelalte subzone etnografice ale județului Dâmbovița, unde fotele sunt mult mai lungi.

O altă marcă definitorie pentru femeile din Văleni Dâmbovița îl reprezintă părul lung, strâns în coc, chiar în creștetul capului, denumit de ele concii. Sigur, generațiile mai tinere au renunțat la astfel de elemente vestimentare care să le asigure apartenența la o anumită zonă etnografică.

Costumul popular este completat de binecunoscuta maramă, ce reprezintă un vâl lung până la 2 metri și se confecționează din pânză de bumbac sau de mătase. Uneori e cusută cu fir de aur sau de argint.

Într-o baladă populară, fata dăruiește iubitelui său năframa ca semn de credință veșnică:

Na-ți marama de mătasă,

Pe margini cu aur trasă.

Marama este de culoare albă sau gălbuie. Trăsătura caracteristică o constituie un desen ușor, aproape străveziu al țesutului, care se combină cu gama de culori moi. Motivele ornamentului sunt felurite - când fâșii cu ornament geometric, când ghirlande cu flori.

Valorile culturii și artei populare românești reprezentate prin port sunt încă vii. Spre deosebire de multe alte țări, portul popular din România se lucrează și se poartă încă. El constituie un nesecat izvor de inspirație pentru creatorii din industrie, pentru artiștii plastici, pentru creatorii de modă.

Așadar, nu diferă ceea ce întâlnim astăzi în cercetările de teren: fota își păstrează aceeași culoare sobră, înfrumusețată doar de câteva accente de culoare, prinse într-un model floral sau geometric, ia este încrețită la gât.

NOTE

1. DEX – imaș de pădure arsă
2. Fără a le plasa geografic
3. V. Costăchel, P.P. Panaitescu și Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVII)*, București, 1957, p. 96.
4. Academia Română, CCCVII/82, original, slav, pe pergament, pecete timbrată
5. ***, *Documente privind Istoria României, B. Țara Românească*, București, vol. 4, nr. 363
6. Arhivele Naționale ale Statului inventar 501, nr. 56

Dr. Adriana Ion,

Centrul Județean de Cultură Dâmbovița

REMEMBER

BRÂNDUȘ, VICTOR

(2 iul. 1905 – 25 feb. 1989)

istoric literar, memorialist, publicist

Personalitate emblematică a vechii Cetăți de Scaun. După absolvirea Liceului „Ienăchiță Văcărescu” (1924), urmează Facultatea de Litere, Filosofie și Drept a Universității din București. În paralel frecventează și Conservatorul de Muzică din Capitala țării. La absolvire (1928), este numit profesor de limba latină în Alexandria, apoi la Liceul „Carabella” din Târgoviște, iar după titularizare (din 1929 până în 1940), profesor la Liceul Militar „Nicolae Filipescu” de la Mănăstirea Dealu, Târgoviște. Tot în această perioadă (1928-1939) este în paralel avocat, înscris în Baroul de Dâmbovița, profesie de care nu „s-a simțit atras”, după cum cu umor mărturisea. În 1940, pentru o scurtă perioadă, viceprimar al Târgoviștei. În perioada 1940 și până în 1948, liceul se mută la Predeal unde este de asemenea profesor, iar între 1946-1948 director de studii al Colegiului Militar Predeal. Din 1948 profesor la diferite școli și licee în Târgoviște, iar după pensionare la liceele din Fieni și Pucioasa.

Debut literar ca elev (1924) în revista „Vlăstarul” a Liceului „Ienăchiță Văcărescu”, cu articolul „**Clasicismul virgilian**”, apărut în două numere consecutive. Colaborează între 1934-1936 cu articole la „Graiul Dâmboviței”, „Tribuna școlii”. Ține o serie de conferințe în cadrul Asociației Generale a Profesorilor Secundari, legată de fascinanta lume antică: „**Iliada lui Homer**”, „**Merită societatea română să fie biciuită de Juvenal?**”, „**Viața veselă și tristă a poetului Ovidiu**”, „**Un geniu militar**” (despre Cezar). Își leagă numele de inițiativa unor profesori de a înființa la Târgoviște o „Universitate Populară” în 1939, desființată după un an datorită situației politico-sociale (desfășurarea celei de a doua conflagrație mondială). Va contribui la reînființarea ei după 1975. În perioada 1939-1940 face parte din Comitetul de redacție al revistei „Târgoviștea” (publică printre altele articolul

„**Necesitatea studiilor clasice pentru noi, românii**”). Articole pe diverse teme, de-a lungul anilor, în „Ancheta”, „Valachica”, „Muzica”, „Dâmbovița”, „Însemnări pedagogice” precum și intervenții în câteva emisiuni de radio și televiziune. Recunoscut în timp ca personalitate culturală a Târgoviștei.

Cu real talent muzical (între 1958-1961) a condus corul Liceului „Ienăchiță Văcărescu”, apoi pe cel al Liceului din Pucioasa. A făcut parte ani buni din corul cadrelor didactice din Târgoviște, afirmat pe plan național, fiind și autorul unui volum dedicat acestuia: „**Pagini din activitatea corală târgovișteană**” (1974). Ca un frumos gest, va dona,

din valoroasa sa bibliotecă, cărți, periodice, documente, unor instituții ale orașului (Biblioteca Județeană „I.H. Rădulescu” Dâmbovița, Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească”, Casa Personalului Didactic). S-a impus în peisajul cultural târgoviștean prin vasta sa cultură de sorginte clasică dar și prin generozitatea față de autenticele demersuri ce s-au întreprins în timp, de perpetuarea acestora.

Debut în volum cu „**Trei destine tragice (Socrate, Cezar, Ovidiu)**” apărut în 1944, analiză pertinentă asupra acestor personalități ale lumii antice. Monografiile: „**Pagini din activitatea corală târgovișteană**” (1974),

interpretare asupra fenomenului muzical, bazată pe o amplă documentație și „**Figuri de cărturari și artiști în Târgoviște**” – reliefare a unor reprezentanți ai culturii târgoviștene, mai puțin cunoscuți în circuitul național de valori.

Scrieri

Trei destine tragice, București, Imprimeriile „Curierul”, 1944; **Pagini din activitatea corală târgovișteană**, București, Tipografia Universității, 1974; **Figuri de cărturari și artiști în Târgoviște**, Târgoviște, Comitetul de Cultură al județului Dâmbovița, 1982.

Referințe

Liceul Ienăchiță Văcărescu: monografie. 1874-1974. Târgoviște, Casa Corpului Didactic Dâmbovița, 1974, p. 88-89; Popescu, Mihai Gabriel. **Memoria dascălilor noștri I.** Târgoviște, Editura Macarie, 1998, p. 13-19; Petrescu, Victor; Paraschiva, Serghie. **Dicționar de literatură al județului Dâmbovița, 1508-1998.** Târgoviște, Editura Bibliotheca, 1999, p. 28-29; Petrescu, Victor. **Scriitori și publiciști dâmbovițeni. 1900-2004,** Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2005, p. 27-

28; **Enciclopedia orașului Târgoviște,** Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2012, p. 112; Coandă, George. **Istoria Târgoviștei. Cronologie enciclopedică,** ediția a III-a, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2014, p. 405; Petrescu, Victor. **Crochiuri literare. Scriitori și publiciști dâmbovițeni (1900-1944),** vol I, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2014, p. 13-15.

Victor Petrescu. „*Dicționar general al literaturii dâmbovițene (1508-2020)*”, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2022, p. 99.

PIETRARI, I. D.

(19 mar. 1899 – 10 feb. 1986)

poet

Pseudonim literar a lui Iosif Dumitrescu.

Este o vreme învățător, perioadă din care datează primele sale încercări literare publicate în „Graiul Dâmboviței”. Colaborează la: „Universul literar”, „Curentul literar”, „Orizont”, „Boabe de grâu”, „Revista scriitorilor”, „Orientări”, „Ancheta”, „Poporul”, „Chindia”. În 1942 obține premiul pentru poezie, acordat de către Gruparea Învățătorilor Scriitori.

Debut editorial cu volumul „**Scrisori de primăvară**” (1930), urmat de cel de epigrame „**Țepi cu adresă**” (1934) și de versuri „**Amintiri**” (1935), „**Depărtări**” (1936), „**Poeme cu livezi**” (1937), „**Poeme cu vin și haiduci**” (1939), „**Ne fac dojană grea străbunii**” (1940), „**Din țara lui April**” (1970), „**Scrisori de primăvară**” (1972).

Poet vitalist, plin de energie și optimism, are ca temă de predilecție peisajul rural încadrându-se astfel în gruparea tradiționalistă a autorilor dintre cele două războaie mondiale. Neidilic în descrierea satului și a naturii înconjurătoare, este întristat ca martor cotidian al satului de „stările pe loc” ale acestuia dovedind inadaptare la cotidian, înfierând pe cei ce poluau autenticitatea folclorului. Haiducul, preferat al poetului, apare semeț, neîmpăcat cu compromisurile, mare iubitor de natură, dreptate și adevăr. Alte versuri cântă eroi sau personalități de seamă ale neamului românesc (Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Badea Cârțan). Poetul, deși afirmă că „m-a strivit cu cizme viața, dar privirea mi-e tot sus”, este de un optimism debordant, crezând „în vremea care vine/ Să mă răzbune odată și pe mine!”.

Scrieri

Scrisori de primăvară: versuri. 1930, ediția a 2-a, 1944; **Țepi cu adresă:** epigrame. Târgoviște, 1934; **Amintiri:** versuri. Târgoviște, 1935; **Depărtări.** Târgoviște, 1936; **Poeme cu livezi.** Târgoviște, Editura ziarului „Ancheta”, 1937; **Poeme cu vin și haiduci.** București, Editura Cugetarea, 1939; **Scrisori pentru poeți.** București, 1940; **Ne fac dojană grea străbunii.** București, 1940; **Spre zăpezi.** București, 1941; **Din țara lui April.** București, Editura Ion Creangă, 1970; **Scrisori de primăvară.** București, Editura Minerva, 1972.

Referințe

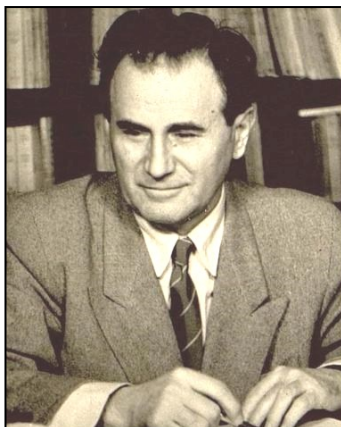
Ursu, G.G. **Un poet vitalist. I.D. Pietrari.** Prefață la volumul „Scrisori de primăvară”. București, Editura Minerva, 1972, p. 5-12; Petrescu, Victor. **Scriitori și publiciști dâmbovițeni,** Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2005, p. 178-179; Petrescu, Victor; Paraschiva, Serghie. **Dicționar de literatură al județului Dâmbovița. 1508-1998.** Târgoviște, Editura Bibliotheca, 1999, p. 178-179; Petrescu, Victor; Stan, Mihai. **Târgoviște. Ore astrale ale Cetății. Analecte,** Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2017, p. 498.

Victor Petrescu. „*Dicționar general al literaturii dâmbovițene (1508-2020)*”, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2022, p. 534.

TABLETĂ DE SCRITOR

Camil Petrescu

Se naște în București la 9 aprilie 1894. Studii la liceele „Sf. Sava” și „Gh. Lazăr” din București. Urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie, întrerupte din cauza războiului, unde participă ca voluntar în campania 1916-1918. Își ia licența în 1919 și doctoratul în 1937 cu teza „Modalitatea estetică a teatrului”. Profesor și gazetar la Timișoara. Scoate la București publicațiile „Săptămâna muncii intelectuale și artistice” (1929) și „Cetatea literară” (1925-1926); este redactor la „Revista Fundațiilor” (1934-1947). Membru al Academiei Române din 1948. Prozator, dramaturg, poet, eseist și gazetar. A murit în 14 mai 1957 la București. Din opera sa de excepție se distinge romanul „Ultima noapte de dragoste. Întâia noapte de război” (1930). Este, cum sugerează titlul, calvarul dragostei și războiului. Pe 16 august 1916 este mobilizat în regimentul 22 infanterie ca sublocotenent, participând la luptele de pe linia Predeal-Brașov. Rănit, în septembrie se afla la spitalul din Târgoviște. Descrie atmosfera din vechea Cetate de Scaun: „Orașul, din cauza militarizării... trăiește în casele cu aspect de vile, în grădini, în centrul plin de prăvălii, o viață deosebită”. Scriitorul se afla „La spitalul județean din R., sunt într-o rezervă cu un camarad de regiment, rănit la genunchi”. Nu numai atmosfera duce la identificarea orașului R., ca fiind Târgoviștea ci și împrejurimile sau personajele descrise.

Ultima noapte de dragoste. Întâia noapte de război (fragment)

La spitalul județean din R. sunt într-o rezervă cu un camarad de regi-ment, rănit la genunchi. Am cărți de citit, dar rumoarea tăcută, de efluvii, a orașului nu-mi dă liniște. După o săptămână de dureri mari, pot ieși. Sunt foarte înconjurat, căci ofițerii regimentului sunt într-un complex de rudenii, care îmbrățișează toată urbea. Neliniștea e mare și comunicatul oficial e așteptat la ora patru cu întinsă măcinare. Orașul, din cauza militarizării (polițaiul a devenit maior, cu „stele” în loc de grade, dar oricum maior, șeful de poștă a fost asimilat și el, în sfârșit, afară de pensionarii cafenelelor din „centru”, toată lumea a trecut la partea sedentară a războiului și e deci foarte activă), trăiește în casele, cu aspect de

vile, în grădini, în centrul plin de prăvălii, o viață deosebită. Camioanele care trec, furgoanele, detașamentele sunt cercetate cu atenție și interpretate, asemeni cititului în stele. Va veni sau nu evacuarea? Căci luptele se dau acum în Carpați, la optzeci de kilometri depărtare.

Războiul e, de altfel, o ocupație nouă și provoacă animație chiar în ținu-turile retrase, darămite aci. Cu umbrela la subsuoară, profesori bătrâni ies la ora patru la plimbare, renunțând la somnul de după-amiază deci, eveniment caracteristic, pentru ca să citească, afișat pe geamul cafelei, comunicatul zilei. E redactat foarte sibilinic acest comunicat. „Lupte vii, bombardament intens”, „atacuri puternice în regiunea cutare”. Niciodată un cuvânt despre înfrângere sau retragere. Cei care țin minte știu că numai comparând două comunicate poți afla ceva. „Pe înălțimile din pasul Rucărului au loc vii lupte de infanterie”, spune un comunicat, copiat cu litere caligrafice, cu creionul, de patronul cafelei, probabil. Iar a doua zi, între alte puncte: „Inamicul a atacat puternic pozițiile noastre de la sud de Dragoslavele”.

Dacă știi că între Rucăr și sud de Dragoslavele sunt șapte-opt kilometri, atunci știi și cu cât s-au retras trupele noastre, de ieri până azi, iar dacă nu, crezi că nu s-a întâmplat nimic.

După-amiază, spre seară, centrul se animează, mai ales prin prezența femeilor, care ies la plimbare. Ofițerii de la diverse depozite și comanda-mente (e aci cartierul corpului de armată) își lasă și ei serviciul, ca niște funcționari conștiincioși, către orele șase. Ești tentat să crezi că și pe front, la această oră, ofițerii în cuie sertarele, se spală pe mâini, își potrivesc figura și ies din tranșee în oraș, fie invitați la o partidă de poker, fie la un *rendez-vous* cu etape simplificate, din cauza vremurilor tulburi. În realitate, constat și acum aceeași neputință a imaginației de a realiza în abstract. Nu există decât o singură lume, aceea a reprezentărilor.

Nu putem avea în simțuri, și deci în minte, decât ora și locul nostru. Restul îl înlocuim cu imagini false, convenționale, care nu corespund la nimic, sunt cel mult o simplă firmă provizorie. Nu poți fi în două locuri deo-dată. Eu știam, când suportam bombardamentul de la Săsăuș, că,

teoretic, e posibil ca altă lume, undeva departe, să petreacă, să iubească, să aibă ore de birou și de masă. Dar nu puteam realiza nici un moment al ei. Acum, dim-potrivă, sunt aci, în această lume, iar aceea a frontului e un vag musafir abstract, nelocalizat în spațiu și mai ales în afară de noțiunea timpului. Îmi zic: poate că la ora asta Orișan suportă un bombardament la fel cu cel de la Bărcuț. Dar este o simplă ipoteză teoretică, vezi bine, goală de orice emoție, de durata oricărui sentiment, de culoarea oricărei reprezentări, de irevocabilul întâmplării reale.

Sunt privit – așa cum umblu cu alți camarazi, cu mâna bandajată – cu destulă curiozitate. Nu mi displace; senzația reală că sunt privit îmi pare ca un fel de gădilătură, de îndurat oarecum, dar

în cele din urmă insuportabilă.

– Rămâi aici, mă îndeamnă camaradul meu. Vine generalul A.

– De unde știi?

– Vine cu automobilul... Știu de la prefectură. Uite pe fostul primar, Vasu... pe avocatul ăla bătrân... toți îl așteaptă... Primarul, un medic excelent, care are darul de a fi în tot locul, e acum și el lângă grădina publică, aștept-tând cu toată lumea miracolul. S-a răspândit vestea că „generalul” va trece spre front. („*Ultima noapte de dragoste. Întâia noapte de război*”, II, București, 1930).

Victor Petrescu; Mihai Stan. „*Târgoviște. Ore astrale ale cetății. Analecte*”, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2017, p. 493.

Ion Negoescu

Istoric al culturii, publicist. Se naște pe 27 martie 1899 la Breaza, județul Prahova. Cursuri primare în localitatea natală, urmate de cele de la Școala Normală din București. Din 1928, licențiat al Facultății de Litere a Universității București. Începând cu 1930 profesor la Școala Normală din Târgoviște, apoi la Liceul „Ienăchiță Văcărescu” (1930-1940). Între 1932-1934 profesor la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu. Din 1940 se mută la București, unde este profesor la liceele „Mihai Viteazul” și „Gheorghe Șincai”. Moare la București în 1961. Unul dintre animatorii vieții culturale a orașului Târgoviște. Scrie articole în „Ancheta”, „Vremea nouă”, „Graiul Dâmboviței”. Ține conferințe publice: „Târgoviștea în literatură”, „Poezie modernistă”. Debut editorial cu „Poezia ruinelor Târgoviștei” (1924). În opinia sa, „Târgoviștea, vestita cetate de scaun domnesc, la rostirea numelui căreia simțim tresărind în noi gânduri de dincolo de veacuri, păstrează în ruinele și monumentele ei o întregă comoară de amintiri istorice și ne apare învăluită într-o atmosferă de romantică poezie a trecutului”.

Poezia ruinelor Târgoviștei

Târgoviștea, vestita cetate de scaun domnesc, la ro-stirea numelui căreia simțim tresărind în noi gânduri de dincolo de veacuri, păstrează în ruinele și monumentele ei o întregă comoară de amintiri istorice și ne apare învăluită într-o atmosferă de romantică poezie a trecutului. Pretutindeni, unde calcă piciorul în aceste locuri, se pășește ca pe pagini de istorie și orice ungher ascunde urme ce trezesc nume strălucite de altădată. Un zid surpat, o hrubă tainică, o clopotniță bătrână ce stă să se prăvale, o piatră de mormânt înnegrită de vremi, o icoană ce deabia își mai descifrează contururile, o

carte din ale cărei file îngălbenite se desprinde o rece mireasmă de sfințenie, toate vorbesc despre cele petrecute odată pe aici și închid în ele sufletul celor care au fost, un mister al altei vieți a unor înaintași mai credincioși și mai viteji parcă.

Vederea lor ne impresionează mult mai puternic decât lectura istoriei, în care sunt înscrise faptele oamenilor le-gați cu trup și suflet de aceste locuri, iar în inimi ni se trezesc sentimente de melancolie după vremurile trecute, dar și de încredere în virtuțile neamului, care, străbătând atâtea primejdii și înfruntând atâtea dureri, și-a păstrat tare și neștirbită ființa națională.

Târgoviștea, cu trecutul ei mândru de veche capi-tală, cu mănăstirea din Deal, păstrătoare a oaselor unui întreg șir de domnitori, între care ale Voievodului Viteaz, care în „străfulgerarea unei clipe de noroc” arătase Ro-mânilor pentru veșnicie drumul destinului lor întreg, cu larga câmpie din jur a luptelor și biruințelor ostășești, cu turnurile nenumărate peste care se înalță din începuturi crucea datinei creștine, dar mai ales cu ruinele elocvente ale Curții Domnești, cu zidurile surpate ale cetății și Turnul Chindiei, a avut la mijlocul secolului trecut un strălucit rol în marea mișcare de renaștere națională și politica românească. Ea devenise simbolul puterii și li-bertății, cetatea mântuirii neamului, în vatra căreia arsese nestins focul credinței neatinse și al demnității neînfrante. Numele ei răspundea unei înalte chemări a vremii aceleia, de îndrumare a neamului spre o soartă nouă, de răscolire a forțelor amorțite, sub vitregia stăpânilor streine, și de câștigare a unor drepturi uzurpate. („*Poezia Ruinelor Târgoviștei*”, București, 1924).

Victor Petrescu; Mihai Stan. „*Târgoviște. Ore astrale ale cetății. Analecte*”, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2017, p. 495.

TINERE CONDEIE

Literatura română premodernă la Târgoviște

„Istoria literaturii române nu înseamnă doar Eminescu.”

George Călinescu face distincția între omul clasic și omul romantic, spunând că sunt „structuri tipologice cu care toți ne identificăm.” Astfel, omul clasic iubește ordinea, armonia, simetria, vezi omul Vitruvian (intra în cerc perfect), poezie cu formă fixa-Bolintineanu mizează pe structură, ordine, reguli. Orele preferate ale clasicilor sunt cele ale zilei, când este prezentă lumina, nu există umbră, deci fără incertețe, mister. Omul romantic vrea să spargă regulile, vrea să facă revoluție, orele sale preferate sunt cele ale nopții, terenul predilect al imaginației este cel oniric, lumea miturilor (solar, dar mai ales mitologii neguroase, nordice). Poezia romantică este de mare întindere, nu respectă regulile. Se remarcă apetență pentru folclor, specificul local. Are inclinație spre elementele naționale, cel ce formează un popor. Tiparul clasic e universal.

Cârlova era de tip romantic care nu încăpea în reguli străme, a stat foarte mult timp la Roma. Poezia lui Vasile Cârlova este romantică, se inspiră din poezia romanticilor francezi. Cârlova era și vă rămâne o promisiune în literatura română (nu a putut deveni un autor cu o viață normală, nu a avut timpul necesar pentru a -și construi o carieră pentru că a murit foarte tânăr la aproximativ 22 de ani.)

Trecutul eroic este accentuat în poezia pașoptistă și prepașoptistă. De exemplu, în poezia „Ruinele Targovistii” de Vasile Cârlova întâlnim motivul ruinelor, specific romantic, este evocat trecutul eroic, glorios al țării, contemplat seara și noaptea. (nu este un scenariu realist pentru că poetul vede ruinele negre deși era noapte, sunt deci prezente curențe de realism și verosimil). Omul romantic adoră solitudinea față de cel clasic care stă în societate.

La unii romantici, putem observa cum cei doi îndrăgostiți fug din societate pentru a-și consuma iubirea. Întâlnim o serie de silogisme, motivele fortuna labilis, fanitas fanitorum „unde sunt vestiții eroi?” – s-au dus, spulberați de trecerea timpului. Așa păraginite cum sunt „La voi nădejde am”, ruinele îl reconfortează moral. Ruinele sunt alese că Târgoviște a fost capitala „Patriei.” (este chiar cu majusculă ortografiat).

Poetul așteaptă să se lase seara, momentul preferat al romanticilor: „A noastră neagră soartă descopăr neîncetat.” Finalul este o aluzie alegorică: numele tiranului nu este niciodată amintit, a nu spune numele este mai prudent, generalizează simbolic, nici conducătorii din Târgoviște nu erau mai demni decât cele din epoca când scria poetul. Spiritul romantic are tendință de a înalta trecutul pe un pedestal, iar domnitorul prezentat (cel care conducea în acel moment) este mereu un tiran, predecesorii săi, în schimb, sunt apreciați, deși au săvârșit fapte cu adevărat nemiloase. A merge la ruinele cetăților devine o practică foarte răspândită în acea perioadă, sunt glorificate istoria, măreția trecutului, devenind teme romantice. Noi contemporanii trebuie să fim la înălțimea celor care din urmă, celor care ne-au precedat.

Poetul romantic trebuie să fie inadapdat, exilat, să aibă parte de experiențe cât mai tragice, să aibă un final dramatic. Pentru viziunea romantică, nu sunt importante elementele sociale, materiale, important este eul (felul lui unic de a fi), viziunea să asupra lumii. Pentru clasici, dimpotrivă nu este importantă viziunea asupra lumii, ci asupra societății, sunt prezentate tipologii sociale (parvenitul, avarul, arivistul etc.) Pe romantic nu interesează societatea, ci lumea (pentru romantic, poezia este un fel de a fi, de a experimenta experiențe). Veronica Micle i-a delimitat pe romantici de clasici prin aventura cu Caragiale. Prin urmare, dacă vrei să devii poet, mai ales romantic, este bine să ai viață plină, pentru că astfel ai despre ce să scrii. Cei care stau mult în biblioteca creează o literatură livrească, nu din experiență.

În acel moment istoric, revoluția din 1848 a fost unul dintre cele mai importante evenimente istorice pentru români. Revoluționarii nu știau cât vă dura revoluția sau unde se vă ajunge, cei care merg la asemenea manifestații, dar riscă în numele idealului național. La finalul revoluției, turcii au uitat să îi pedepsească pe revoluționari, dar au trimis un corp de oaste și majoritatea revoluționarilor a fost exilată. De exemplu, Bolintineanu a fost exilat la Paris, dar nu s-a oprit din scris și a început să călătorească foarte mult, condiția de revoluționar exilat era perfectă pentru

un poet romantic. Ion Heliade-Rădulescu nu avea doar sentimentul de revoluție, avea și recuzita (parcă juca un rol într-o piesă de teatru). Ion Heliade-Rădulescu a fost mason, ceea ce se potrivea foarte bine cu spiritul revoluționar, masoneria a avut un rol pozitiv în acea perioadă, în interiorul ei s-a pregătit revoluția. Ion Heliade Rădulescu era consumat după exil.

În cartea „Cum mor scriitorii români” este consemnat peisajul zilei de 9 iunie 1848: se citea din Evanghelie, se sfințeau steagurile, Ion Heliade-Rădulescu citea Proclamația de la Islaz, o parte fiind scrisă de el. Prin acest text, era aruncată în spațiul public voința de libertate și autodeterminare, cerând dreptul la scriere liberă, la liberă exprimare, la vot liber, principii ale unei societăți democratice. Revoluționarii vor fi înțemnițați la Giurgiu.

Lirica română își întinde din ce în ce mai mult aripile prin personalitățile și operele create de Grigore Alexandrescu și Ion Heliade-Rădulescu, care spre deosebire de predecesorii săi devin scriitori în adevăratul sens al cuvântului. Ei au reușit să transforme în vocație scrierea, literatura, un scriitor pune în centrul vieții sale scrisul. Pentru un scriitor, scrisul trebuie să fie o activitate din care să poată trai, foarte puțini scriitori din literatura română au reușit. Bolintineanu ajunge sărac, nebun, i se refuză indemnizația. Ion Heliade-Rădulescu și Grigore Alexandrescu au fost apropiați, dar s-au certat și s-au ponegрит literar, un aspect dizgrațios al vieții celor doi poeți, s-au insultat cu expresivitate și a rămas în urma lor „sânge intelectual.” Cearta dintre cei doi a fost ireversibilă astfel că au murit certați. Cei doi poeți pașoptiști s-au urât foarte tare asemenea lui Tolstoi și Dostoievski.

Ion Heliade-Rădulescu și Grigore Alexandrescu realizează o lirică a ruinelor, motiv romantic pe care l-am mai întâlnit la Vasile Cârlova. Poetul romantic trebuie să fie prin definiție neînțeleș, sărac, trădat în dragoste, sifilos, exilat. Vasile Alecsandri a avut o stare materială foarte bună, iar Titu Maiorescu își permitea vacanțe de cam trei luni în fiecare an la hoteluri din Occident, alături de toată familia.

Altă voce cu un ecou răsunător în epoca pașoptistă a fost cea a lui Grigore Alexandrescu. Acesta a avut o viață de tip romantic, iar în poezia sa remarcăm structura poeziei clasice. În 1860, la aproximativ 45 de ani se căsătorește cu o tânără de 20 de ani, Raluca. La nuntă a fost prezentă și fosta sa soție, care i-a dăruit un borcan cu dulceață, în care se afla otravă, de fapt, ceea ce i-a afectat starea de sănătate tot restul vieții.

Grigore Alexandrescu și Ion Heliade-Rădulescu au frecventat poezia ruinelor, pentru că ruinele oferă o privire spre un moment istoric mai bun, epoci mai bune când respectiva clădire nu era o ruină. Observăm astfel ce a fost înainte acel așezământ, dar și ce a devenit odată cu trecerea timpului, avem parte astfel de o refracție bipolară. Totodată, prin poezia ruinelor, ne îndreptăm spre

istorie, cetatea Târgoviște a fost capitală. Poetul recuperează anumite figuri exemplare, momente istorice importante din istoria unei comunități. De exemplu, „Scrisoarea III” prezintă victoria asupra turcilor, victoria trebuia să fie la înălțimea trecutului istoric (trecutul conține și trădări, înfrângeri, capitulări jenante, greșeli de strategie), dar romanticul nu vorbește despre ele în opera sa, ci realistul. Autorul romantic așteaptă noaptea, nu ziua când contururile se văd, se disting clar.

Prin opera lui Vasile Alecsandri, este înregistrat un progres real față de perioada incipientă a poeziei române, când nu puteam să îi diferențiem pe Văcărești, nu exista noțiunea de „stil propriu.”

Consider că este important să cunoaștem și opera acestor poeți, pentru că o literatură nu trăiește și nu evoluează numai în punctul ei cel mai înalt, trebuie cunoscut că vârful literaturii apar într-un context și înțeles acel context. De exemplu, literatura germană nu înseamnă doar Goethe sau cea italiană doar Dante. Poezia din perioada pașoptistă este una foarte diversă, cu teme multiple de la dragoste până la război, domnitori tirani, se cristalizează specii literare noi precum pastelul și fabula, se întrezărește sau se observă chiar cu ochiul liber ironia, care va fi preluată și de marii clasici, iar din punct de vedere istoric toate aceste fapte literare absolut remarcabile au fost posibile pe un fundal destul de întunecat când principatele erau la confluența intereselor Marilor Puteri sau chiar imperii, iar oamenii erau lipsiți de drepturi fără de care noi azi nu ne putem închipui viața.

În concluzie, misiunea poezilor pașoptiști a fost foarte grea, mai ales că au fost exilați, bolnavi, otrăviți, s-au certat, dar nimic nu i-a împiedicat să ducă literatura mai departe, să reducă din decalajul față de literaturile occidentale și să anime peisajul cultural și literar în așa fel încât publicul să fie pregătit pentru literatura Marilor Clasici și ulterior literatura modernă.

Bibliografie

1. Zamfir, Mihai „Scurta istorie. Panorama alternativa a literaturii”, Editura Polirom, 2021
2. Manolescu, Nicolae, „Începuturile literaturii artistice prima poezie lirică”, Editura Gramar, București, 2007
3. *** „Poezie și istorie la 1848”, Editura Albatros, București, 1974
4. Călinescu, George „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, Editura Semne, 2003
5. Sasu, Aurel „Cum mor scriitorii români”, Editura Casa Cărții de Știință, 2007

Adriana-Elena Georgescu,

Ploiești, județul Prahova
Premiul special al Bibliotecii Județene „I.H. Rădulescu” Dâmbovița la Festivalul Concurs „Moștenirea Văcăreștilor” – Secțiunea Eseu

 CONSILIUL JUDEȚEAN DÂMBOVIȚA

 BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ "ION HELIADE RĂDULESCU" DÂMBOVIȚA

 ARHIEPISCOPIA TÂRGOVIȘTEI

ZIUA CULTURII NAȚIONALE

„MIHAI EMINESCU: LECȚIILE ANTICILOR ȘI MLĂDIEREA LIMBII ROMÂNE POETICE”
 Conferință susținută de Prof. univ. dr. emerit Petre Gheorghe BĂRLEA

„DÂMBOVIȚA TURISTICĂ ȘI CULTURALĂ: CLĂDIRI, CASE IMPUNĂTOARE, OAMENI, ÎNTÂMLĂRI”
 Lansare de carte: Cornel MĂRCULESCU

15 IANUARIE 2024
ORA 12.00

Sala de conferințe
 Sediul Bibliotecii Județene Dâmbovița
 Târgoviște, str. Stelea, nr. 2

Parteneri:

Ziua Culturii Naționale (15 ianuarie 2024)

CONSILIUL JUDEȚEAN DÂMBOVIȚA
 BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ "ION HELIADE RĂDULESCU" DÂMBOVIȚA

INSPECTORATUL ȘCOLAR JUDEȚEAN DÂMBOVIȚA
 COLEGIUL NAȚIONAL "IENĂCHITĂ VACĂRESCU" TÂRGOVIȘTE

24 ianuarie 1859
în conștiința românilor
 - Concurs județean -

23 ianuarie 2024, Ora 13.00
 Sediul Bibliotecii Județene Dâmbovița
 Str. Stelea, Nr. 2 - Sala de Conferințe

„24 ianuarie 1859 în conștiința românilor”- Concurs județean dedicat elevilor de liceu (23 ianuarie 2024)